

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2013

Jana Handšuhová

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

**Specifika počítačem podporovaného překladu
z němčiny do češtiny**

CAT Tools in German-Czech Translation

Bc. Jana Handšuhová

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Tomáš Svoboda, Ph.D

Poděkování

Děkuji PhDr. Tomáši Svobodovi, Ph.D. za pomoc, připomínky a cenné rady, které mi poskytl při psaní této diplomové práce. Mé poděkování patří rovněž panu Vítězslavu Zemánkovi (místní kancelář GŘ pro překlady) a paní Jiřině Vysoké (ŠKODA AUTO a.s.) za poskytnutí materiálu pro empirickou část diplomové práce.

Je mou milou povinností poděkovat rovněž všem překladatelům, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření, které je součástí této diplomové práce.

Mé poděkování patří v neposlední řadě mým nejbližším za trpělivost a bezbřehou podporu, kterou mi poskytli nejen při psaní této diplomové práce, ale během celého studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma

„Specifika počítačem podporovaného překladu z němčiny do češtiny“

vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29. dubna 2013

.....

Jana Handšuhová

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá speciálním překladovým softwarem, jehož ovládnutí se postupně stává jedním ze základních předpokladů úspěšné překladatelské činnosti.

V teoretické části se práce věnuje historickému vývoji, kategorizaci a hlavním funkcím nástrojů počítačem podporovaného překladu. Pokouší se také stanovit kritéria pro efektivní využití nástrojů CAT a určit typy a druhy textů, pro jejichž překlad se tyto nástroje nejčastěji využívají. Vychází při tom z klasifikace textů založené na funkčním pojetí jazyka a principů, na nichž nástroje CAT pracují.

V empirické části diplomová práce srovnává výsledek překladatelského procesu (překladu jako produktu) při překladu za použití nástrojů CAT a bez nich. Korpus paralelních textů (originál-překlad) práce podrobuje translatologické analýze a zjišťuje, na jakých rovinách se rozdíly zpravidla projevují. Rozdíly mezi vlastním překladatelským procesem při překladu za použití nástrojů CAT a bez nich, které nelze empiricky doložit na výsledném produktu, práce analyzuje na základě dotazníkového šetření mezi překladateli.

V závěru diplomová práce shrnuje a systematizuje zjištění vyplývající z empirické části a pojednává o předpokládaném vývoji na překladatelském trhu, vlivu nástrojů CAT na tradiční pojetí překladatelského procesu a jejich vztahu ke strojovému překladu.

Abstract

This thesis handles special translation software, the mastery of which is becoming one of the basic requirements of successful translation work.

The theoretical part describes the historical development, classification and main functions of translation memory systems. The thesis will further attempt to determine the criteria for the effective use of CAT tools and explore the text types and sorts for which the translation memory systems are most commonly used in the translation process. The functional view of the language-based text typology and the principles on which the translation memory systems work will also be handled.

The practical part compares the result of a translation process (translation as a product) with and without CAT tools. The corpus of parallel texts (original translation) will be subjected to a translation analysis. This analysis concludes the levels which are affected by differences between translations made with and without CAT tools. The differences in the actual translation process with and without CAT tools which are not empirically verifiable will be analysed based on a survey conducted amongst translators.

Then, the empirical part of the findings are summarized and systemized. The last chapter deals with the expected development in the translation market, the impact of CAT tools on the traditional understanding of the translation process and its relation to machine translation.

Kurzfassung

Die vorliegende Diplomarbeit setzt sich mit einer speziellen Übersetzungssoftware auseinander, deren Beherrschung allmählich zu einer der Grundvoraussetzungen einer erfolgreichen Übersetzungstätigkeit wird.

Im theoretischen Teil der Arbeit werden historische Entwicklung, Kategorisierung und Hauptfunktionen der Translation-Memory-Systeme beschrieben. Die Diplomarbeit versucht weiterhin die Kriterien für einen effektiven Einsatz des CAT-Tools festzulegen und die Texttypen und Textsorten zu erforschen, für deren Übersetzung die Translation-Memory-Systeme am häufigsten benutzt werden. Sie geht dabei auf die, auf der funktionellen Auffassung der Sprache basierende Texttypologie und die Prinzipien ein, an denen die Translation-Memory-Systeme arbeiten.

Im praktischen Teil wird das Ergebnis des Übersetzungsprozesses (Übersetzung als Produkt) mit und ohne Einsatz von CAT-Tools verglichen. Der Korpus von Paralleltexten (Original-Übersetzung) wird einer translologischen Analyse unterzogen. Aus dieser Analyse schließt die Arbeit auf die Ebenen, auf denen sich die Unterschiede zwischen Übersetzungen, die mit bzw. ohne CAT-Tools gemacht wurden, in der Regel auswirken. Die Unterschiede im eigentlichen Übersetzungsprozess beim Übersetzen mit und ohne CAT-Tools, die in der Übersetzung empirisch nicht nachweisbar sind, werden anhand einer Umfrage zwischen Übersetzern analysiert.

Anschließend werden die aus dem empirischen Teil erzielten Feststellungen zusammengefasst und systematisiert. Das letzte Kapitel behandelt die zu erwartende Entwicklung auf dem Übersetzermarkt, den Einfluss der CAT-Tools auf die traditionelle Auffassung des Übersetzungsprozesses und ihre Beziehung zur maschinellen Übersetzung.

Klíčová slova

Globalizace, nástroje CAT, párování, překladová jednotka, překladová paměť, překladový/překladač software, strojový překlad, terminologická databáze, translatická analýza, typologie textů, úplná a dílčí shoda.

Keywords

Globalisation, CAT Tools, Alignment, Translation Unit, Translation Memory, Translation Software, Machine Translation, Term Bank, Translation Analysis, Text Typology, Exact and Fuzzy Match.

Schlüsselwörter

Globalisierung, Werkzeuge zur computergestützten Übersetzung/CAT Tools, Alignment, Übersetzungseinheit, Übersetzungsspeicher/Übersetzungsarchiv/Translation Memory, Übersetzungssoftware, maschinelle Übersetzung, terminologische Datenbank, translaticke Analyse, Texttypologie, Exact- und Fuzzy-Match.

Seznam zkratk

ALPAC	Automatic Language Processing Advisory Committee
ALPS	Automated Language Processing System
AT	Automated Translation
AT	Ausgangstext
BDÜ	Bundesverband der Dolmetscher und Übersetzer e. V.
CAT	Computer-Assisted/Aided Translation
DGT	Directorate-General for Translation
FAHQT	Fully Automatic High Quality Translation
FAMT	Fully Automatic Machine Translation
FF	Filozofická fakulta
HAMT	Human-Assisted/Aided Machine Translation
HT	Human Translation
JTP	Jednota tlumočnicků a překladatelů
LEXIS	Lexikographisches Informationssystem
MAHT	Machine-Assisted/Aided Human Translation
MDÜ	Mitteilungen für Dolmetscher und Übersetzer
MT	Machine Translation
MÜ	Maschinelle Übersetzung
RBMT	Rule-Based Machine Translation
SMT	Statistical Machine Translation
TM	Translation Memory
TMS	Translation-Memory-Systeme
TU	Translation Unit
ÚTRL	Ústav translatologie
UK	Univerzita Karlova
WYSIWYG	What You See Is What You Get
ZT	Zieltext

Obsah

Úvod	3
I Teoretická část.....	5
1 Nástroje CAT jako součást snah o strojový překlad	5
1.1 Historický vývoj nástrojů CAT	6
1.2 Shrnutí	11
2 Počítačem podporovaný překlad.....	12
2.1 Kategorizace nástrojů CAT aneb Od textového editoru ke strojovému překladu.....	12
2.2 CAT v české translatologické terminologii.....	16
2.2.1 Machine translation	16
2.2.2 CAT Tools	17
2.2.3 Exact Match, Fuzzy Match.....	19
2.2.4 Translation Memory	19
2.2.5 Shrnutí	19
2.3 Nástroje CAT v užším slova smyslu	20
2.3.1 Jak fungují nástroje CAT.....	20
2.3.1.1 Překladová paměť (Translation Memory)	21
2.3.1.2 Správce termínů (Terminology Management Features).....	23
2.3.1.3 Konkordanční vyhledávání (Concordance Tools).....	24
2.3.1.4 Automatický překlad	24
2.3.2 Trh s překladovým softwarem a překladovými paměťmi.....	24
2.4 Překlad a nástroje CAT v sociokulturním kontextu	27
2.5 Shrnutí	30
3 Typy a druhy textů vhodné pro překlad nástroji CAT.....	31
3.1 Typologie textů dle K. Reissové.....	31
3.2 Tradiční klasifikace textů a efektivní použití nástrojů CAT	33
3.3 Shrnutí	35
4 Translatologická analýza dle K. Reissové	37
4.1 Kritika překladu.....	37

4.2 Kritéria a kategorie pro hodnocení překladu	38
4.2.1 Textová typologie (<i>Texttypologie</i>)	38
4.2.2 Jazykové kategorie (<i>Die innensprachlichen Instruktionen</i>)	39
4.2.3 Pragmatické kategorie (<i>Die außersprachlichen Determinante</i>)	40
4.3 Hranice kritiky překladu	41
4.4 Doplnění modelu	41
4.5 Shrnutí	42
Shrnutí teoretické části	43
II Empirická část	45
5 Translatologická analýza	45
5.1 Překlad jako produkt s nástroji CAT a bez nich (hypotéza)	45
5.2 Výběr materiálu	46
5.3 Vlastní analýza	47
5.4 Překlad jako produkt s nástroji CAT a bez nich (výsledek analýzy)	48
5.4.1 Literární kategorie	48
5.4.2 Sémantické a lexikální instrukce	49
5.4.3 Gramatické instrukce	54
5.4.4 Stylistické instrukce	55
5.4.5 Vnětextové determinanty	56
5.4.6 Shrnutí	58
6 Průzkum překladatelského trhu	60
6.1 Vyhodnocení	61
6.1.1 Respondenti	61
6.1.2 Rozšíření nástrojů CAT mezi překladateli	61
6.1.3 Využití nástrojů CAT v překladu	64
6.1.4 Nástroje CAT a překladatelský proces	66
6.2 Shrnutí	69
7 Nástroje CAT, MT a budoucnost překladu	72
7.1 Nástroje CAT, budoucnost překladu	72
7.2 Fenomény budoucnosti	75

7.2.1 Crowdsourcing	75
7.2.2 Cloud Computing v překladatelském procesu.....	76
7.2.3 Strojový překlad	77
7.3 Shrnutí	78
Závěr.....	79
Bibliografie.....	81
Seznam obrázků	89
Seznam grafů.....	89
Seznam tabulek	90
Seznam příloh.....	91

Úvod

Translatologie jako věda, jejíž předmět umožňuje efektivní mezinárodní výměnu informací, získává s rostoucí globalizací nový význam. Ekonomická dimenze globalizace výrazně změnila charakter překladatelského trhu. Zadavatelé požadují specifické služby, zvyšují se nároky na rychlost a odborné znalosti překladatelů.

Vývoj na překladatelském trhu naznačuje, že se ovládnutí nástrojů CAT stalo, resp. brzy stane jedním ze základních předpokladů úspěšné překladatelské činnosti. Pojmeme-li nástroje CAT v nejširším slova smyslu, tedy jako veškeré počítačové aplikace, které usnadňují práci překladatele, lze jednoznačně tvrdit, že v současné době není překladatele, který by jich nevyužíval. V tomto pojetí nástroje CAT zahrnují nejen překladové paměti, ale i textové editory, technologie optického rozpoznávání textu, elektronické slovníky nebo internet jako největší korpus. Bez těchto aplikací si dnes lze překladatelskou činnost představit jen stěží.

Diplomová práce pojednává primárně o nástrojích CAT v užším slova smyslu, o speciálním softwaru, který překladateli nabízí překladatelská řešení na základě dříve přeložených textů. Tento překladový software se rychle stává standardní součástí překladatelské práce. V teoretické části je nastíněn historický vývoj, kategorizace a hlavní funkce nástrojů počítačem podporovaného překladu. K nástrojům CAT přitom práce přistupuje z pohledu koncového uživatele, překladatele, a nikoliv projektového manažera či klienta. Technická stránka těchto programů je vzhledem k výhradně translatologickému zaměření práce ponechána stranou. Práce se zabývá rovněž typy textů a funkčními styly, pro které se nástroje CAT nejčastěji využívají, a pokouší se zdůvodnit vyšší míru využití těchto nástrojů pro překlad určitých typů textů.

Teoretickou část uzavírá stručné pojednání o translatologické analýze dle K. Reissové. Její koncept translatologické analýzy tak, jak je načrtnut v publikaci *„Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen“*, se práce pokouší pojmout kriticky a při analýze překladových textů zohledňuje připomínky jiných autorů (M. Ammannová, R. Stolzeová, A. Popovič) k této starší, avšak zejména v německé jazykové oblasti stále aktuální metodě.

V empirické části se diplomová práce zaměřuje na srovnání výsledku překladatelského procesu, překladu jako produktu, vzniklého za použití nástrojů CAT a bez nich. Translatologická analýza, v rámci které se práce pokouší zjistit, v jakých rovinách se projevují rozdíly mezi překlady vzniklými za použití nástrojů CAT a bez nich, vychází z modelu Reissové a Popovičovy aplikace „*všeobecne štruktúrne typológie textu na oblasť medzijazykového prekódovanie informácie v texte*“ (Popovič 1975: 88).

Rozdíly mezi vlastním procesem vzniku překladu za pomoci nástrojů CAT a bez nich, tedy ty rozdíly, které nelze empiricky doložit na výsledném produktu, diplomová práce popisuje na základě ankety mezi překladateli. Výsledky šetření práce srovnává s podobnými českými i zahraničními průzkumy (Schnell, Aranda 2007, Svoboda 2012).

V závěru se diplomová práce pokouší shrnout a systematizovat zjištění vyplývající z empirické části a pojednává o předpokládaném vývoji na překladatelském trhu, vlivu nástrojů CAT na tradiční pojetí překladatelského procesu a jejich vztahu ke strojovému překladu.

I Teoretická část

1 Nástroje CAT jako součást snah o strojový překlad¹

Myšlenka automatizace překladu se neobjevuje až s vynálezem počítače a jeho rozšířením v průběhu 20. století, naopak vynález počítače o několik století předchází. Již ve druhé polovině 17. století vydává Johann Joachim Becher „*Charakter. Pro Notitia Linguarum Universalis*“, jeden z prvních pokusů automatizovat proces překladu užitím matematického metajazyka, interlinguy. Jako pomocný jazyk Becher použil latinu, pro kterou sestavil speciální slovník, v němž každému z deseti tisíc obsažených slov přiřadil číselný kód. Rozpracoval rovněž koncept číselného vyjádření morfologických kategorií. Becher předpokládal, že zpracováním slovní zásoby všech jazyků do podobných matematických kódů se překlad stane nezávislým na jazykových znalostech překladatelů. Becherův model automatizovaného překladu měl umožňovat také převod textů mezi jazyky užívajícími různé písemné systémy. Přestože z Becherova konceptu matematického kódu vychází jeden z typů strojového překladu (RBMT), nelze hovořit o strojovém překladu ve vlastním slova smyslu, neboť kódování výchozího jazyka a následné dekódování matematického kódu do jazyka cílového Becher přenechává člověku.

Technický pokrok ve 20. století snahy o automatizaci překladu oživuje. Ve 30. letech nechává Georges Artsruni patentovat svůj „*mechanical brain*“ (Hutchins 2004: nečíslováno), nezávisle na něm Petr Trojanskij patentuje „*a machine for selecting and typing words when translating one language into another or several others simultaneously*“ (Hutchins 2004: nečíslováno). K zásadnímu průlomů ve vývoji strojového překladu však dochází až bezprostředně po druhé světové válce, která kromě milionů mrtvých přinesla také závratné investice do vývoje a výzkumu. Warren Wear přirovnává ve svém memorandu „*Translation*“ překlad k dešifrování válečných kódů a představuje myšlenku nematematického využití výpočetní techniky širší odborné veřejnosti.

---

¹ Tato kapitola vychází zejména z:
HUTCHINS, J. 1986. *Machine translation: past, present, future*. Chichester: Ellis Horwood.

Přes pozitivní reakce, intenzivní výzkum a dílčí úspěchy (mimo jiné 1. veřejná prezentace strojového překladu na Univerzitě Georgetown) se strojový překlad poměrně záhy dostává do slepé uličky, entuziasmus prvních poválečných let rychle vyprchává. Ukázalo se, že převod jazykových kódů je procesem příliš komplexním a určité kontextově vázané lingvistické proměnné nelze matematicky vyjádřit vůbec. Závěrečná zpráva komise ALPAC (*Automatic Language Processing Advisory Committee*), ustanovená vládou Spojených států amerických k posouzení možností strojového překladu, shledala, že při současném stupni technického poznání není počítač plně automatizovaného překladu srovnatelného s překladem lidským schopen. Výsledky strojového překladu jsou kvalitativně neuspokojivé a vyžadují rozsáhlou posteditaci. V konečném důsledku je tedy strojový překlad nejen méně přesný, ale i pomalejší a dražší než překlad lidský. Komise ALPAC mimo jiné doporučila:

- *production of adequate reference works for the translator, including the adaptation of glossaries that now exist primarily for automatic dictionary look-up in machine translation,*
- *means for speeding up the human translation process.*

(ALPAC 1966: 34)

1.1 Historický vývoj nástrojů CAT²

Vystřízlivění, které zapříčinila zpráva ALPAC, sice vedlo k výraznému omezení investic do vývoje strojového překladu, zároveň se však stalo živnou půdou pro rozvoj systémů, jejichž cílem není lidského činitele nahradit, nýbrž zefektivnit jeho překladatelskou činnost po kvalitativní i kvantitativní stránce. Budoucnost ALPAC spatřovala zejména ve snahách překladatelské agentury západoněmeckého ministerstva obrany (později *Bundessprachenamt Mannheim*), která využívala počítačových technologií k tvorbě glosářů, a Evropského sdružení uhlí a oceli, jež intenzivně pracovalo na vytvoření kontextově zasazených terminologických databází pro překladatele.

Intenzivní rozvoj vědy a techniky ve 20. století s sebou nesl také enormní terminologické změny. Zvětšující se podíl rešeršních prací na procesu překladu potvrdil,

---

² Tato kapitola vychází zejména z:

HUTCHINS, J. 1998. The origins of the translator's workstation. In: *Machine Translation* 13/4, s. 287-307.

že závěry ALPAC a z nich vyplývající investice do tvorby rozsáhlých terminologických databází respektují vývoj na překladatelském trhu spíše než přehnaně optimistické plány průkopníků strojového překladu. Vývoj na poli strojového překladu se přesto zcela nezastavil, ustoupilo se však od představy, že strojový překlad v dohledné době člověka v roli překladatele zcela nahradí.

Terminologické databáze 70. let sloužily primárně jako zdroj materiálu pro tvorbu vysoce specializovaných slovníků a glosářů, které se do rukou překladatelů dostávaly v tištěné podobě, přestože většina tehdejších databází (TEAM, Eurodicautom, TERMIUM) nabízela přístup online.

V německojazyčném prostředí se myšlenkou rozsáhlých terminologických databází, které měly usnadnit a zefektivnit práci překladatele, intenzivně zabýval vedoucí spolkové agentury pro překlady (*Bundessprachenamt*) Friedrich Krollmann. Od poloviny 60. let pracoval se svým týmem na databázi LEXIS.

LEXIS sloužila nejen jako podklad pro tvorbu tištěných slovníků a tématických glosářů, ale umožňovala také vytváření vysoce specializovaných glosářů, vázících se ke konkrétním textům. Tyto specializované glosáře vznikaly na základě konkrétních požadavků překladatele, resp. překladatelského týmu, který v textu označil problematiku termínů, pro něž počítač v databázi vyhledal ekvivalenty v příslušném cílovém jazyce a sestavil glosář, řazený buď abecedně nebo dle pořadí výskytu hledaného termínu ve výchozím textu. Krollmann navrhl systém vzájemně propojených databází, které měly sloužit nejen překladatelům, ale i lingvistům a odborné veřejnosti obecně. Systém měl být schopen prohledávat velké množství uložených textů v daném výchozím a cílovém jazyce. Nalezené shody by pak promítal na obrazovku. Překladatel by s těmito návrhy mohl dále pracovat. Zanesené změny by počítač automaticky uložil. Přestože počítačové technologie přelomu 70. a 80. let nedokázaly Krollmannovy myšlenky plně realizovat, stal se jeho teoreticko-praktický koncept důležitým milníkem v historii počítačem podporovaného překladu, z něhož vyšla řada dalších vědců.

Ve sdílených terminologických databázích spatřoval budoucnost překladu také Eckhard Lippmann, který ve výzkumném centru IBM mezi prvními popsal systém, jehož úkolem bylo zrychlení a zlepšení práce překladatele. Systém měl mimo jiné umožňovat neomezené korektury již hotového překladu, přímé vyhledávání ve slovnících, grafické zpracování dat, jejich ukládání, opětovné vyvolání a tisk. Lippmann také věřil v brzké

propojení terminologických databází různých světových organizací a technologický vývoj, díky kterému se překladatelé budou moci k podobným systémům připojovat na dálku pomocí telefonních linek. Tyto dnes samozřejmé součásti překladatelské činnosti zpočátku narážely na značné problémy, dané zejména omezenými možnostmi tehdy dostupných technologií. Překladatel by si tak například musel nejdříve osvojit programovací jazyk, s jehož pomocí by následně text editoval, vyhledával ve slovnících či kopíroval a vkládal části textů.

Možností využití systémů založených na databázích dříve přeložených textů k zefektivnění překladatelské činnosti se zabýval také Peter Arthern. Vycházel při tom ze situace překladatelů Evropské komise, kdy:

„... many European Commission text were „highly repetitive, frequently quoting whole passages from existing Community documents” and that translators were wasting much time “re-translating texts which have been already translated”

(Arthern 1979: 94, cit. dle Hutchins 1998: 7)

Arthern vycházel ze skutečnosti, že pasáže textů, které se již dříve vyskytly v některém dokumentu a byly přeloženy do daného jazyka, není nutné pracně překládat znovu. Z ekonomického i čistě odborného hlediska (zachování konzistentnosti) je naopak žádoucí tyto původní překlady opětovně použít v překladu novém.

Arthernův „*text-processings terminal with keyboard and screen*“ (Hutchins 1998: 8) lze bez pochyb považovat za první nástroj CAT v užším slova smyslu, jakýsi TRADOS překladatelského středověku. Arthern navrhl vytvoření jakési elektronické knihovny, v níž měly být uloženy veškeré výchozí texty a jejich překlady. Počítač pak měl umožnit konkordanční vyhledávání a implementaci konkordancí do vznikajícího překladu. Arthernův koncept „*translation by text retrieval*“ (Hutchins 1998: 7) také předpokládal možnost zapojení strojového překladu pro překlad těch částí textu, pro které v databázi nebyly nalezeny shody. (Evropská komise již pracovala se systémem Systran.)

Zcela zásadní vliv na rozvoj softwaru, který dnes běžně označujeme jako nástroje počítačem podporovaného překladu (*CAT tools*), měl článek Martina Kaye, jenž vyšel na začátku 80. let v časopise „*Machine Translation*“. Kaye v něm kritizuje strojový překlad a horuje pro vytvoření nástrojů, jejichž primárním cílem nebude simulovat překladatelskou činnost člověka, nýbrž usnadnit, zrychlit a kvalitativně posunout

výsledky překladatelského procesu, jehož nositelem nadále zůstane člověk. Kay předpokládal, že těchto cílů se podaří dosáhnout integrováním speciálních překladových funkcí (viz tabulka 1) do stávajících aplikací sloužících k prosté editaci textu.

Požadavek M. Kaye	Aplikace ve 21. století (příklad)	Speciální překladatelský software SDL Trados, Across, ...
kvalitní vícejazyčný textový editor	MS Word 2013	
připojení k terminálu	připojení k internetu	
dělená obrazovka	práce se dvěma monitory	
automatické vyhledávání slov a slovních spojení ve slovnících	online-slovníky, slovníky na nosiči CD-ROM	
funkce umožňující prohlížení předchozích překladatelských řešení		
funkce automatizovaného překladu s možností posteditace, popř. interaktivní automatizovaný překlad vyžadující schválení nabízených řešení překladatelem	částečně Google Translate	

Tab. 1 Koncept překladových funkcí integrovaných do „textových editorů“ dle M. Kaye

Na začátku 80. let přichází Alan Melby s myšlenkou bilinguálních konkordancí a jejich aplikací při překladu za pomoci počítače. Výchozí a cílový text je podle něj nutné rozčlenit na sémantické segmenty, které mnohdy neodpovídají jednomu slovu. To koresponduje s pojetím překladu dle J. Levého, který konstatuje, že *„jazyk předlohy a jazyk překladu nejsou přímočaře souměřitelné. Jazykové prostředky dvou jazyků nejsou „ekvivalentní“, a proto nelze převádět mechanicky.“* (Levý 1983: 67).

Využití konkordancí v překladu Melby spatřuje nejen při překladu jako takovém, ale i při vývoji nástrojů automatizovaného překladu pro malé jazyky. Melby pracuje s modelem, v němž naprostou většinu úkonů provádí člověk, pouze vyhledání konkordancí je záležitostí počítačové aplikace, věří však, že v budoucnosti bude možné výrazně snížit podíl člověka na přípravných a pomocných činnostech. Ideálem je pak systém, který překladateli umožňuje věnovat naprostou většinu času a úsilí překladu samotnému.

Také Melby se staví kriticky k plně automatizovanému překladu a jeho výsledkům. Zasazuje se o vytvoření aplikace, která umožňuje symbiotickou koexistenci lidského a strojového překladu, v níž konečná rozhodnutí činí člověk-překladatel. Melbyho koncept nabízí překladateli možnost rozhodnout se, zda nabízenou konkordanci přijme v plném rozsahu, upraví ji, nebo ji zcela zavrhne. Svůj teoretický koncept Melby uplatnil v softwarovém programu „Mercury“, který překladateli umožňoval vytvářet

vlastní glosáře i během překládání. Program spolupracoval s textovým editorem, termíny z glosáře překladatel mohl vnášet do překladu a glosář neustále rozšiřovat v závislosti na překládaném textu. „Mercury“ rovněž respektoval potřeby překladatelských týmů, neboť vytvořené glosáře a databáze bylo možné v rámci uživatelské sítě sdílet.

O praktickou aplikaci teoretických konceptů nástrojů CAT se v polovině 80. let pokouší rovněž společnost ALPS (*Automated Language Processing Systems*), která na trh uvádí „*Multilingual Word Processor*“, považovaný za první prototyp překladového softwaru tak, jak jej známe dnes. Program nabízel funkce, které jsou byť v modifikované podobě základem moderního překladového softwaru:

- současné zobrazení výchozího a cílového textu,
- automatické přejímání formátování výchozího textu,
- možnost kopírovat a vkládat celé pasáže textu,
- automatické vytváření glosářů na základě srovnání výchozího textu se slovníkem,
- rozpoznání segmentů, které se v textu opakují,
- vytváření databáze segmentů, které se opakují, a jejich překladů,
- možnost automatizovaného překladu.

Skutečnou revoluci ve využití počítače jako základní pomůcky překladatele však přinesla až 90. léta. Díky technologickému pokroku a výraznému snížení cen osobních počítačů se informační technologie stávají běžným vybavením domácností. Počítačem podporovaný překlad přestává být doménou velkých nadnárodních společností a institucí. Na trhu se objevuje celá řada softwarových produktů usnadňujících překladatelskou činnost (*TranslationManager* (IBM), *Transit System* (STAR AG), *Translator's Workbench* (Trados), ...).

1.2 Shrnutí

Myšlenka automatizace překladu se objevuje již v 17. století, reálnou ji však činí až technologický pokrok ve 20. století. Záhy se ukazuje, že úplná automatizace překladu tak, jak ji předvíдалy koncepty G. Artsruniho a P. Trojanskiho, je značně utopická. Po vydání zprávy ALPAC v polovině 70. let se výzkum odklání od plně automatizovaného strojového překladu a zaměřuje se na vývoj terminologických databází a aplikací, které nemají člověka v roli překladatele nahradit, ale zefektivnit jeho činnost. První komerční překladový software, který navazuje na koncepty P. Artherna, M. Kaye, A. Melbyho a dalších, představuje v 80. letech společnost ALPS. Skutečnou revoluci ve využití počítače jako základní pomůcky překladatele však přinesla až 90. léta.

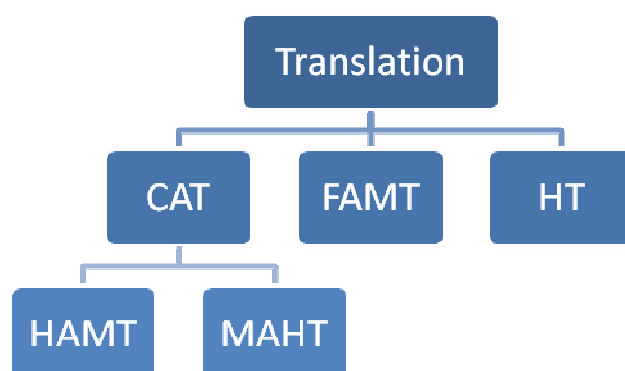
2 Počítačem podporovaný překlad

2.1 Kategorizace nástrojů CAT aneb Od textového editoru ke strojovému překladu

Pojmem *Machine Translation* (automatický překlad, *MT*) se v odborném diskurzu označuje nejen překlad vytvořený výlučně počítačem, ale i překlad, na jehož vzniku se počítač jakýmkoliv způsobem podílel. Hutchins a Somers (1992) rozlišují čtyři kategorie překladu dle míry podílu počítače na procesu překladu:

- *Fully Automatic Machine Translation* (FAMT)
resp. *Fully Automatic High Quality Translation* (FAHQT),
- *Human-Assisted Machine Translation* (HAMT),
- *Machine-Assisted Human Translation* (MAHT)
- *Human Translation* (HT).

Míra automatizace přitom plynule narůstá směrem od lidského překladu k plně automatizovanému strojovému překladu. Hutchins se Somersem (1992: 149-150) pracují rovněž s pojmem *Computer-Assisted Translation* (CAT), který používají pro MAHT a HAMT.

Obr. 1 Kategorizace překladu dle J. Hutchinse a H. Somerse (1992)

Pojem plně automatizovaný strojový překlad (FAMT/FAHQT) dle Hutchinse a Somerse (1992: 150) označuje proces překladu, do kterého lidský činitel nezasahuje, počítač vypracovává překlad zcela samostatně. Nadšení strojovým překladem a víra v brzké zdokonalení těchto systémů, spojená s počátky výzkumu v 50. letech, se poměrně záhy ukázaly jako liché. Složitá a rozmanitá struktura jednotlivých jazyků a zejména jejich úzké sepjetí s mimojazykovou realitou vedly k tomu, že výsledky plně

automatizovaného překladu v naprosté většině případů nenaplnily očekávání odborné veřejnosti.

Variací na FAMT je strojový překlad s lidskou asistencí (HAMT), do něhož člověk byt' v omezené míře zasahuje (Hutchins, Somers 1992: 150). Počítač je i v tomto případě hlavním tvůrcem překladu, člověk přijímá pouze pomocnou roli. Lidský činitel může do procesu překladu zasahovat před jeho započítím, během něho i po jeho ukončení (preeditace, posteditace, interaktivní zásahy překladatele-člověka narazí-li počítač na problém).

Odborná veřejnost se v současnosti přiklání spíše k nástrojům počítačem podporovaného překladu, které Hutchins se Somerse (1992) označují jako MAHT. V případě MAHT má rozhodující úlohu v procesu překladu člověk, jenž vědomě používá nástrojů, které mu nabízí speciální překladový software.

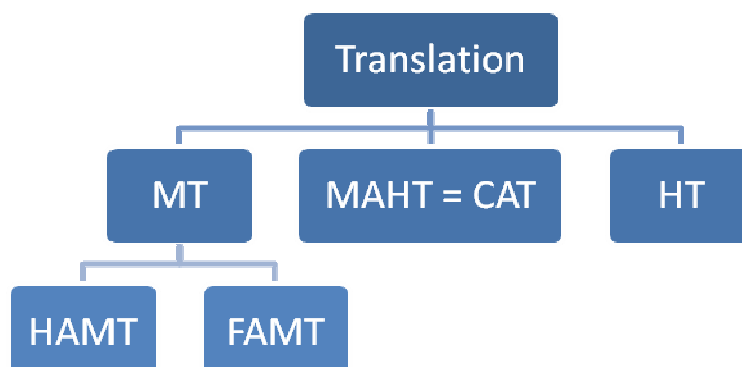
V odborném diskurzu se v souvislosti s MAHT v současnosti hovoří spíše o nástrojích CAT v širším slova smyslu. V tomto pojetí se za nástroje počítačem podporovaného překladu považují např. elektronické slovníky, překladové paměti, manažery termínů, funkce kontroly pravopisu apod.

Lidským překladem (HT) se pak rozumí proces překladu, na němž se počítač nepodílí. Námitka, že čistě lidský překlad v současnosti prakticky neexistuje, má zcela jistě své opodstatnění. I ti překladatelé, kteří pracují s klasickým textovým editorem a tištěnými slovníky, obvykle používají alespoň funkci automatické kontroly pravopisu, která se stala neodmyslitelnou součástí moderních textových editorů. Čistě lidský překlad ve smyslu této kategorizace z počátku 90. let se s postupujícím vývojem informačních technologií stává jakýmsi nouzovým řešením, jehož se užívá pouze v extrémních situacích.

Odborná literatura nabízí řadu dalších klasifikačních modelů, které se liší nejen grafickým zobrazením, ale mnohdy používají základní termíny, zejména pak pojem CAT, ve značně odlišných významech. Hutchins a Somers (1992) poukazují na obtížnost jasně vymezit hranici mezi HAMT a MAHT, a navrhují proto používat termín CAT jako zastřešující pojem pro obě kategorie (viz obr. 1).

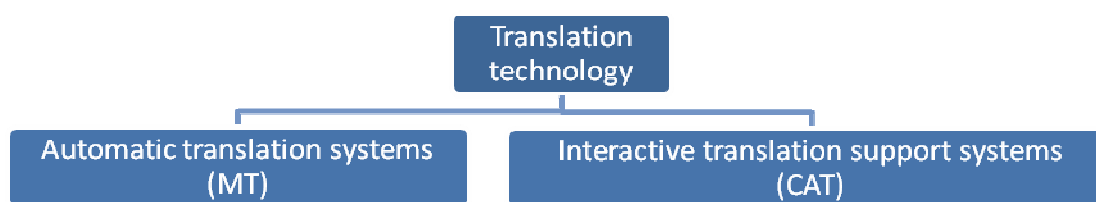
Novější práce (např. Bowker 2002: 4) naopak pojmem CAT označují výhradně počítačem podporovaný lidský překlad. Tedy to, co Hutchins se Somerse na začátku 90. let označili jako MAHT. Obecně rozšířené funkce textových editorů a osobních

počítačů (internet, kontrola pravopisu, elektronické slovníky, ...) pak Bowkerová řadí k nástrojům ryze lidského překladu (viz obr. 2).

Obr. 2 Kategorizace překladu dle L. Bowkerové (2004)

Quah (2006) dokonce kategorizaci Hutchinse a Somerse do značné míry opouští a vymezuje dvě základní kategorie, strojový překlad a překlad s podpůrnými nástroji.

Obr. 3a Kategorizace překladu dle Quaha (2006: 42)

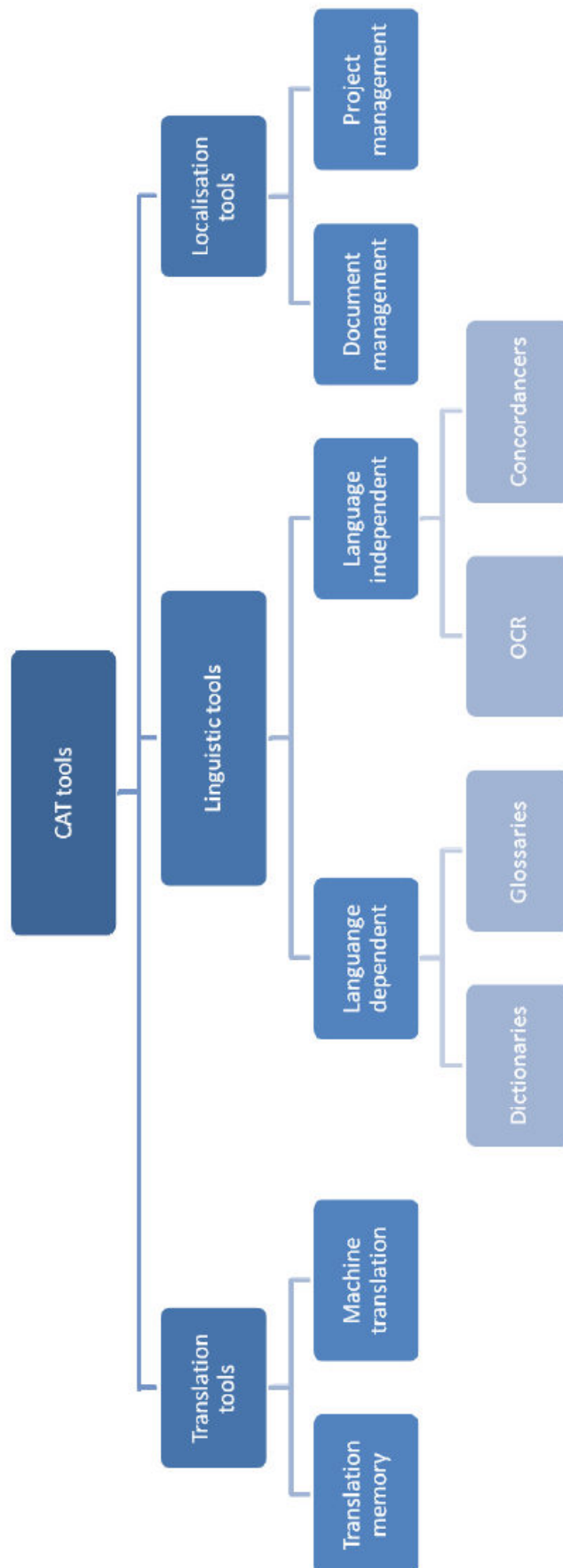
Lagoudaki (2008: 28) pak Quahovy podpůrné nástroje dále rozlišuje na digitální zdroje, obecné počítačové aplikace a speciální překladový software (viz tab. 2).

Digital resources	Computer applications	
	Translators-specific	General
<ul style="list-style-type: none"> • Dictionaries & Thesauri • Glossaries • Termbases • TM databases • Monolingual corpora • Bilingual corpora • Encyclopedias • Web 	<ul style="list-style-type: none"> • Translation memory systems • Terminology management systems • Translation management systems • Localisation tools • (Concordance tools) • (Machine Translation systems) 	<ul style="list-style-type: none"> • Word processors • Webpage design/editing software • Graphics processing software • Spelling and grammar checkers • Web search engines • Desktop search software • Desktop publishing software • Data capture software (e. g. OCR) ...and many more.

Tab. 2 Nástroje CAT dle Lagoudaki (2008: 28)

Obr. 3b Kategorizace překladu dle Quaha (2006: 42)

2.2 CAT v české translatologické terminologii

Relativně malé množství translatologických prací v českém a slovenském jazyce (např. Král 2006, Mačura 2007, Svoboda 2012) vede k situaci, kdy pro řadu anglických termínů neexistuje závazný český ekvivalent. Naprostá většina odborných textů zabývajících se nástroji CAT je psána v linguě francie současné vědy, v angličtině (viz bibliografie). S kolísající a mnohdy nepřesnou terminologií se potýkají také autoři prací psaných v německém jazyce. Je tomu tak přesto, že publikační činnost v němčině je v porovnání s češtinou poměrně rozsáhlá. Nástroji CAT se zabývá např. Reinkeho rozsáhlá publikace „*Translation Memories. Systeme-Konzepte-Linguistische Optimierung*“, Massionova příručka „*Translation Memory Systeme im Vergleich*“ a několik monotematických čísel časopisu BDÜ „*Mitteilungen für Dolmetscher und Übersetzer*“. Nekonzistentnost a kolísání úzu se objevuje i u klíčových termínů jako jsou např. *machine translation*, *CAT tools*, *exact a fuzzy match*.

2.2.1 Machine translation

Chápeme-li pojem „*machine translation*“ nejen jako překlad vytvořený výlučně počítačem, ale i překlad, na jehož vzniku se počítač jakýmkoliv způsobem podílel, tedy FAMT/FAHQT a CAT dle terminologie Hutchinse a Somerse (1992), nabízí se český ekvivalent „*automatický*“ nebo též „*automatizovaný*“ *překlad*“. Stupeň automatizace pak rozhoduje o tom, zda hovoříme o „*strojovém*“ nebo též „*plně automatickém*“ *překladu*“ či „*počítačem podporovaném*“ *překladu*“. Toto pojetí termínu „*machine translation*“ se do určité míry objevuje v rigorózní práci P. Krále (2006) i publikaci T. Svobody (2012):

„[...] termín **machine translation** v nejširším smyslu slova zahrnuje celou oblast využití počítačových technologií v překladovém procesu. Podle toho, do jaké míry se na překladovém procesu podílí lidský faktor, rozlišujeme mezi **plně automatickým strojovým překladem** [FAMT/AT], **strojovým překladem s lidskou asistencí** [HAMT] a **strojem/počítačem podporovaným překladem** [MAHT/CAT].“

(Král 2006: 25)

„Je nutné rozlišovat strojový překlad (*Machine Translation*, MT; *Maschinelle Übersetzung*, MÜ) od počítačem podporovaného překladu (CAT). Zatímco CAT

se zakládá na technologii překladové paměti a text, který s ní nevykazuje shodu, nepřeloží, MT vytváří jazykovou verzi z jakéhokoliv textu.

(Svoboda 2012: 80)

Král (2006: 24) také upozorňuje na nepřesnost či spíše zastaralost termínu „*strojový překlad*“, používá však „*vžitý překlad kalkem, ačkoli by situaci adekvátněji vystihoval termín počítačový překlad*“.

Je třeba podotknout, že na terminologické problémy v této souvislosti naráží i anglicky psaná odborná literatura. Hutchins (1986: Chapter 1: General introduction) se pokouší vymezit a systematizovat mimo jiné termíny *machine translation*, *mechanical translation*, *automatic translation*, *machine aided translation* či *computer-aided translation*.

2.2.2 CAT Tools

Předpoklad, že s rostoucím povědomím překladatelské veřejnosti o specializovaném překladovém softwaru typu Trados a jeho poměrně značným rozšířením se ustálí terminologické označení těchto nástrojů, se ukázal jako lichý. Překladatelské agentury a překladatelé hovoří o *nástrojích počítačem podporovaného překladu* (v užším slova smyslu), *nástrojích CAT*, *CAT nástrojích*, *CAT softwaru*, *překladatelském softwaru* či *překladových pamětech*.

Anglicky psaná literatura používá zejména termíny *CAT tools*, *translation memory systems*, *CAT software*, ve starších publikacích se objevují také pojmy *translator's workstation* nebo *translator's workbench* (Hutchins 1998).

Dle počtu výskytů v internetových vyhledávačích Google a Seznam.cz se zdá, že se mezi českými překladateli etabloval pojem „*CAT nástroje*“ (Google: 112 000 výskytů, Seznam.cz: 357 relevantních výskytů). Následují termíny „*CAT software*“ (Google: 16 700 výskytů, Seznam.cz: 1 353 výskytů) a „*nástroje CAT*“ (Google: 13 100 výskytů, Seznam.cz: 113 relevantních výskytů). Termín „*nástroje počítačem podporovaného překladu*“ se v internetových vyhledávačích prakticky neobjevuje (Google: 29 výskytů, Seznam.cz: 6 výskytů). Anglický pojem „*CAT tools*“ se často překládá také jako „*překladatelský*“ (Google: 8 670 výskytů, Seznam.cz: 118 výskytů) či „*překladový software*“ (Google: 2 530 výskytů, Seznam.cz 92 výskytů), případně jako „*software pro překladatele*“ (Google: 15 600 výskytů, Seznam.cz: 26 výskytů).

Skutečnost, že se v českém prostředí vžila označení „*CAT nástroje*“ a „*CAT software*“, přestože se očividně jedná o slovotvornou interferenci, je překvapivá zejména proto, že se pohybujeme v prostředí, v němž kvalitní převod terminologie a další translatologické faktory hrají zásadní roli. Král (2006) nástroje počítačem podporovaného překladu označuje také termíny „*TM nástroje*“ či „*TM systém*“, založenými na stejném slovotvorném postupu.

Pojmy „*překladačský software*“, „*překladačový software*“ a „*software pro překladače*“ jsou pak spíše ekvivalentem termínu „*nástroje počítačem podporovaného překladu v širším slova smyslu*“, který zahrnuje nejen vysoce specializovaný software typu Trados, ale i nejrůznější elektronické slovníky, textové editory, nástroje optického rozlišování textu atd. V této diplomové práci se těchto termínů používá na místech, kde je z kontextu zcela jasné, že se hovoří o nástrojích počítačem podporovaného překladu v užším slova smyslu.

Svoboda (2012: 71) hovoří o „*nástrojích počítačem podporovaného překladu v širším slova smyslu*“, které definuje jako „*všechny počítačové programy a funkce využívané pro práci na překladu*“, a „*nástrojích počítačem podporovaného překladu v užším/vlastním slova smyslu, tedy takzvaných nástrojích CAT [...]*“, které „*se vyznačují především využíváním technologie překladové paměti [...]*“.

Král (2006: 71) přichází s termínem „*překladačové studio*“ a zmiňuje také synekdochické pojmenování „*překladačová paměť*“, které se někdy používá jako označení pro nástroje CAT v užším slova smyslu:

„*V širším slova smyslu termín překladačová paměť označuje počítačový nástroj, obvykle v podobě komerčně dostupného softwaru, který by se také dal nazvat „překladačové studio“. [...]*“

(Král 2006: 71)

Termín „*překladačové studio*“ zřejmě vychází z anglických termínů *translator's workstation*, resp. *translator's workbench* (Hutchins 1998). Problematická je zejména skutečnost, že termín evokuje někdejší „Translator' Workbench“ firmy Trados, resp. novější software „SDL Trados Studio“ od nástupnické společnosti SDL Trados.

Přestože jsou termíny „*CAT nástroje*“ a „*CAT software*“ výrazně dominantní, přidržuje se tato diplomová práce pojmů „*nástroje CAT*“ a „*nástroje počítačem podporovaného překladu*“ tak, jak navrhuje např. Svoboda (2012: 71).

2.2.3 Exact Match, Fuzzy Match

Anglický termín „*exact match*“ (Svoboda 2012: 72) označuje situaci, kdy je míra shody mezi segmentem uloženým v překladové paměti a segmentem překládaného textu 100%. Král (2006: 72) v těchto případech hovoří o „*complete match*“, resp. „*100% match*“. Oba autoři se shodují na českém termínu „*úplná shoda*“.

Vyazuje-li segment uložený v překladové paměti a segment překládaného textu určitou míru shody, která však není 100%, hovoří anglicky psaná literatura o „*fuzzy match*“. Svoboda (2012: 72) termín překládá jako „*dílčí shoda*“, Král (2006: 72) navrhuje termín „*částečná shoda*“. Tato diplomová práce pracuje s termínem „*částečná shoda*“, pojem „*dílčí shoda*“ má však zcela identickou platnost.

2.2.4 Translation Memory

Zatímco se překladatelé poměrně jednoznačně shodnou na substantivu paměť pro označení anglického „*memory*“, panuje značná nekonzistentnost v používání adjektiv „*překladový*“ a „*překladatelský*“.³ V případě termínu „*translation memory*“ je nicméně věcně správnější hovořit o „*překladové paměti*“, neboť ji vztahujeme k překladu. Výraz „*překladatelská paměť*“ označuje spíše paměť člověka-překladatele. Poměrně jasně hovoří i 25 500 výskytů termínu „*překladová paměť*“ proti 302 výskytů termínu „*překladatelská paměť*“. Přesto se zavádějící výraz „*překladatelská paměť*“ běžně používá i v některých diplomových pracích a na webových stránkách renomovaných překladatelských agentur.

2.2.5 Shrnutí

Přestože lze předpokládat, že naprostá většina prací zabývajících se problematikou počítačem podporovaného překladu bude i nadále publikována v angličtině, je určitá terminologická standardizace české terminologie bezpochyby žádoucí. Konzistentní české pojmosloví by jistě usnadnilo komunikaci mezi zadavateli, překladatelskými agenturami a samotnými překladateli a v neposlední řadě by usnadnilo první orientaci v problematice těm překladatelům, kteří se s ní zatím neměli možnost seznámit. Je nasnadě, že značná část překladatelů je spíše prakticky orientovaná a někteří možná v anglické terminologii zejména zpočátku tápou.

---

³ Zajímavá diskuse na toto téma proběhla mezi autory české verze Wikipedie: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Diskuse:CAT> (15.03.2013)

Ke zmapování vývojových tendencí v oblasti terminologie tak, jak je naznačují předchozí kapitoly, by jistě přispěla anketa mezi českým překladatelskými agenturami a překladateli samotnými. Poměrně zajímavým vodítkem by mohly být i webové stránky jednotlivých producentů nástrojů CAT a nejrůznější webináře, které tyto společnosti nabízejí.

Vzhledem k nekonzistentnosti české terminologie je v diplomové práci za prvním výskytem českého termínu v závorce obvykle uveden příslušný anglický termín.

2.3 Nástroje CAT v užším slova smyslu

Terminologická variabilita v odborném diskurzu vede k situaci, kdy lze za nástroje CAT považovat v podstatě jakékoliv počítačové aplikace či elektronické zdroje, které přispívají ke zvýšení efektivity procesu překladu a jeho usnadnění (Svoboda 2012: 71). Tato diplomová práce pojednává primárně o nástrojích CAT v užším slova smyslu, tedy speciálním překladatelském softwaru, který pracuje na principu tzv. překladové paměti (*Translation Memory - TM*). V překladových nástrojích tohoto typu bývají běžně integrovány veškeré podpůrné aplikace, které lze zařadit mezi nástroje CAT v širším slova smyslu (textový editor, elektronický slovník, kontrola překlepů a gramatické správnosti, ...).

2.3.1 Jak fungují nástroje CAT⁴

Nástroje počítačem podporovaného překladu a komfort, který uživateli nabízejí, se postupně stávají běžnou součástí moderní překladatelské činnosti. Efektivní využití těchto nástrojů předpokládá splnění dvou základních předpokladů (Seewald-Heeg 2005: 1-2):

1. text určený k překladu je k dispozici v elektronické podobě
2. druh textu jej předurčuje k překladu za použití nástrojů CAT (více viz kap. 3)

Nesplnění první z podmínek lze v mnoha případech řešit skenováním, vždy je však třeba zvážit smysluplnost takového převodu. U kratších textů je mnohdy výrazně rychlejší přeložit text klasickým způsobem.

---

⁴ Tato kapitola vychází zejména z: SEEWALD-HEEG 2005, MASSION 2005, KELLER 2011, KRÁL 2006 a REINKE 2004.

Na trhu je v současnosti celá řada produktů od nejrůznějších výrobců (viz graf 1, s. 26), základní stavba těchto nástrojů je však prakticky identická (Seewald-Heeg 2005: 3; Keller 2011):

- ovládací prvky
- překladová paměť
- terminologická databáze
- editor (vlastní/běžné textové editory)
- nástroj pro import a export různých datových formátů

V závislosti na konkrétním produktu a zvolené licenci mohou nástroje CAT obsahovat navíc některou z těchto aplikací:

- nástroj pro tzv. alignment (*Text Alignment Tool*)
- nástroj pro extrakci termínů (*Term Extraction Tool*)
- projektový manažer (*Project Management Tool*)

2.3.1.1 Překladová paměť (*Translation Memory*)

Základ nástrojů CAT tvoří tzv. překladová paměť. Termín „překladová paměť“, jehož se někdy synekdochicky užívá také k označení překladového softwaru (Král 2006: 71), primárně označuje dvojjazyčné korpusy, které vznikají z existujících překladů paralelních textů.

Kvalitní překladová paměť je nezbytným předpokladem efektivní práce s nástroji CAT. Obsah překladových pamětí proto není pevně daný. Naopak je nezbytně nutné, nabídnout uživateli nástroj, který umožní rychlé a snadné rozšiřování překladových pamětí.

Nástroje počítačem podporovaného překladu dnes běžně obsahují nástroj určený k tzv. alignmentu (*Text Alignment Tool*), díky němuž překladatel může vytvářet prakticky neomezené množství překladových pamětí v závislosti na konkrétním překladatelském úkolu. Alignment⁵ je velmi zjednodušeně proces, který text na základě matematicko-analytického algoritmu rozčlení na segmenty, tzv. překladové jednotky (*Translation Units – TU*). Za konec segmentu přitom algoritmus pokládá interpunkční znaménka

---

⁵ V českém prostředí se kromě anglického výrazu „alignment“ užívá rovněž termín „párování“.

(tečky, otazníky, vykřičníky, znaky pro konec odstavce, ...). Segmentování textů probíhá na základě kritérií, která uživatel aplikace, překladatel, může libovolně měnit. Překladovou paměť tvoří paralelní texty, které jsou k dispozici ve výchozím i cílovém jazyce. Alignment umožňuje rozčlenění těchto textů na překladové jednotky a přiřazení překladových jednotek originálu příslušným překladovým jednotkám překladu.

Text, který chce uživatel překládat, aplikace nejdříve rozčlení na segmenty. Stejně jako u paralelních textů, které tvoří překladové paměti, představuje každý segment (nadpis, věta, popis obrázku, ...) jednu překladovou jednotku. Každý segment překládaného textu program porovná se zvolenou překladovou pamětí (popř. paměťmi) a vyhledá shody. Nalezené shody, resp. ekvivalenty v cílovém jazyce aplikace nabízí překladateli, který je buď přijme v plném rozsahu, provede úpravy, nebo vytvoří vlastní zcela nový překlad.

Pro kterou z možností se překladatel rozhodne, do značné míry závisí na stupni nalezené shody. Úplnou shodu mezi překládaným segmentem a segmentem uloženým v překladové paměti označujeme jako „*exact match*“, úplnou shodu, vykazují-li překládaný segment a segment v překladové paměti rozdíly, hovoříme o „*fuzzy match*“, částečné shodě. Někteří autoři rozlišují ještě další typy shod (viz tab. 3). L. Bowkerová (2002: 95-105) hovoří o *exact matches*, *fuzzy matches*, *full matches*, *sub-segment matches* a *term matches*, S. O'Brien (2006: 187-8, cit. dle Lagoudaki 2008: 42) přidává *MT match*.

Type of match	Description
exact (or perfect) match	The segment in the TM is 100% identical to the source segment in terms of morphology, syntax and sometimes formatting (in other words, it is the same in spelling, punctuation, inflection and numbers). The process followed by the TM system to recognize exact matches is simple string pattern recognition.
full match	The segment in the TM differs from the source segment only in terms of variable elements, such as numbers, dates, times, currencies, measurements, and sometimes proper names.
fuzzy match	The segment in the TM resembles approximately or partially the source segment. The differences between the two segments are usually highlighted by the system. Fuzzy matches are presented according to a similarity degree given by the system. The user usually specifies a threshold for the acceptable similarity degrees.
sub-segment match	The source segment is identical with part of a segment in the TM.

term match	The source segment is identical with an entry in the term base (or the lexicon database).
MT match	When the source segment does not match with any segment in the TM, the system constructs a segment usually by combining sub-segment matches or by generating a new match by means of Machine Translation techniques.

Tab. 3 Typy shod v překladové paměti (Zdroj: Lagoudaki 2008: 43)

Míru shody většina nástrojů CAT udává v procentech. Překladatel může s ohledem na překládaný text a individuální preference nastavit minimální míru shody, pro kterou aplikace nabídne ekvivalent. Zvažuje při tom zejména skutečnost, zda je úprava nabízeného ekvivalentu efektivnější než vytvoření zcela nového překladu.

Během procesu překladu se automaticky vytváří nová překladová paměť, založená na aktuálních překladatelských rozhodnutích. Rozsah překladové paměti se tak neustále zvětšuje a pravděpodobnost nalezení shod při příštím překladu tématicky a stylově obdobného textu výrazně narůstá. Automatické vytváření překladové paměti během procesu překladu zaručuje konzistentnost vznikajícího produktu, neboť aplikace nový překlad automaticky promítá do ostatních relevantních překladových jednotek. Při překladech textů s velkou obsahovou repetitivností tak dochází k výraznému zrychlení překladu, protože opakující se překladové jednotky nebo jejich části překladatel překládá pouze jednou. Za kvalitativní revoluci v překladu lze bez pochyb označit možnost sdílení překladových pamětí, jednu z nejvýznamnějších výhod, které používání překladového softwaru přináší.

Pokud překladatel není s ekvivalentem nalezeným v překladové paměti spokojen, nebo aplikace nenalezla ani částečnou shodu, může využít některou z následujících podpůrných funkcí:

- správce termínů (*Terminology Management Features*)
- konkordanční vyhledávání (*Concordance Tools*)
- plně automatizovaný překlad (*Fully Automatic Translation*)

2.3.1.2 Správce termínů (*Terminology Management Features*)

Správce termínů překladatel využije zejména v případech, kdy překladová jednotka obsahuje lexikální jednotku, jejíž ekvivalent v cílovém jazyce nezná, popř. si není jist, který ze synonymních výrazů v daném kontextu použít. Ve většině nástrojů CAT

probíhá prohledávání terminologické databáze současně s prohledáváním překladových pamětí. Nalezené terminologické shody aplikace nabízí překladateli obvykle v informačním okně, odkud je lze do vznikajícího překladu snadno přijmout pomocí myši nebo klávesové zkratky. Správce termínů se uplatňuje také ve velkých překladatelských týmech a v případech, kdy zadavatel zakázky vyžaduje užití konkrétní terminologie.

2.3.1.3 Konkordanční vyhledávání (*Concordance Tools*)

Konkordanční vyhledávání umožňuje vyhledat všechny segmenty, ve kterých se hledaný termín vyskytuje. Zobrazení termínu a jeho možných překladů v kontextu usnadňuje nalezení správného překladatelského řešení v případech, kdy překladová paměť i správce termínů „selhaly“.

2.3.1.4 Automatický překlad

Současné nástroje počítačem podporovaného překladu obvykle nabízejí rovněž možnost automatického překladu. Zvolený nástroj automatického překladu se chová podobně jako překladová paměť. Profesionální překladatelé obvykle funkci strojového překladu řadí v hierarchii používaných pamětí na poslední místo, to znamená, že se výsledky strojového překladu objevují mezi nabídnutými shodami jako poslední. Již neplatí, že překladatelé považují funkci automatického překladu pouze za nouzové řešení. Naopak, v případech, kdy překladatel disponuje pouze omezenou překladovou pamětí, může být funkce strojového překladu velmi cenným a efektivním nástrojem. Svoboda (2012: 80) uvádí, že překladatelé začali technologii strojového překladu „ve větším měřítku využívat cca od roku 2009“ v souvislosti „s rozšířením překladače Google Translate“. Ten představoval určitou dobu jediný překladač, který byl pro češtinu k dispozici. Dnes již překlady z a do češtiny nabízejí i další překladače (např. Bing, Babylon, ...).

2.3.2 Trh s překladovým softwarem a překladovými pamětmi

Trh s překladovým softwarem je dynamicky se rozvíjejícím odvětvím, které překladatelům nepřetržitě nabízí nové inovativní nástroje. Základní princip těchto aplikací popsany v kapitole 2.3.1. však stále vychází z teoretického konceptu M. Kaye a nese, byť značně vzdáleně, rysy „*Multilingual Word Processoru*“, uvedeného na trh již v polovině 80. let. Softwarové společnosti zabývající se vývojem překladatelského softwaru poměrně pružně reagují na potřeby koncových zákazníků, překladatelů. Nové

verze nabízejí větší uživatelský komfort a řadu nových doplňkových funkcí, respektujících výhrady překladatelské veřejnosti k verzi předchozí. Webové stránky českého zastoupení společnosti SDL Trados například slibují, že nejnovější verze softwaru SDL Trados Studio 2011 přináší „136 nových funkcí a vylepšení“⁶ (např. podpora formátů OpenOffice, nový systém sledování změn, zeštíhlený projektový management, ...).

Nástroje počítačem podporovaného překladu lze rozdělit na dvě základní kategorie:

- komerční software (SDL Trados, Wordfast, Transit, MemoQ, ...)
- volný software (OmegaT, Anaphraseus, Google Toolkit, ...)

Většina výrobců svůj software nabízí v několika kategoriích. Společnost SDL Trados například nabízí své SDL Trados Studio 2011 ve třech verzích, které odráží situaci na překladatelském trhu:

- Verze „*Starter*“ je vhodná pro překladatele, kteří se překladem zabývají spíše okrajově a u nichž lze předpokládat nižší frekvenci používání softwaru.
- Verze „*Freelance*“ je určena pro překladatele-jednotlivce, který není členem překladatelského týmu.
- Verze „*Professional*“ vychází z potřeb firemních překladatelských týmů a oddělení, příp. překladatelských agentur.

K rozvoji nástrojů CAT přispívají také platformy výrobců, na kterých překladatelé mohou software přizpůsobovat svým individuálním požadavkům, přestože jsou mnohdy v plném rozsahu přístupné pouze uživatelům s profesionální licenci. Takovou platformou je například SDL OpenExchange, s jejíž pomocí lze vytvářet vlastní aplikace a rozšiřovat funkce SDL Trados Studia dle potřeb konkrétního překladatele.

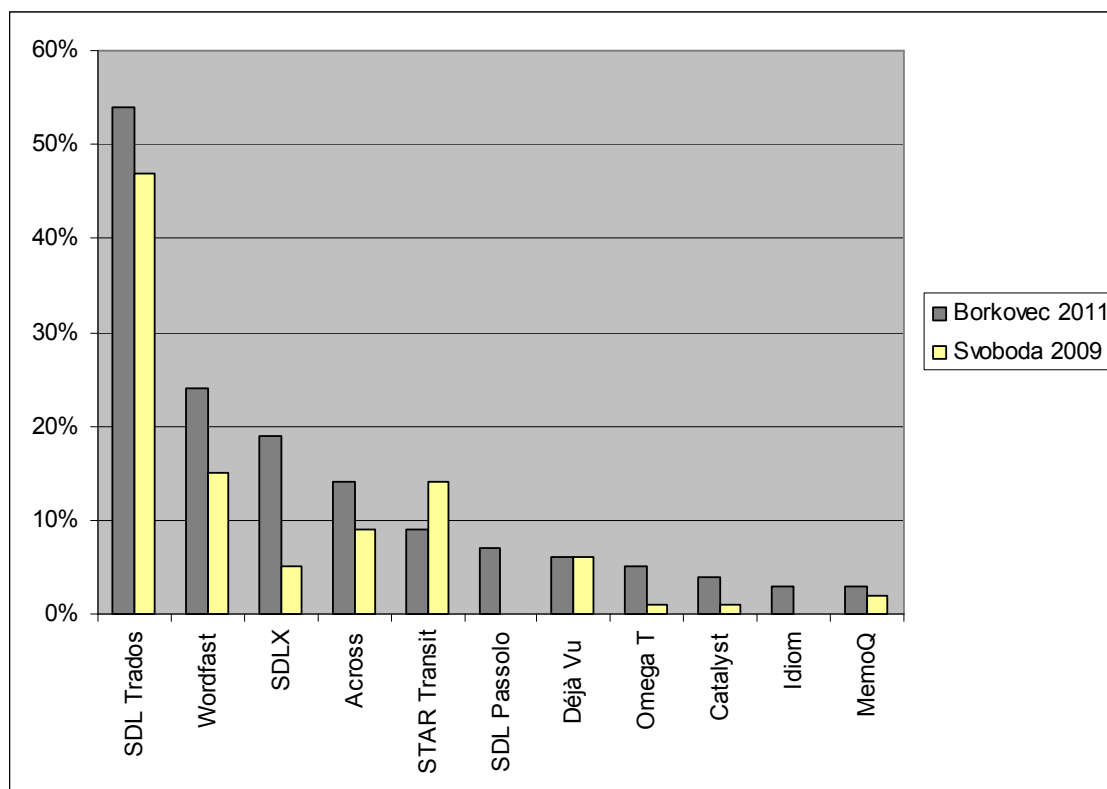
Procentuální rozšíření jednotlivých nástrojů CAT mezi českými překladateli ilustruje graf 1 na následující straně. S velkým odstupem nejčastěji používaným nástrojem počítačem podporovaného překladu na českém trhu je software SDL Trados (Svoboda 2010: 47 %⁷, Borkovec: 54 %⁸).

---

⁶ Zdroj: <http://www.tradosy.cz/index.php/component/content/article/112#CoJeStudio2011>, cit. 22.03.2013

⁷ Zdroj: Průzkum překladatelského trhu UTRL FF UK a JTP, dostupný z: <http://utrl.ff.cuni.cz/UTRLLFF-75-version1-AnketaVyzkumTrhu.pdf>

⁸ Zdroj: Průzkum společnosti ZELENKA,

Graf 1 Procentuální zastoupení jednotlivých nástrojů CAT v ČR

Překladačové programy jednotlivých výrobců pracují na stejném principu a jejich základní funkce jsou prakticky identické. Při výběru překladačového softwaru je přesto třeba zohlednit některé základní faktory (Seewald-Heeg 2005: 44-45):

- podporované datové formáty
- podporované jazyky a znakové systémy
- podporované formáty překladačových pamětí
- možnost sdílení dat
- cena

Výrobci zpravidla nabízejí časově omezené zkušební verze softwaru a nejrůznější bezplatné tutoriály a webináře, které zájemcům z řad překladačů umožňují vybraný produkt před koupí vyzkoušet v reálných situacích.

V souvislosti s trhem s nástroji CAT je třeba zmínit také trh s jádrem těchto nástrojů, překladačovými pamětmi. Největší bezplatnou platformou pro sdílení překladačových

paměti je „MyMemory“, která vznikla jako sbírka „*TMs from the European Union, United Nations and aligning the best domain specific multilingual websites*“⁹.

2.4 Překlad a nástroje CAT v sociokulturním kontextu

Překlad není výsledkem izolovaného translatologického procesu, naopak je třeba jej vnímat jako výsledek společenské poptávky, jako součást sociokulturního kontextu. Rostoucí mezinárodní spolupráce daná omezenými zdroji a umožněná technologickým pokrokem 20. století vede k zásadním sociokulturním změnám. Liberalizace světového obchodu a masivní rozvoj komunikační infrastruktury výrazně změnily charakter překladatelského trhu. Změny se projevují nejen na straně poptávky (nárůst poptávky, požadavek specifických překladatelských služeb, ...), ale i na straně nabídky (nástroje CAT, užší specializace, crowdsourcing, ...).

Ekonomická globalizace vyvolává potřebu lokalizace webových stránek, lokalizace produktů (za zvláštní případ lze považovat lokalizaci softwaru) a vícejazyčné technické dokumentace. To se pozitivně odráží na množství zakázek na trhu s překladatelskými službami. Velké nadnárodní koncerny zavádějí zjednodušený a standardizovaný jazyk, kterým komunikují se zákazníky a partnery. Standardizovaný jazyk a vysoký stupeň intertextového opakování určitých frazeologických a terminologických segmentů podporují rozšiřování nástrojů počítačem podporovaného překladu v překladatelské komunitě, neboť jejich použití při překladu textů psaných tímto standardizovaným jazykem bez pochyb zvyšuje efektivitu překladatelského procesu.

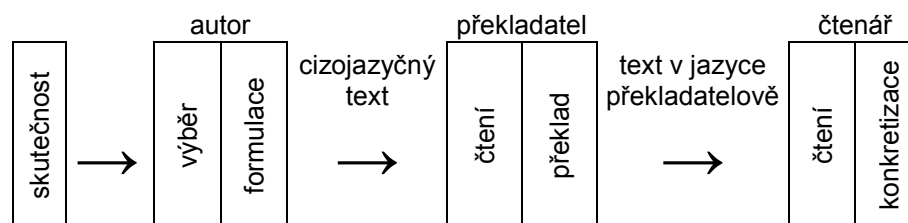
Živnou půdou pro trh s nástroji CAT tvoří rovněž rychlost, s níž se mezinárodní trh vyvíjí. Výrobci jsou nuceni velmi rychle a flexibilně reagovat na technologický vývoj a uvádět na trh v rychlém sledu aktuální verze produktů. Princip „*write once-use often*“ vede k situaci, kdy zadavatelé texty pouze určitým způsobem aktualizují. Překladatel pak nemá vytvořit nový překlad, nýbrž aktualizovat již přeložené. V situaci, kdy je zadavatel ochoten platit pouze za překlad nových segmentů, se nástroje CAT stávají nezbytností, překlad podobných zakázek se bez nich stává nerentabilním.

Rostoucí globalizace vede k tomu, že překladatelská činnost nabývá charakteru týmové spolupráce, překladatel přestává být solitérem, stává se členem týmu. Překlad jako týmová činnost není výdobytkem 21. století, s rozšířením internetu a technologickým rozvojem však dostává zcela nový rozměr. Změny, k nimž na překladatelském trhu

---

⁹ <http://mymemory.translated.net/doc/> (cit. 19.04.2013)

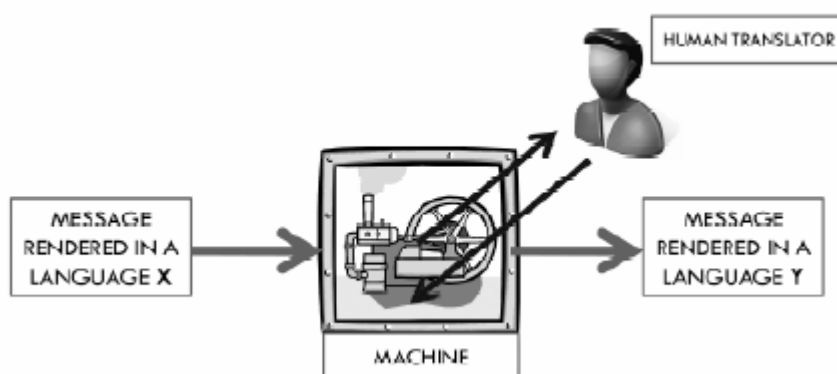
došlo, jsou patrné z obr. 4, obr. 5 a obr. 6 na následující straně. Tradiční model překladu dle Levého zobrazuje „proces, kterým vzniká původní dílo, a další postup, kterým z původního díla vzniká překlad“ (Levý 2012: 42).

Obr. 4 Překladatelský proces dle J. Levého (2012: 42)

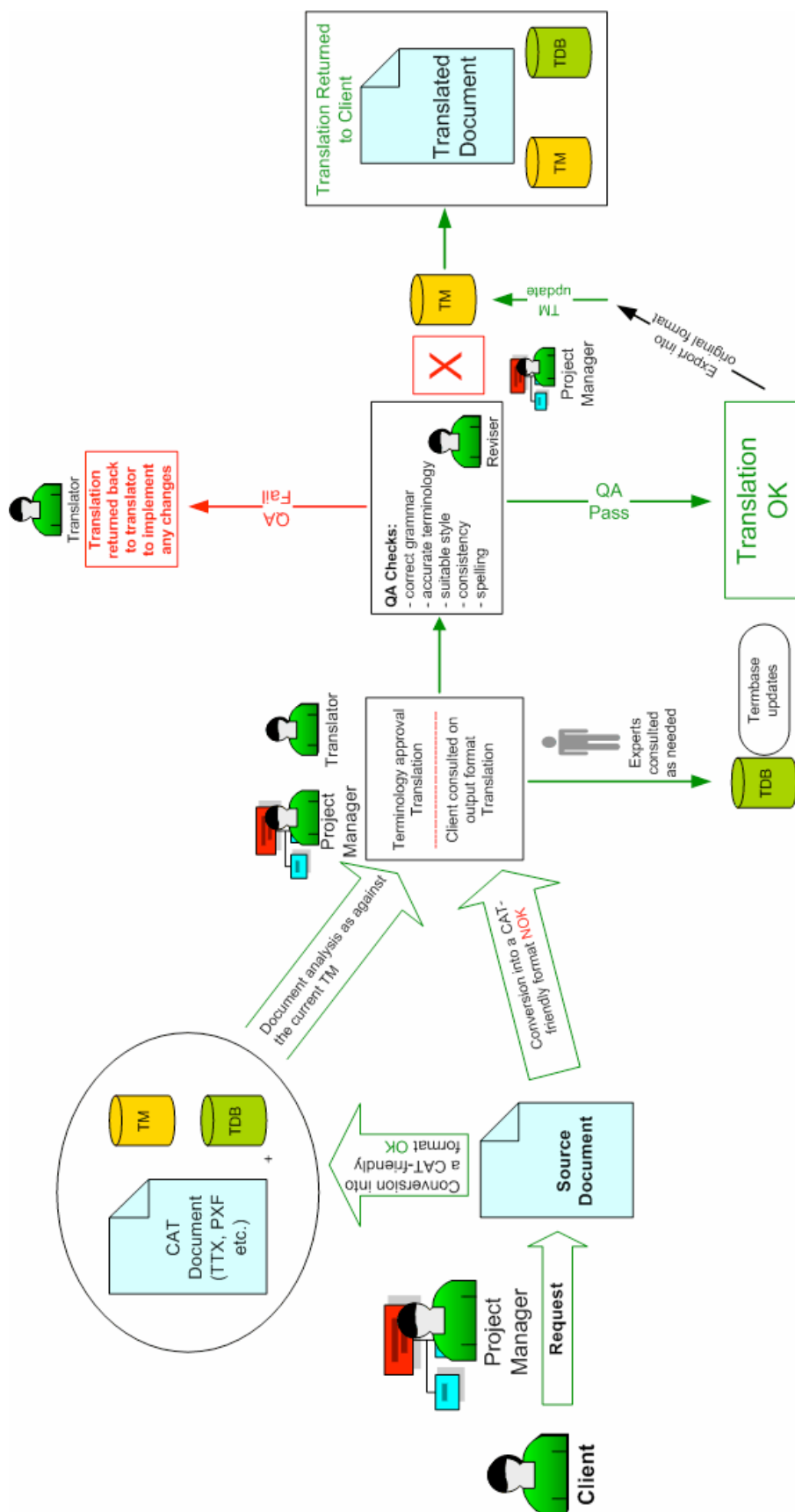
Model Lagoudaki zahrnuje všechny prvky překladového řetězce, zajímavý je zejména podíl tzv. sekundární komunikace na vzniku překladu. Král (2011: 199-200) upozorňuje na skutečnost, že:

„instead of producing the text from scratch and in linear fashion „in their heads“, the translators are being confronted with multiple suggestions provided instantaneously by the „machine“, out of which they opt to choose.“

Obr. 5 Překladatelský proces dle P. Krále (2011: 200)

Lze předpokládat, že se vývoj na překladatelském trhu nezastaví a podoba překladatelského procesu se dočká dalších změn. Nad budoucností překladu se zamýšlí kapitola 7.

Obr. 6 Model překladatelského procesu dle Lagoudaki (2010: 2)

2.5 Shrnutí

Pojmem *Machine Translation* se v odborném diskurzu označuje překlad, na němž se jakýmkoliv způsobem podílí počítač. Dle míry podílu počítače na překladatelském procesu rozlišujeme plně automatizovaný strojový překlad, strojový překlad s lidskou asistencí, počítačem podporovaný překlad a lidský překlad.

Nekonzistentnost v kategorizaci a terminologii vede k situaci, kdy lze za nástroje CAT označit veškeré softwarové aplikace, které usnadňují práci překladatele. V odborném diskurzu se obvykle hovoří o nástrojích CAT v širším slova smyslu (elektronické slovníky, funkce kontroly pravopisu, ...), resp. o nástrojích CAT v užším slova smyslu (speciální překladový software).

Speciální překladové aplikace, tzv. nástroje CAT, pracují na principu repetitivnosti segmentů v rámci textu nebo skupiny textů. Základem nástrojů počítačem podporovaného překladu je tzv. překladová paměť, jakýsi dvojjazyčný korpus paralelních textů, v níž program vyhledává segmenty shodné se segmenty překládaného textu, a jejich překlad nabízí překladateli. Překladový software lze zakoupit v mnoha variantách, jejich základní stavba je však prakticky identická (překladová paměť, terminologická databanka, editor, příp. také nástroj pro alignment, vyhledávání termínů a projektový manažer).

Rozšiřování nástrojů CAT souvisí s vývojem na překladatelském trhu, který reflektuje společenské změny posledních desetiletí. V situaci, kdy roste objem komunikátů, zadavatelé požadují specifické služby a zvyšuje se tlak na rychlost a cenu překladů, se pořízení a ovládnutí nástrojů CAT stává nespornou konkurenční výhodou.

3 Typy a druhy textů vhodné pro překlad nástroji CAT

3.1 Typologie textů dle K. Reissové

Klasifikace textů v translatologii se nutně liší od standardních klasifikací, které vycházejí z obecně lingvistického základu. Translatologická typologie textů tak, jak ji ve svých publikacích postupně vypracovala K. Reissová, vychází z funkčního pojetí jazyka a komunikativní funkce textu¹⁰. Plně tak reflektuje skutečnost, že se konvence platné pro jednotlivé typy a druhy textů v různých kulturních společnostech zpravidla liší. Tato myšlenka není v teorii překladu nová, funkčním hlediskem překladu se zabýval již Pražský lingvistický kroužek (Levý 1983: 25). J. Levý v Umění překladu shrnuje takto:

„Za nejpodstatnější hledisko v teorii a praxi překladu považujeme hledisko funkční, které zkoumá, jaké sdělovací funkce mají jednotlivé jazykové prvky a které sdělovací prostředky ve vlastním jazyce mohou plnit stejnou funkci.“

(Levý 1983: 25)

Model Reissové, jenž nabízí zřejmě nejpropracovanější translatologicky relevantní typologii textů, vychází z Bühlerova organonu přirozeného jazyka a představy jazyka jako směsi zobrazení, apelu a výrazu. Toto pojetí do určité míry koresponduje s představou československých strukturalistů, kteří vypracovali *„srovnávací charakteristiku různých jazyků a veršových systémů a probádali jednotlivé jazyky a slohové prostředky z hlediska jejich hodnoty pro příjemce a jejich platnosti v jazykovém systému“* (Levý 1983: 25).

Dominantní jazyková funkce je dle Reissové určujícím faktorem pro typologii textů, kterou lze úspěšně využít v procesu překladu. Převažuje-li funkce zobrazovací, hovoří Reissová o textech informativních (*informative*, resp. *inhaltsbetonte Texte*), texty s dominantní výrazovou funkcí označuje jako texty expresivní (*expressive*, resp. *formbetonte Texte*), je-li určující funkce apelativní, jedná se o texty operativní (*operative*, resp. *appellbetonte Texte*) (Reiss, 1971; Reiss 1993: 18). K těmto třem typům textů Reissová přidává ještě typ čtvrtý, charakteristický způsobem, jímž je zprostředkováván příjemci, text multimediální. Termín multimediální texty (*multi-*

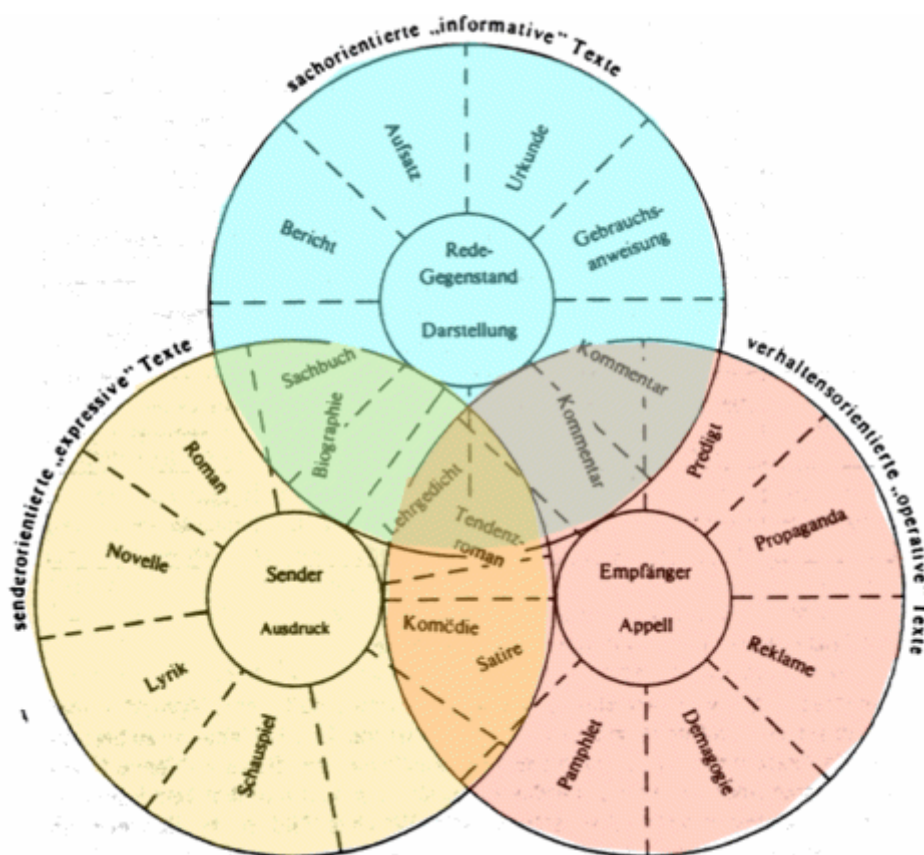
¹⁰ Někteří autoři považují model Reissové za jediný translatologicky použitelný model typologie textů (Gerzymisch-Arbogast, 2005, s. 14).

mediale Texte) označuje texty, které Reissová dříve označovala jako audiomedialní (*audio-mediale Texte*), resp. subsidiární (*subsidiäre Texte*). Každý typ textu se dále člení na řadu druhů. Některé druhy textů nelze jednoznačně přiřadit k určitému typu textů. V těchto hraničních druzích textů podíl jednotlivých jazykových funkcí kolísá.

Zásadním přínosem této textové typologie je určení překladatelské metody, kterou je nutné zvolit pro překlad jednotlivých typů textů (více viz kapitola 4). Model, který se poslední aktualizace dočkal na začátku 90. let, bohužel nezohledňuje aktuální trendy v oblasti překladu, reprezentované především rostoucím rozšířením nástrojů počítačem podporovaného překladu. Z určení primární funkce, překladatelské metody, volby slovní zásoby, měřítka ekvivalence a dalších faktorů, tak jak je nabízí model Reissové, však lze usuzovat, že pro překlad pomocí nástrojů CAT jsou vhodné zejména texty informativní.

Informativní texty vznikají za účelem zprostředkování určitého informačního sdělení a obvykle se vztahují ke konkrétnímu předmětu mimojazykové reality. Primární funkce textu (sdělení informace) se odráží ve volbě slovní zásoby, v níž se pouze v minimálním množství objevují tropy a figury, naopak hojně se užívá termínů. Použití nástrojů CAT se v případě informativních textů proto zdá smysluplným. Předpokladem je samozřejmě existence dostatečného množství paralelních textů a jejich překladů, vhodných pro vytvoření překladových pamětí, a splnění dalších podmínek, o kterých podrobněji pojednává kapitola 3.2.

Využití nástrojů CAT pro překlad expresivních a operativních textů lze téměř s jistotou označit za výrazně nižší. Proces překladu takových textů vyžaduje užití překladatelské metody s velkým podílem kreativní translatologické činnosti. Často není splněn základní předpoklad, s nímž nástroje CAT pracují, 1 TU ve výchozím jazyce = 1 TU v cílovém jazyce. Autoři těchto typů textů mnohdy záměrně užívají prvky v daném kontextu ojedinělé či zvláštní a využívají rozmanitosti prostředků jazyka nekonvenčním způsobem. Pro překlad takových typů textů zákonitě neexistuje dostatek odpovídajících paralelních textů, na základě kterých by bylo možné vytvořit vhodné překladové paměti. Lze se oprávněně domnívat, že překlady textů s výrazně dominantní apelativní či výrazovou funkcí nadále zůstanou doménou čistě lidského překladu. Nabízí se však využívat komfort, který nabízí práce v prostředí nástrojů CAT, i při překládání těchto „nevyhovujících“ textů.

Obr. 7 Schéma typologie textů (Reiss 1983: 19)

3.2 Tradiční klasifikace textů a efektivní použití nástrojů CAT

Na základě tradiční klasifikace typů a druhů textů vycházející z funkčního pojetí jazyka a translatické textové typologie K. Reissové si lze vytvořit pouze matnou představu o tom, které typy a druhy textů lze efektivně překládat pomocí nástrojů počítačem podporovaného překladu. Je zjevné, že překlad uměleckých textů, jejichž nosným prvkem je estetická funkce, reprezentovaná především kreativní prací s jazykem, se se současným překladovým softwarem, který pracuje na principu repetitivnosti a opakování textových segmentů, příliš neslučuje. Překlad textů ostatních funkčních stylů za použití nástrojů CAT je efektivní, pokud překládaný text splňuje tyto podmínky (Feder 2002: 366-9):

- opakování textových segmentů v rámci textu nebo typu textu
- dostatečná délka textu
- styl textu nenese prvky stylu uměleckého
- dostatečná strukturovanost textu
- typografická kvalita originálu, respektování gramatických norem apod.

- terminologická konzistentnost

Za základní předpoklad efektivního zapojení nástrojů CAT do procesu překladu se při tom obecně považuje vysoká míra opakovanosti v terminologické, syntaktické i stylové rovině:

„Repeatability [...] is considered the key and overriding feature that a text has to demonstrate in order to be MAHT tool-usable.“

(Feder 2002: 366)

„CAT-Tools werden sinnvollerweise immer dann eingesetzt, wenn zu erwarten ist, dass sich viele Wiederholungen ergeben [...]“

(Puse 2012)

„Insbesondere bei der Bearbeitung stark repetitiver Texte ermöglichen TM-Systeme [...] eine erhebliche Produktivitätssteigerung und zudem eine Erhöhung der Übersetzungsqualität.“

(Härtiger 2010: 214-215)

V souvislosti s opakováním překladových jednotek se hovoří o externí, resp. interní rekurenci (Schüller 1995: 13; Härtiger 2010: 215) či repetitivnosti (Svoboda 2012: 72), tedy intratextovém, resp. intertextovém opakování určitých segmentů textu. Intertextovou rekurencí se vyznačují především technické texty (technická a produktová dokumentace, manuály, ...), u nichž se předpokládá vysoká standardizace ve všech textových rovinách. S intertextovým opakováním určitých textových segmentů se však lze setkat rovněž v textech administrativních a právních (smlouvy, vyhlášky, nařízení ...), v textech z oboru zdravotnictví (příbalové letáky, lékařské studie, ...), ekonomiky, informačních technologií atd.

Pro překlad za použití nástrojů CAT se hodí spíše texty delší. Kratší texty (do 5 normostran) zpravidla vykazují relativně nízkou míru vněttextové rekurence a samotná příprava (segmentace textu, příprava překladových pamětí) je mnohdy časově náročnější než klasický překlad. Použití nástrojů CAT pro překlad kratších textů může být přínosné v případech, kdy je splněn některý z následujících předpokladů:

- překladatel očekává, že v budoucnu bude překládat další texty stejného tématického a funkčního zaměření,

- jedná se o aktualizovanou verzi textu, který již překladatel překládal (popř. má k dispozici původní verzi i její překlad),
- překladatel má k dispozici vhodnou překladovou paměť (není nutná rešerše paralelních textů a tvorba překladových pamětí).

V textech vhodných k překladu pomocí nástrojů CAT v naprosté většině dominuje funkce sdělná. Výrazný podíl funkce estetické naopak použití nástrojů CAT vylučuje. Kvalita výsledného překladu v těchto typech textů totiž závisí na kritériích, jejichž splnění předpokládá nikoliv práci založenou na matematicko-analytických operacích, nýbrž na kreativitě a invenci. Lze tedy předpokládat, že nástroje CAT nachází uplatnění zejména v textech stylu vědeckého, populárně-naučného, praktického odborného či učebního (Čechová 2003).

Texty odborného stylu se pro překlad pomocí nástrojů CAT hodí také díky standardizovanému formálnímu členění, které usnadňuje proces párování paralelních textů a zvyšuje pravděpodobnost nalezení shod mezi segmenty uloženými v překladové paměti a segmenty překládaného textu. Odborné texty v naprosté většině případů splňují rovněž podmínky gramatické správnosti a terminologické jednotnosti, které jsou pro efektivní počítačem podporovaný překlad klíčové.

Přesto však nelze jednoznačně tvrdit, že využití překladových pamětí při překladu odborných textů je ve všech případech jednoznačně efektivní. Překladatel by proto měl k překládanému textu přistupovat kriticky, posoudit míru splnění výše uvedených podmínek pro efektivní počítačem podporovaný překlad, zvážit možnosti překladových pamětí, jež má k dispozici nebo je schopen vytvořit, a objektivně rozhodnout o vhodnosti či nevhodnosti použití nástrojů CAT.

3.3 Shrnutí

Tradiční klasifikace typů a druhů textů nabízí pouze přibližnou představu o tom, které typy a druhy textů lze efektivně překládat pomocí nástrojů CAT. Použití nástrojů CAT je efektivní, pokud styl textu nenese rysy stylu uměleckého, text je dostatečně dlouhý, strukturovaný, terminologicky konzistentní, typograficky kvalitní a obsahuje opakující se segmenty, popř. lze předpokládat vysokou intertextovou repetitivnost.

Princip matematicko-analytické operace, na kterém nástroje CAT pracují, napovídá, že jejich použití bude efektivní zejména při překladu textů, v nichž dominuje funkce

sdělná. Nástroje CAT tedy nachází uplatnění zejména v překladech vědeckého, populárně-naučného, praktického či odborného stylu. Překladatel by však měl k textu vždy přistupovat kriticky a objektivně zvážit efektivnost použití nástrojů CAT.

4 Translatologická analýza dle K. Reissové

Empirická část této diplomové práce pracuje s konceptem translatologické analýzy K. Reissové tak, jak je načrtnut v publikaci „*Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*“. Následující kapitola stručně nastiňuje základní principy tohoto teoreticko-praktického modelu. Vzhledem k tomu, že publikace dosud nevyšla v českém překladu a česká terminologie není jednotná, je za českými ekvivalenty vždy uveden příslušný německý termín.

4.1 Kritika překladu¹¹

Reissová v 70. letech upozornila na chybějící koncept kritiky překladu, který by respektoval specifika překladu jako produktu. Kvalitu překladu, který je výsledkem procesu, jenž se svou povahou výrazně liší od procesu tvůrčího psaní, je nutné hodnotit na základě relevantních měřítek. Reissová zdůrazňuje nutnost stanovit objektivní hodnotící kritéria a kategorie, aplikovatelné na libovolný druh textu.

Model kritiky překladu dle Reissové požaduje zejména:

- **kritika znalého výchozího i cílového jazyka**
- **nejvyšší možnou objektivitu**

Té lze dle Reissové dosáhnout zejména požadavkem:

  - detailního zdůvodnění pozitivní i negativní kritiky
  - návrhu jiného řešení překladatelského problému v případě negativní kritiky
  - snahy o zjištění důvodů, které překladatele vedly k volbě překladatelského řešení, které kritik subjektivně vnímá jako nevhodné
  - systematické kritiky
  - připuštění dalších překladatelských řešení
- **hodnocení překladu, nikoliv původního díla**

Předmětem kritiky překladu není hodnocení literárních kvalit originálu, ale adekvátnosti převodu jazykových prostředků z výchozího do cílového jazyka.

---

¹¹ Tato kapitola byla zpracována na základě publikace:

REISS, K. 1971. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*. München. Max Hueber Verlag.
České překlady doslovných citací jsou označeny kurzívou a uvozovkami, v závorce je uvedena příslušná strana.

Východiskem pro model kritiky překladu, který vychází z těchto tezí, je typologie textů, kterou stručně zmiňuje kapitola 3.1 a již se hlouběji zabývá kapitola 4.2.1.

4.2 Kritéria a kategorie pro hodnocení překladu

4.2.1 Textová typologie (*Texttypologie*)

Textová typologie popsaná v kapitole 3.1 je základem pro stanovení kritérií, podle kterých má být překlad hodnocen. „*Typ textu (Texttyp) zásadně ovlivňuje metodu překladu a pořadí toho, co má zůstat zachováno. Druh textu určuje, které jazykové kategorie je při překladu třeba přednostně dodržet* (Reiss 1971: 34)“.

Kritéria pro hodnocení překladu informativních textů vycházejí z jejich základní funkce, již je zprostředkování určitého informačního obsahu. Kritik by měl primárně hodnotit „*invarianci v obsahové rovině*“ (Reiss 1971: 37), tzn. porovnat informační sdělení originálu s informačním sdělením překladu a posoudit závažnost zjištěných odchylek. Dále je třeba posoudit, zda překladatel zvolil adekvátní prostředky cílového jazyka a zprostředkovává příjemci překladu obsah, jenž je identický s obsahem sdělovaným příjemci originálu.

Kvalitu překladů expresivních textů je dle Reissové nutné hodnotit porovnáním estetického účinku překladu s estetickým účinkem originálu. Překladatel by měl volit takové ekvivalenty cílového jazyka, které v příjemci překladu vyvolají identický estetický účinek. Tomuto cíli je podřízena volba stylistických prostředků.

Cílem operativních textů je vyvolání určité reakce v mimojazykové realitě. Primárním měřítkem kvality překladu je vyvolání identické reakce v prostředí cílového jazyka. Překlad operativních textů zpravidla vyžaduje značný odklon od jazykových prostředků originálu. Míra rozdílu mezi jazykovými prostředky originálu a překladu závisí mimo jiné na kulturních odlišnostech mezi prostředím příjemce překladu a originálu.

Kritik překladu multimediálních textů nesmí při hodnocení překladu opomíjet specifika tohoto typu textů. V multimediálních textech je jazyk pouze jedním z prostředků, jímž je v příjemci vyvoláván určitý účinek. Důležitou roli hrají akustické a optické faktory i způsob, jakým je text deklamován. Překlad má na příjemce působit stejně jako originál.

4.2.2 Jazykové kategorie (*Die innensprachlichen Instruktionen*)

Mezi jazykové kategorie Reissová řadí sémantické (*semantische*), lexikální (*lexikalische*), gramatické (*grammatikalische*) a stylistické instrukce (*stilistische Instruktionen*).

„*Dodržení (resp. nedodržení) sémantických instrukcí výchozího textu je rozhodující pro zachování komunikačního obsahu [...] výchozího textu v překladu*“ (Reiss 1971: 58). O kvalitě převedení sémantických instrukcí obsažených v originálu rozhoduje zejména to, jakým způsobem se překladatel vyrovnal (či nevyrovnal) s polysémií a homonymií, odlišným sémantickým rozsahem překladových jednotek, zda se vyvaroval svévolných doplňků a výpustek. Optimální sémantický ekvivalent vychází z mikro- i makrokontextu výchozího textu. Kritika hodnotí stupeň dosažené ekvivalence.

V rovině lexikálních instrukcí se kritika překladu zaměřuje především na to, zda a jak se překladatel vypořádal s odbornou terminologií, tzv. faux-amis, slovními hříčkami, idiomatickými obraty, rčeními apod. Rozhodující pro volbu adekvátních lexikálních prostředků je textová typologie popsaná v kapitole 4.2.1. V překladu informativních textů je např. vypuštění metafory při zachování komunikačního sdělení naprosto legitimní, v překladu expresivních textů je naopak nutné zvolit takové překladatelské řešení, které umožní zachovat sémantickou hodnotu metafory.

Základním měřítkem adekvátního převedení gramatických instrukcí originálu je gramatická správnost překladu. Kriticky posoudit je třeba také míru užívání gramatických tvarů, jimiž sice cílový jazyk disponuje, užívá jich však ve výrazně nižší míře než jazyk originálu. Reissová v této souvislosti hovoří o substituci. V jazykové kombinaci čeština-němčina je takovým tvarem např. pasivum, jehož němčina užívá i na místech, na kterých je v českém úzu obvyklejší aktivní tvar. Časté užití pasivní konstrukce není gramaticky nesprávné, text překladu však může na příjemce působit cize. Dojem překladovosti vyvolává i v češtině neobvyklé hromadění genitivních atributů, k němuž dochází zejména tehdy, obsahuje-li výchozí text množství kompozit, pro která čeština nemá jednoslovný ekvivalent.

Respektování stylistických instrukcí se v překladu projevuje zejména rozvrstvením jazykových prostředků, které je adekvátní rozvrstvení jazykových prostředků ve výchozím textu. Významný podíl na celkovém vyznění překladu mají stylistické instrukce v apelativních a expresivních textech, v textech informativních je jejich váha

podstatně nižší. Texty informativního typu jsou zpravidla psány jednotným stylem, odchýlení od stylistických norem je obvykle chybou autora originálu, jen výjimečně jde o autorský záměr. Překladatel, resp. kritik, však přesto musí vhodnost opravy věcných chyb a stylistických prohřešků pečlivě zvážit. V případě expresivních a apelativních textů se takové opravy obecně považují za nevhodné.

4.2.3 Pragmatické kategorie (*Die außersprachlichen Determinante*)

V souvislosti s pragmatickou rovinou textu Reissová (1971: 69) hovoří o sedmi faktorech, jejichž adekvátní převod se zásadním způsobem podílí na kvalitě výsledného překladu.

Kategorie užšího situačního zřetele (*der engere Situationsbezug*) se nevztahuje na text jako celek, nýbrž na jeho konkrétní části. Jde o nejrůznější narážky či výrazy hovorového jazyka, jejichž význam je příjemce (překladatel) schopen interpretovat pouze v rámci kontextu, v němž se vyskytují. Adekvátní ekvivalenty v překladu jsou takové ekvivalenty, které reflektují a do cílového jazyka převádějí v textu navozenou situaci.

Překlad je činností, která vyžaduje nejen lingvistické znalosti, ale i znalost oboru, o němž překládaný text pojednává. Především překlad odborných textů vyžaduje alespoň základní představu o daném vědním oboru a rozsáhlou rešeršní činnost. Překladatel, resp. kritik, musí zohlednit úzus platný v daném oboru i zvyklosti charakteristické pro dané jazykové společenství. Reissová zmiňuje např. užívání cizích slov v německých odborných textech i v případech, kdy existuje výraz domácí.

Nástroje CAT velkou měrou přispívají ke snížení časové náročnosti rešeršních prací, neboť většina překladatelských agentur a velkých zadavatelů dává překladateli k dispozici terminologickou databázi, ze které má překlad vycházet. Především, v oborech, ve kterých terminologie není pevně ukotvená, má překladatel k dispozici takové termíny, které předpokládaný příjemce běžně užívá. To výrazně přispívá k adekvátnosti překladu.

Jazyk jako prostředek komunikace se neustále vyvíjí, odráží změny ve společnosti i současný stav poznání. Kritika překladu musí respektovat fenomén zastarávání překladu (více např. Hrala, 2004) a hledat příčiny volby ekvivalentů, které se nezdají optimální.

Faktorem místa se rozumí především reálie a vlastní jména. Ty se překladatelským problémem stávají zejména v případech, kdy označují předměty mimojazykové reality, pro které kultura cílového jazyka nemá ekvivalent. Faktorem příjemce Reissová rozumí autorem předpokládaného příjemce originálu. Autor originálu vnáší do textu v menší či větší míře osobité prvky, projevující se prakticky ve všech textových rovinách. Specifické rysy individuálního autorského stylu je nutné zachovat v textech expresivních a apelativních. V informativních textech se s výjimkou komentářů, fejetonů a dalších textů, které se svou podstatou textům expresivním a apelativním přibližují viz obr. 7, projevují pouze v minimální míře. Kritika překladu posuzuje rovněž, zda překladatel správně rozpoznal a převedl ironii, humor, sarkasmus a další afekty, které autor originálu vyjádřil prostřednictvím lexikálních, stylistických či gramatických prostředků.

4.3 Hranice kritiky překladu

Model kritiky překladu vycházející z posouzení literárních, jazykových a pragmatických kategorií je v některých případech nutné doplnit o funkční a osobnostní aspekt (*funktionaler und personaler Gesichtspunkt*).

Volba překladatelské metody, která neodpovídá danému textovému typu, je oprávněná, pokud má překlad plnit speciální funkci, tedy sloužit určitému speciálnímu účelu nebo příjemci. Literární, jazyková a pragmatická kategorie se v těchto překladech podřizují kategorii funkční. Reissová hovoří o objektivní hranici kritiky překladu a táže se, zda vůbec lze hovořit o překladech v primárním slova smyslu.

O subjektivní hranici kritiky překladu Reissová hovoří v souvislosti s výraznými odchylkami od originálu, které souvisejí s osobností překladatele a jeho interpretačními schopnostmi, resp. s osobností kritika a jeho interpretačními schopnostmi. V souvislosti se subjektivní hranicí kritiky překladu Reissová hovoří o absolutní hranici překladu.

4.4 Doplnění modelu

Načrtnutý model kritiky překladu lze s určitým doplněním aplikovat na široké spektrum textů:

Reissová zejména opomíjí faktor tzv. sekundární komunikace, který je neodmyslitelnou součástí moderní překladatelské činnosti. Kritika překladu by však měla, jak upozorňuje Popovič (1975: 69-70), reflektovat i vliv dalších příjemců, zejména redaktora či editora:

„Na tvorbe prekladového textu sa okrem priamych účastníkov komunikácie istou mierou zúčastňuje aj externý činiteľ – redaktor, resp. upravovateľ definitívneho znenia textu prekladu. Ako ukazuje moderná prax, pri publikovaní prekladov, bez tohto činiteľa se nedá celkom zaobiť. Redaktor je totiž sprostredkujúcim faktorom medzi vládnúcimi jazykovými normami a textom prekladu a vykováva direktívy, ktoré si vplyvom čitateľských návykov osvojila vydavateľská inštitúcia.“

Reissová do svého modelu zahrnuje pouze příjemce originálu, skutečnost, že na výsledné podobě překladu se významným způsobem podílí právě redaktor, ignoruje. Popovič (1975: 122-123) model Reissové doplňuje také o mikrostylistickou rovinu. Zatímco Reissová se zabývá výlučně makrostylistickou rovinou textu (Ort-, Sach-, Zeitbezug), pokládá Popovič za nutné zohlednit v kritice překladu také posuny v mikrostylistice textu (výrazové zesilňovanie, výrazová zhoda, výrazové zoslabovanie).

Translatologická analýza, v rámci které se pokusím zjistit, v jakých rovinách se projevují rozdíly mezi překlady vzniklými za použití nástrojů CAT a bez nich, vyjde z modelu Reissové a Popovičovy aplikace „*všeobecne štruktúrne typológie textu na oblasť medzijazykového prekódovania informácie v texte*“ (Popovič 1975: 88).

4.5 Shrnutí

Translatologická analýza dle K. Reissové respektuje specifika překladatelského procesu a pokouší se stanovit objektivní hodnotící kritéria a kategorie, aplikovatelné na libovolný druh textu. Předpokladem konstruktivní kritiky překladu je zejména kritik znalý výchozího i cílového jazyka, snaha o nejvyšší možnou objektivitu a hodnocení překladu, nikoliv původního díla. Kritika překladu vychází z textové typologie, neboť typ textu zásadně ovlivňuje volbu překladatelské metody. Kromě této tzv. literární kategorie model pracuje s kategorií jazykovou a kategorií pragmatickou. Reissová polemizuje také s otázkou subjektivní a objektivní hranice kritiky překladu.

Shrnutí teoretické části

Teoretická část diplomové práce popisuje historický vývoj, kategorizaci a hlavní funkci nástrojů CAT. Zabývá se typy textů a funkčními styly, pro které se nástroje CAT nejčastěji využívají a pokouší se stanovit kritéria pro efektivní využití překladového softwaru.

První kapitola mapuje důležité milníky ve vývoji strojového překladu a nástrojů CAT, které lze vnímat jako součást snah o strojový překlad. Zmiňuje první pokus o automatizaci překladu užitím matematického jazyka v 17. století, první koncepty strojového překladu patentované G. Artsrunim a P. Trojanskim i vydání závěrečné zprávy ALPAC, považované za klíčový moment ve vývoji strojového překladu, resp. nástrojů CAT. Práce dále pojednává o prvních konceptech založených na terminologických databázích (F. Krollmann, E. Lippmann, P. Arthern, M. Kay, A. Melby) i o prvním komerčním překladovém softwaru, který z těchto konceptů vychází.

Druhá kapitola představuje různá pojetí kategorizace strojového překladu a upozorňuje na nekonzistentnost v kategorizaci a terminologii, která vede k situaci, kdy lze za nástroje CAT označit veškeré softwarové aplikace, které usnadňují práci překladatele. Samostatná část přibližuje speciální překladový software, tzv. nástroje CAT, a princip, na kterém pracuje. Zmiňuje také základní předpoklady pro efektivní využití těchto nástrojů. Kapitola dále popisuje stavbu nástrojů CAT a jejich funkce. Stručně pojednává také o trhu s překladovými paměťmi a sociokulturním kontextu překladu.

Kapitola věnovaná typům a druhům textů vhodných pro překlad nástroji CAT se pokouší stanovit, které typy a druhy textů lze efektivně překládat pomocí nástrojů CAT. Vychází při tom z tradiční klasifikace textů založené na funkčním pojetí jazyka a translátologické textové typologie K. Reissové. Kapitola dochází k závěru, že použití nástrojů CAT je efektivní, pokud styl textu nenese rysy stylu uměleckého, text je dostatečně dlouhý, strukturovaný, terminologicky konzistentní, typograficky kvalitní a obsahuje repetitivní segmenty, popř. lze předpokládat vysokou intertextovou rekurenci. Závěrem dodává, že v textech vhodných k překladu pomocí nástrojů CAT většinou dominuje funkce sdělná, jde tedy zpravidla o texty vědeckého, populárně-naučného, praktického či odborného stylu. Zdůrazňuje se, že překladatel musí výstupy

z překladových pamětí hodnotit kriticky a objektivně zvážit efektivnost použití nástrojů CAT pro konkrétní překladatelský úkol.

Teoretickou část uzavírá pojednání o translátologické analýze dle K. Reissové, z níž vychází empirická část diplomové práce. Reissová se pokouší stanovit objektivní hodnotící kritéria a kategorie, aplikovatelné na libovolný druh textu. Vychází přitom ze skutečnosti, že typ textu zásadně ovlivňuje metodu překladu. Kapitola rovněž tematizuje problém hranice kritiky překladu.

II Empirická část

Empirická část diplomové práce se zaměřuje na srovnání výsledku překladatelského procesu (překladu jako produktu) vzniklého za použití nástrojů CAT a bez nich. Vychází při tom z konceptu kritiky překladu, který je popsán v kapitole 4.

Koncept není pojímán dogmaticky, práce se naopak pokouší zohlednit oprávněné kritické připomínky z řad translatologů (M. Ammanová, R. Stolzeová, A. Popovič a další) a přizpůsobit koncept specifikům počítačem podporovaného překladu (více viz kap. 4.4).

5 Translatologická analýza

5.1 Překlad jako produkt s nástroji CAT a bez nich (hypotéza)

Odlišnosti ve výsledku překladatelského procesu při překladu za použití nástrojů CAT a bez nich lze očekávat zejména v kategorii jazykové, v rovině sémantických, lexikálních a gramatických instrukcí:

- **nižší koherence a koheze** v překladech vzniklých za použití nástrojů CAT způsobená rozdělením textu na segmenty,
- **terminologická jednotnost** na straně překladů vzniklých za pomoci nástrojů CAT versus kolísání terminologie u překladů vzniklých tradičním způsobem (míra rozdílu závisí v obou případech na zkušenosti a kvalitě překladatele),
- **vyšší míra jazykové interference** u překladů vzniklých za pomoci nástrojů CAT zejména v případech, kdy překladatel disponuje pouze omezenou překladovou pamětí,
- **vyšší míra typografické interference** u překladů vzniklých za pomoci nástrojů CAT,
- **gramatické chyby na úrovni cílového textu vzniklé nedůsledností při editaci** u překladů vzniklých za použití nástrojů CAT,
- **nižší výskyt chybně převedených číselných údajů** u překladů vzniklých za pomoci nástrojů CAT, neboť automatická kontrola kvality (*Quality Assurance*)

obsažená v nástrojích CAT výrazně snižuje výskyt těchto překladatelských „neřestí“,

- **menší počet terminologických chyb** daných nedostatečnou znalostí oboru, ze kterého je překládáný text, u překladů vzniklých za pomoci nástrojů CAT (za předpokladu dostatečně kvalitní překladové paměti),
- u překladů vzniklých za pomoci nástrojů CAT lze sice předpokládat prakticky **nulový výskyt vynechaných segmentů**, častěji se však zřejmě objeví **nepřeložené segmenty**, neboť uživatelské prostředí, ve kterém překlady vznikají, není prostředím WYSIWYG,
- dokonalé převedení grafické stránky původního dokumentu u překladů vzniklých za pomoci nástrojů CAT.

5.2 Výběr materiálu

Ke srovnání výsledku překladatelského procesu (překlady jako produktu) vzniklého za použití nástrojů CAT a bez nich jsou použity:

- překlady poskytnuté Generálním ředitelstvím pro překlady Evropské komise (pan Vítězslav Zemánek),
- překlady poskytnuté společností ŠKODA AUTO a.s. (paní Jiřina Vysoká, EOC – Foreign Language Management),
- překlady studentů ÚTRL, které byly pořízeny v rámci semináře Odborný překlad (Překlady identického výchozího textu od různých překladatelů, byť se jedná o studenty překladatelství, omezí vliv individuálního překladatelského stylu popř. individuálních chyb na konečné srovnání.),
- překlady poskytnuté společností CZ Hartmann s.r.o.

Ideálním empirickým materiálem by jistě byly překlady identického textu vytvořené různými překladateli vždy oběma způsoby, tedy za použití nástrojů CAT i bez nich. Získat reprezentativní vzorek takových překladů pro potřeby diplomové práce je zejména z finančních důvodů prakticky nemožné. Volba materiálu pro empirickou část práce (překladů evropských smluv, směrnic apod.) vychází nejen z jejich odborného

charakteru, ale i z předpokladu, že tyto texty prošly obdobným posteditačním procesem¹² a lze je tedy srovnávat.

Charakteristické rysy odborného stylu (Hoffmannová (2012: 151) uvádí např. jednoznačnost, přesnost, explicitnost, ...) umožňují plné využití funkcí, které nástroje CAT v současnosti nabízejí. Umělecké texty jsou záměrně ponechány stranou, neboť umělecký překlad za použití nástrojů CAT v užším slova smyslu je v současnosti spíše ojedinělý. Pokud překladatel nástroje CAT pro překlad uměleckých textů využívá, činí tak zejména pro jistý komfort, který tyto nástroje nabízejí (Král 2006: 81). Využití překladových pamětí je ale při překladu uměleckých textů velmi omezené a vzhledem k charakteru uměleckého překladu v podstatě nežádoucí.

Diachronní srovnání překladů vzniklých za použití nástrojů CAT je spíše otázkou prací zaměřených na technický vývoj nástrojů CAT, proto se jím nebudu podrobněji zabývat.

Rozdíly mezi překládáním s nástroji CAT a bez nich z čistě pracovního pohledu překladatelů, tedy ty rozdíly, které nelze empiricky doložit na výsledném produktu, se diplomová práce pokouší ověřit pomocí dotazníkového šetření mezi českými překladateli. (Dotazník byl rozeslán 260 náhodně vybraným překladatelským agenturám a překladatelům).

5.3 Vlastní analýza

Diplomová práce respektuje chronologii kategorií a instrukcí, se kterou pracuje publikace *„Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen“*. V některých konkrétních případech nebylo zcela zřejmé, které z jazykových instrukcí daný problém přiřadit. Problém se týká zejména instrukcí sémantických a lexikálních, které se na mnoha místech determinují či spolu úzce souvisí, diplomová práce o nich proto pojednává v rámci jedné kapitoly.

Na některých místech je model Reissové doplněn o Popovičův koncept aplikace *„všeobecne štruktúrne typológie textu na oblasť medzijazykového prekódovania informácie v texte“* (Popovič 1975: 88) a jeho textovou mikrostylistiku (Popovič 1975: 133).

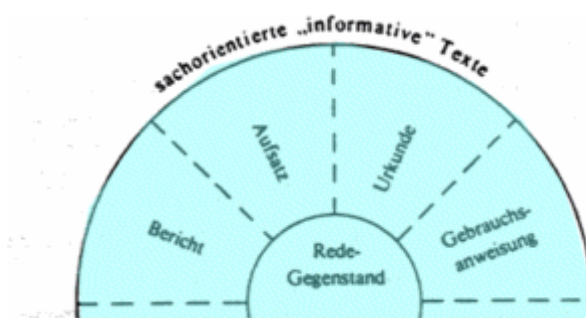
¹² V rámci získávání materiálu pro empirickou část práce byly zjišťovány rovněž standardní revizní a posteditační procesy v dotčených překladatelských týmech.

Vzhledem k rozsahu analyzovaných textů jsou uvedené příklady pouze ilustrační. Cílem translatologické analýzy není nabídnout vyčerpávající kritiku analyzovaných textů, ale pokusit se odhalit roviny, v nichž se liší překlady vzniklé za použití nástrojů CAT a bez nich. Texty [7-8] a [10-11] byly přeloženy bez nástrojů CAT, při překladu textů [1-5], [6] a [9] byly nástroje CAT použity.

5.4 Překlad jako produkt s nástroji CAT a bez nich (výsledek translatologické analýzy)

5.4.1 Literární kategorie

Model K. Reissové vychází z Bühlerových jazykových funkcí a předpokladu, že v každém textu je jedna z těchto funkcí dominantní, ostatní však mohou být také obsaženy (více viz kap. 4.2.1). Dominantní funkce určuje typ textu. Dominantní funkcí ve všech analyzovaných textech je funkce zobrazovací (*Darstellung*), jde tedy o texty obsahově zaměřené (*inhaltsbetonte Texte*), resp. informativní (*informative Texte*). V textu „Technický standard kvality. Uskladnění a plnění motorového oleje pro první náplň“ (*Technischer Q-Standard. Einlagerung und Befüllung von Erstbetriebsmotoröl*) je navíc okrajově obsažena funkce apelativní. Formální funkce je v textech zastoupena jen minimálně, zejména ve formální výstavbě textu.

Obr. 8 Informativní texty dle K. Reiss (1993: 19)

Z dominantní funkce obsahově zaměřených textů vyplývají hlavní kritéria, podle kterých by se překlad tohoto typu textů měl hodnotit. Analýza se proto zaměřuje především na to, zda překladatel zvolil vhodnou překladatelskou metodu a strategii, zachoval hierarchii invariantních prvků a překlad předává informaci a obsah v nezkrácené podobě (*Invarianz auf der Inhaltsebene*).

5.4.2 Sémantické a lexikální instrukce

V analyzovaných překladech dochází k celé řadě drobných významových posunů a doplnění motivovaných zejména snahou o explicitaci:

„Abensberger Spargel“ wird nach den Regeln der guten fachlichen Praxis erzeugt. [4]

„Abensberger Spargel“ se produkuje v souladu s náležitými zemědělskými praktikami. [4]

der Bundesverband Internationaler Express und Kurierdienste [1]

spolkový svaz Bundesverband Internationaler Express und Kurierdienste [1]

Hypotézu o častém výskytu nepřeložených segmentů v překladech vzniklých za použití nástrojů CAT potvrzují překlady, které poskytla společnost ŠKODA AUTO a.s. [6] a [9]:

Pracovní skupina

Obr. 9 Nepřeložené segmenty v překladech vzniklých za použití nástrojů CAT

Jednou z často zmiňovaných předností překladů vzniklých za použití nástrojů CAT je zachování konzistentnosti textu. Jeden z analyzovaných textů přeložený s těmito nástroji v této rovině přesto vykazuje poměrně hrubou chybu: Název kapitoly uvedený v obsahu se liší od jejího názvu v textu:

2 Geltungsbereich → 2 Oblast působnosti [6]

2. Geltungsbereich → 2. Rozsah platnosti [6]

Je třeba zdůraznit, že byť jsou nástroje CAT účinným pomocníkem překladatele, samy nepřekládají a konečná rozhodnutí jsou výsledkem činnosti lidského činitele. Nekonzistentnost tohoto typu lze vysvětlit pouze jako chybu uživatele, překladatele. Je s podivem, že problém neodhalila ani revize, která by měla být standardní součástí práce s překladatelským softwarem. V rozsáhlejších textech mohou podobné chyby zásadně narušit koherenci textu. Zajímavé je i zachování chyby ve formálním členění. Výchozí text pracuje v obsahu s jiným formátem číslování než v průběžném textu, překladatel tuto typografickou chybu v cílovém textu reprodukuje. To lze vysvětlit právě použitím nástrojů CAT a jistou „automatizací“, která se s překladem za použití těchto nástrojů spojuje.

Výskyt podobných chybných řešení zejména v rozsáhlejších překladech, které vznikly bez pomoci nástrojů CAT, se však zdá být výrazně vyšší. To dokazuje i analyzovaný materiál:

Mit durchtrittsicherer Sohle. [10]

S podrážkou odolnou proti proslápnutí. [10]

S podrážkou odolnou vůči proslápnutí. [10]

Překlad německého výrazu „*funktionswichtig*“ v níže uvedeném příkladě ukazuje typický problém, se kterým se setkávají překladatelé z němčiny. Mnohá německá kompozita nemají jednoslovný český ekvivalent, často je pro jejich vyjádření třeba víceslovné konstrukce (*funktionswichtig* x důležitý pro funkci). Tím dochází k narušení plynulosti textu, zhušťování sémantické informace a snižuje se „čtivost“. Příjemci pak text obvykle vnímají jako překladový, což ve většině případů není žádoucí. Při překladu je nutné tento fakt zohlednit a volit české ekvivalenty s rozvahou. Překladatel si byl tohoto problému zřejmě vědom, zvolené řešení však přesto není optimální, neboť plně neodpovídá sémantické informaci obsažené v originálu. Zřejmě jediným adekvátním ekvivalentem je v tomto případě slovní spojení „funkčně důležitých“.

Die Eingangskontrolle für funktionswichtige Betriebsstoffe ist in den Werken sicherzustellen. [6]

V závodech se musí zajišťovat vstupní kontrola důležitých funkčních provozních látek. [6]

S identickým překladatelským problémem překladatel bojuje i v následující větě:

Prozessvorgaben für diese Eingangskontrolle sind als Q-Prozessstandard beschrieben. [6]

Procesní předpisy pro tuto vstupní kontrolu jsou popsány jako procesní standardy kvality. [6]

Překlad kompozit, byť složených pouze ze dvou slov, představuje poměrně zásadní problém zejména ve větách, v nichž dochází k jejich hromadění:

Die mechanische Zerstäubung des Lackmaterials beruht auf der Wirkung von Staudruckkräften auf die Flüssigkeitselemente infolge Relativbewegung zwischen Lack und Umgebung. [8]

Mechanické rozprašování nátěrové hmoty spočívá v účinku sil aerodynamického tlaku na částice tekutiny v důsledku relativního pohybu mezi nátěrovou hmotou a prostředím. [8]

Čeština sémantickou informaci obsaženou v německých kompozitech zpravidla předává pomocí přívlastků. Česká jednoduchá věta s příliš vysokou četností přívlastků svou přílišnou nominálností působí překladově a znesnadňuje porozumění textu. Je nasnadě, že především v informativních textech je často nezbytné nahradit německou větu jednoduchou souvětím, popř. ji rozdělit do dvou či více vět jednoduchých propojených tzv. jazykovými konektory.

Problémy s převodem kompozit jsou jedním ze specifických fenoménů překladu v jazykové dvojici čeština-němčina. Překlady vzniklé za použití nástrojů CAT a bez nich v tomto ohledu nevykazují zásadní rozdíly.

Zajímavým fenoménem překladu odborných a administrativních textů je převod zkratek a zkratkových slov. V jednom z analyzovaných textů [6] překladatel využil hned několik způsobů, které lze pro překlad zkratek použít:

- a) *Der TQS legt Prozesse [...] fest.*
Technický standard kvality definuje [...].
- b) *[...] v příslušných předpisech TL.*
[...] in den betreffenden TLs [...].
- c) *[...] bessere Lösungen sind zu bevorzugen und GOL-LB mitzuteilen.*

[...] lepší řešení je třeba upřednostnit a sdělit GQL-LB.

d) *Dazu soll eine Probe an der tiefsten Stelle des entsprechenden Tanks des TKWs entnommen werden.*

Pro tyto účely je třeba odebrat vzorek z nejnižšího místa příslušné nádrže TKW.

Domněnku, že zadavatel překladu požadoval zachování původních zkratek, vyvrací příklad a), ve kterém překladatel od zkratky zcela upouští a nahrazuje ji celým slovem, resp. slovním spojením. Zkratka se v textu několikrát opakuje, proto by bylo vhodnější uvést ji při prvním výskytu v závorce tak, jak překladatel činí na jiném místě:

falls auch Dieselmotoren mit Dieselpartikelfiltern (DPF) befüllt werden sollen, [...]

pokud se mají plnit také vznětové motory s filtrem pevných částic (DPF), [...]

Zvolené řešení lze odůvodnit nejen oporou ve výchozím textu, ale i rozšířeností této zkratky v českém prostředí. Zachování zkratek „TL“ a „GQL-LB“ v překladu pravděpodobně souvisí s příjemci překladu, jimiž jsou zaměstnanci společnosti ŠKODA AUTO a. s., kteří s nimi zřejmě běžně pracují. Ospravedlnit však nelze zachování zkratky TKW (Tankkraftwagen), která označuje cisternové vozidlo, resp. vozidlo s cisternovou nástavbou.

Vyšší míra zachovávání původních zkratkových slov se objevuje i v dalších analyzovaných překladech vzniklých za použití nástrojů CAT.

Abensberger Spargel“ se pěstuje zejména na těchto druzích půd:

Der Anbau von „Abensberger Spargel“ beschränkt sich im Besonderen auf folgende Bodenarten:

— písčité (S),	- Sand (S)
— hlinitopísčité (Sl),	- Anlehmiger Sand (Sl)
— hlinité (lS),	- Lehmiger Sand (lS)
— písčitohlinité (SL).	- Stark lehmiger Sand (SL) [4]

Zkratky půdních druhů se v textu objevují pouze na tomto jediném místě. Pokud překladatel není schopen dohledat adekvátní české ekvivalenty německých zkratek, bylo by zřejmě vhodnější, neuvádět je v překladu vůbec. Je otázkou, zda by se překladatel při překladu bez nástrojů CAT k tomuto řešení přiklonil, tedy zda tato interference v lexikální rovině souvisí s použitím nástrojů počítačem podporovaného překladu.

Překlady identického výchozího textu, které vytvořili studenti semináře Odborný překlad na ÚTRL FF UK, jednoznačně dokazují tvrzení, že překlady vzniklé za použití nástrojů počítačem podporovaného překladu podporují terminologickou jednotnost na intra- i intertextové rovině. Přestože všichni studenti věděli o existenci portálu EUR-Lex, který nabízí bezplatný přístup k právu Evropské unie, i interaktivní terminologické databázi EU IATE, objevují se v překladech poměrně zásadní terminologické problémy. Vzhledem k tomu, že se jedná o překlad textu, který je součástí evropské legislativy a na který zřejmě budou jiné texty odkazovat, je zachování terminologické konzistentnosti jedním z primárních faktorů.

Výchozí text: *EUROPÄISCHE KOMMISSION*

Překlady studentů: *EVROPSKÁ KOMISE*

KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ

Platné znění EUR-Lex: *EVROPSKÁ KOMISE*

Výchozí text: *BERICHT DER KOMMISSION AN DEN RAT UND DAS EUROPÄISCHE PARLAMENT*

Překlady studentů: *ZPRÁVA KOMISE RADĚ A EVROPSKÉMU PARLAMENTU*

ZPRÁVA KOMISE PRO RADU A EVROPSKÝ PARLAMENT

Platné znění EUR-Lex: *ZPRÁVA KOMISE RADĚ A EVROPSKÉMU PARLAMENTU*

Výchozí text: *Jahresbericht 2009 über die Politik der humanitären Hilfe und ihre Durchführung*

Překlady studentů: *Výroční zpráva o politice humanitární pomoci a jejím provedení v roce 2009*

Výroční zpráva za rok 2009 o politice humanitární pomoci a její realizaci

Výroční zpráva o politice a realizaci humanitární pomoci v roce 2009

Výroční zpráva k roku 2009 o politice humanitární pomoci a jejím provedení

Výroční zpráva o politice humanitární pomoci a její realizaci za rok 2009

Platné znění EUR-Lex: *Výroční zpráva o politice humanitární pomoci a jejím provádění v roce 2009*

Podobných míst je v relativně krátkých překladech celá řada. Terminologická nejednotnost rovněž poukazuje na skutečnost, že týmová spolupráce v překladatelském procesu je bez příslušného softwarového vybavení velmi obtížná, ne-li nemožná.

5.4.3 Gramatické instrukce

V rovině gramatických instrukcí se v překladech vzniklých za použití nástrojů CAT ve značné míře projevuje interference:

<i>Unterschriften</i>	<i>Podpisy</i>	
<i>Fr. S. Droll</i>	<i>pí. S. Droll</i>	
<i>Hr. Dr. J. Heuer</i>	<i>p. Dr. J. Heuer</i>	[6]

Překladatel nesprávně píše tečku za kontrakční zkratkou „pí“, tvořenou z prvního a posledního písmena. Nezvykle působí rovněž kombinace „p. Dr.“. V českém úzu se v podobných případech obvykle užívá pouze akademického titulu. Podobné chyby zřejmě vznikají jako přímý důsledek segmentace překladatelského procesu, k němuž překlad s nástroji CAT nutně vede.

V analyzovaných textech vzniklých za použití nástrojů CAT se ve zvýšené míře vyskytují banální chyby v deklinaci, způsobené pravděpodobně nedostatečnou koncentrací překladatele, slepým přijímáním nabízených shod a nedůsledností při revizi:

8. Änderungsdienst → *8. Změnové služba* [6]

Die Aufbewahrungspflicht beträgt mindestens 3 Jahre bei der in den motorbauenden Werken zuständigen Stelle. [6]

Povinnost uchovávání činí nejméně tři roky na příslušném místě v závodech vyrábějící motory. [6]

Segmentace textů na překladové jednotky, která je při překladu, na němž se podílí nástroje CAT nezbytná, probíhá na základě matematického algoritmu. Za konec segmentu algoritmus pokládá interpunkční znaménka. Vytvořit aplikaci, která by byla schopna rozčlenit text na překladové jednotky na základě sémantických kritérií tak, jak běžně činí člověk-překladatel, je zcela mimo možnosti současného poznání. To se v překladech vzniklých za použití nástrojů CAT někdy projevuje určitým lpěním na větných konstrukcích originálu:

Da die Pensionssubvention nur dem Pensionsfonds gewährt worden ist, um die Deutsche Post von den Kosten für die Beamtenpensionen zu entlasten, und daher letztlich der Deutschen Post zugute kommt, ist sie selektiv. [1]

Jelikož dotování penzí je určeno pouze penzijnímu fondu a jeho účelem je snížit Deutsche Post náklady na penze úředníků, a Deutsche Post z něj tedy má prospěch, je selektivní. [1]

V žádném případě však nelze toto tvrzení zobecňovat a považovat za konstantní prvek překladů vzniklých za použití nástrojů CAT. To dokládá např. následující příklad, ve kterém překladatel očividně pracoval nad úrovní překladové jednotky:

Hier wird das Szenario eines verbandsweiten MKS-Ausbruchs mit einer Keulungsquote von 10 Prozent zugrundegelegt, wie im Jahr 2001 in Großbritannien. [5]

Tento scénář vychází ze situace, jež vyvstala v roce 2001 ve Velké Británii. Předpokládá, že na celém spádovém území sdružení vypukne nákaza slintavky a kulhavky a poraženo je 10 % zvířat. [5]

V analyzovaných textech se poměrně často objevují opisné pasivní slovesné tvary na místech, na kterých se nabízí užití tvaru aktivního, resp. užití zvrtného pasiva. Častému užití opisných pasivních konstrukcí z čistě gramatického hlediska nelze nic vytknout, neboť se jedná o tvar gramaticky korektní. Čeština však v porovnání s němčinou opisné pasivum užívá výrazně méně často (Štícha 2003: 497).

An die Oberflächen von Werkstücken werden häufig Anforderungen gestellt, die der Grundwerkstoff nicht erfüllen kann. [8]

Na povrchy obrobků jsou často kladeny požadavky, které základní materiál nemůže splnit. [8]

V mnoha případech však překladatelé správně volí aktivní konstrukci, resp. zvrtné pasivum:

Katalog produktů dílčí skupiny PBB se proto omezí na financování investic do těchto činností: [2]

Der Produktkatalog des PBB Teilkonzerns wird insoweit auf die Investitionsfinanzierung folgender Aktivitäten beschränkt: [2]

5.4.4 Stylistické instrukce

Stylistické instrukce hrají u obsahově zaměřených textů, k nimž se všechny analyzované texty řadí, méně podstatnou roli než u textů apelativních a textů zaměřených na formu. Obsahově zaměřené texty jsou obvykle psány jednotným stylem,

záměrná odchýlení od stylistických norem se objevují vzácněji než u ostatních typů textu. V analyzovaných výchozích textech se tento problém nevyskytuje, což překladatelé správně identifikovali a převedli do cílového jazyka. V textech nejsou patrná ani jiná odchýlení od stylistických konvencí platných pro podobné druhy textů.

Za drobný prohřešek proti stylistickým konvencím lze považovat ponechání modality v následujícím případě:

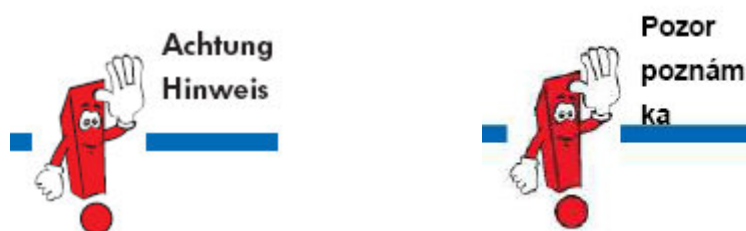
In diesem Selbststudienprogramm können Sie sich über die Funktionsweise des piezogesteuerten Common-Rail-Einspritzsystems des 3,0l V6 TDI-Motors informieren. [9]

V tomto samostudijním programu se můžete seznámit se systémem fungování piezoelektricky řízeného vstřikovacího systému se společným vysokotlakým zásobníkem u motoru 3,0l V6 TDI. [9]

V původně českých textech by se s největší pravděpodobností modální sloveso neobjevilo:

Tento samostudijní program seznamuje se systémem fungování piezoelektricky řízeného vstřikovacího systému se společným vysokotlakým zásobníkem u motoru 3,0l V6 TDI.

Skutečnost, že prostředí nástrojů CAT není tzv. WYSIWYG, vede také k podobným problémům:

[9]

5.4.5 Vnětextové determinanty

Mezi tzv. vnětextové determinanty Reissova řadí užší situační zřetel, věcný a časový faktor, faktor místa a příjemce, závislost na mluvčím a tzv. afektivní implikace (více viz kapitola 4.2.3). V analyzovaných textech se nevyskytly zásadní posuny v žádné z těchto kategorií. Rozdíly mezi texty přeloženými za použití nástrojů CAT a bez nich se zřejmě mohou projevit v kategorii afektivních implikací a to zejména v případech, kdy afektivní implikace nejsou realizovány v rámci jedné překladové jednotky.

Ukázalo se však, že poměrně zásadní vliv na výslednou podobu překladu, má tzv. sekundární komunikace. To platí zejména pro překlady vzniklé za použití nástrojů CAT. V překladech textů [6] a [9], které poskytla společnost ŠKODA AUTO a. s., se vyskytovalo výrazně více problematických a chybných míst než v textech [1 až 5], které poskytlo Generální ředitelství EU pro překlady Evropské komise. Tento fakt nanejvýš pravděpodobně úzce souvisí s řízením kvality překladů. Zatímco ve společnosti ŠKODA AUTO a. s. „zodpovídá za kvalitu překladů každý překladatel sám, pouze u „velmi“ důležitých překladů se dělá „proofreading“ určenými kolegy pro ten který jazyk“¹³, je kvalita překladů vytvořených DGT předmětem velmi důkladné kontroly (více např. Svoboda 2012: 56-59):

„[...] kvalita překladů je aspekt, který je přítomen ve všech fázích překladu - před překladem, v průběhu překladu a samozřejmě po překladu.“

„U drtivé většiny překladů následuje revize, tzn. klasická kontrola (jazykové a obsahové stránky) překladu kolegy. Asistenti provádějí kontrolu formální stránky (dbát na ni však musí i překladatel i revizor).“

„Namátkově probíhají i kontroly již odeslaných textů, kontroluje se, zda revizor vychytil případné nedostatky či zda se daný překladatel navrženými opravami řídil.“

„U méně důležitých překladů může následovat méně důkladná revize (tzv. cross reading), revizor neporovnává větu po větě s originálem, ale čte jen překlad a ověřuje si jen určité pasáže.“

„Tím však kontrola kvality nekončí. Jednak ještě publikované texty mohou kontrolovat korektoři z Úřadu pro publikace, jednak se mohou některé věci objevit v dalším průběhu legislativního procesu na úrovni Evropského parlamentu a Rady. Zpětnou vazbu poskytují nejen zadavatelé překladů - jiné útvary Evropské komise, ale i členské státy - jednak mohou např. příslušná ministerstva opřipomínkovat různé právní předpisy EU před jejich schválením. Po jejich schválení - je-li v nich objevena chyba- lze žádat o tzv. korigendum. Samozřejmě poskytují u různých - legislativních i nelegislativních - textů zpětnou vazbu i běžní občané.“¹⁴

Ukázalo, že zevrubná kontrola hotových překladů tak, jak ji provádí DGT, eliminuje výskyt nepřeložených segmentů v překladech vzniklých za použití nástrojů CAT. Nevýhody tzv. prostředí *non WYSIWYG* lze revizí očividně do značné míry odstranit. Je pochopitelné, že proces řízení kvality srovnatelný s procesem řízení kvality u DGT je v běžných překladatelských podmínkách zejména z finančních důvodů nemyslitelný.

¹³ Ing. Eugen Drgoň, MBA (e-mailová korespondence 22.04.2013)

¹⁴ Vítězslav Zemánek (e-mailová korespondence 25.04.2013)

Dobré řešení však nabízí např. i program „Xbench“ španělské společnosti ApSIC, který nabízí mimo jiné i funkce zaměřené na kontrolu kvality (*Quality Analysis*).

5.4.6 Shrnutí

Obecně lze říci, že analyzované překlady v souhrnu vyvolávají stejné odezvy jako originály, adekvátně převádí informaci obsaženou ve výchozím textu do textu cílového. Překladaři zvolená metoda odpovídá danému textovému typu, hierarchie invariantních prvků je posouzena správně. Překladaři také zachovali formální výstavbu včetně grafických prvků. Mezi analyzovanými texty přeloženými za použití nástrojů CAT a texty přeloženými bez nich nejsou v této rovině patrné výrazné rozdíly. Přestože analyzované texty tuto hypotézu nepotvrzují, je zřejmé, že grafická úprava překladu v případech, kdy překladař nepracuje s nástroji CAT, je časově náročnější a mnohdy méně přesná než v případech, kdy překladař tyto nástroje k dispozici má:

„Auch Formatierungen stellen für den Übersetzer keine Herausforderung mehr dar, da TM-Systeme die Arbeit des Übersetzers in diesem Bereich maximal unterstützen oder sogar übernehmen. Überschriften, Aufzählungen, Tabellen usw. werden im Hintergrund gespeichert und nach der Übersetzung einfach wieder eingefügt, ohne dass der Übersetzer aktiv eingreifen muss.“

(Keller 2011: 13)

Z analyzovaných textů bezprostředně nevyplývá, že překlady vzniklé za použití nástrojů CAT vykazují nižší koherenci a kohezi. Rozsah a původ analyzovaného materiálu však zároveň nedovolují tuto domněnku vyloučit. Jednoznačně se však ukázalo, že nástroje CAT přispívají k zachování intertextové terminologické jednotnosti a tím do určité míry i intertextové koherence.

Vyšší míra jazykové interference u překladů vytvořených s nástroji CAT se projevila zejména u zkratk a zkratkových slov. Naopak zvýšenou míru typografické interference analyzované překlady nevykazovaly. V překladech, které poskytla společnost ŠKODA AUTO a.s., se vyskytovalo několik poměrně závažných chyb v konjugaci a řada nepřeložených segmentů, které lze zcela jistě přičíst nedůslednosti při revizi. V překladech vytvořených DGT se takové chyby nepodařilo nalézt. Tento fakt příliš nepřekvapí, uvědomíme-li si, jak je uvnitř DGT nastaven systém řízení kvality.

V analyzovaných překladech se nevyskytly chybně převedené číselné údaje. Nepodařilo se nalézt ani zásadní terminologické posuny v překladech vzniklých klasickým

způsobem, které by potvrdily hypotézu o menším počtu terminologických chyb daných nedostatečnou znalostí oboru v překladech vzniklých za použití nástrojů CAT.

Translatologická analýza rovněž ukázala, že některé specifické problémy překladu z němčiny do češtiny (kompozita, pasivum, infinitivní konstrukce) se projevují nezávisle na tom, zda překlad vzniká za pomoci nástrojů CAT nebo bez nich.

Z translatologické analýzy bezprostředně vyplývá, že mnohým chybám vzniklým při překladu s nástroji CAT lze předcházet důslednou revizí. Použití nástrojů CAT také zjevně zvyšuje intratextovou koherenci překladových textů a usnadňuje (či dokonce umožňuje) týmovou spolupráci v překladatelském procesu.

Empirický materiál (překlady vzniklé za použití nástrojů CAT), z něhož translatologická analýza vychází, byl do značné míry omezen nejen svým rozsahem, ale zejména skutečností, že pocházel pouze ze dvou zdrojů. Oslovené překladatelské agentury (vzorek 20ti různě velkých agentur) bohužel materiál odmítly poskytnout s argumentem, že překlady jsou majetkem klienta a bez jeho výslovného souhlasu je nelze poskytnout třetí osobě. Další výzkum v této oblasti se však bez vzorků překladů z těchto zdrojů pravděpodobně neobejde. Překladaře DGT nelze považovat za reprezentativní vzorek překladatelů z němčiny do češtiny, neboť zaměstnanci DGT procházejí náročným konkurzním řízením, které zaručuje vysokou kvalitu lidských zdrojů. Kvalita jednotlivých překladatelů na českém trhu může být naopak různá.

Další výzkum by se měl spíše než na komplexní analýzu překladu zaměřit vždy na jeden konkrétní translatologický problém tak, jak je stanovuje hypotéza (kap. 5.1) i vlastní translatologická analýza (překlad kompozit, zkratek, překlad nad rámec překladové jednotky, ...).

6 Průzkum překladatelského trhu

Translatologická analýza překladů vzniklých za použití nástrojů CAT a překladů vzniklých bez nich umožňuje srovnat výsledek překladatelského procesu (překlad jako produkt). Nevypovídá však příliš o procesu samotném. Zrychlení a celkové zefektivnění procesu překladu přitom bývá základním argumentem pro použití nástrojů CAT.

Průzkum překladatelského trhu, který je součástí této diplomové práce, se pokouší zmapovat:

- stupeň rozšíření nástrojů CAT mezi českými překladateli,
- procentuální zastoupení jednotlivých nástrojů CAT mezi českými překladateli,
- typy textů, pro jejichž překlad jsou nástroje CAT dle překladatelů nejefektivnější,
- hlavní přednosti a rizika překladatelského procesu s použitím nástrojů CAT ze subjektivního pohledu překladatelů,
- některé další vlivy nástrojů CAT na proces překladu.

Průzkum se uskutečnil ve dvou vlnách na jaře roku 2013. Dotazník byl prostřednictvím e-mailu rozeslán 260 náhodně vybraným překladatelským agenturám a překladatelům. Průzkumu se zúčastnilo 38 překladatelů (36 respondentů vyplnilo dotazník, 2 respondenti své odpovědi formulovali nezávisle na distribuovaném dotazníku), což představuje návratnost více než 14 %. Při interpretaci výsledků šetření byla zohledněna skutečnost, že někteří respondenti nezodpověděli všechny otázky.

Přestože vzorek respondentů je relativně malý, představují výsledky průzkumu poměrně relevantní informaci o vnímání nástrojů CAT mezi českou translatologickou veřejností. Pro zcela objektivní zhodnocení situace na trhu překladatelských služeb by však byl zapotřebí vzorek několikanásobně větší. Je třeba rovněž podotknout, že pro větší objektivitu by zřejmě bylo vhodnější formulovat některé otázky jako otevřené. Ty s sebou však obvykle přinášejí nižší míru návratnosti dotazníků.

Dotazník (viz Příloha I) nejdříve zjišťoval obecné údaje o respondentech (věk, délka profesní praxe, míra zprostředkovanosti práce, překládané jazyky). V další části obsahoval 14 tématicky zaměřených otázek koncipovaných tak, aby jejich zodpovězení nezabralo více než 10 minut. Otázky jsou proto v převážné většině formulovány jako

tzv. *multiple choice*, to znamená, že respondent pouze vybírá možnost, která nejvíce vystihuje jeho názor na danou problematiku.

6.1 Vyhodnocení

6.1.1 Respondenti

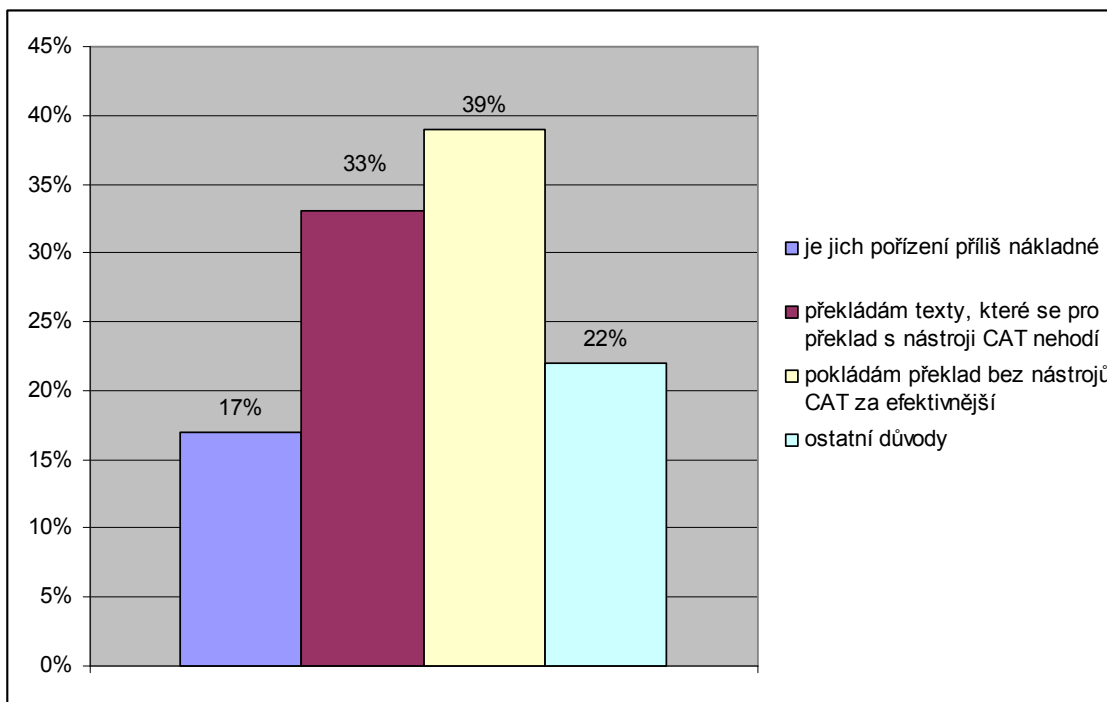
Dotazníkového šetření se zúčastnilo 38 překladatelů, 21 žen a 17 mužů. Nejvíce dotazovaných bylo ve věku 36-45 let (37 %), věkové kategorie 26-35 a 56-65 jsou zastoupeny zhruba polovičním množstvím respondentů (shodně 20 %), následuje věková skupina 46-55 let (11 %). Nejméně respondentů bylo ve věku 18-25, resp. více než 65 let (shodně 6 %). Více než polovina dotazovaných má více než 10letou profesní zkušenost (více než 20 let 21 %, 16-20 let 12 %, 11-15 let 35 %). Respondenti s délkou profesní praxe 1-5 let představují 15 % všech účastníků, 6-10 let pracuje v překladatelské profesi 18 % respondentů. Překladatelští nováčci s délkou praxe menší než 1 rok nejsou ve vzorku zastoupeni. Převážná většina respondentů pracuje ve vyrovnaném poměru pro agentury i přímé zadavatele (40 %), převážně pro agentury, resp. převážně pro přímé zadavatele pracuje vždy 23 % dotazovaných. Výhradně pro agentury pak překládá 6 % respondentů, výhradně pro přímé zadavatele 9 %. Více než polovina respondentů pak pracuje pro české i zahraniční agentury či přímé zadavatele (64 %), zbývajících 36 % překládá pouze pro české subjekty. Naprostá většina překladatelů překládá z anglického jazyka (70 %), následuje němčina (39 %), francouzština a ruština (po 18 %). Ze španělštiny a slovenštiny překládá 9 % respondentů, 3% zastoupení mají překladatelé z finštiny, italštiny, albánštiny, litevštiny, rumunštiny, čínštiny, lotyštiny, novořečtiny a vietnamštiny.

6.1.2 Rozšíření nástrojů CAT mezi překladateli

Zatímco v roce 2009 (Svoboda 2012: 103) „respondenti v anketě ve většině případů uvedli, že žádný nástroj CAT nepoužívají (51 % všech respondentů)“, je výsledek aktuálního šetření obrácený (53 % respondentů s nástroji CAT pracuje, 47 % je nepoužívá).

Nejčastěji překladatelé nástroje CAT nevyužívají proto, že pokládají překlad bez nástrojů CAT za efektivnější (39 %). Jako další důvod překladatelé uvádějí, že překládají texty, které se pro překlad s nástroji CAT nehodí (33 %). Pouhých 17 % účastníků ankety, kteří s nástroji CAT nepracují, se odvolává na vysoké náklady

spojené s pořízením překladového softwaru. Jako další důvody překladatelé zmiňují např. domněnku, že nástroje CAT omezují volbu správných možností a snižují kreativitu. Upozorňují také na nebezpečí užití nesprávné terminologie, jakousi mezioborovou terminologickou interferenci.

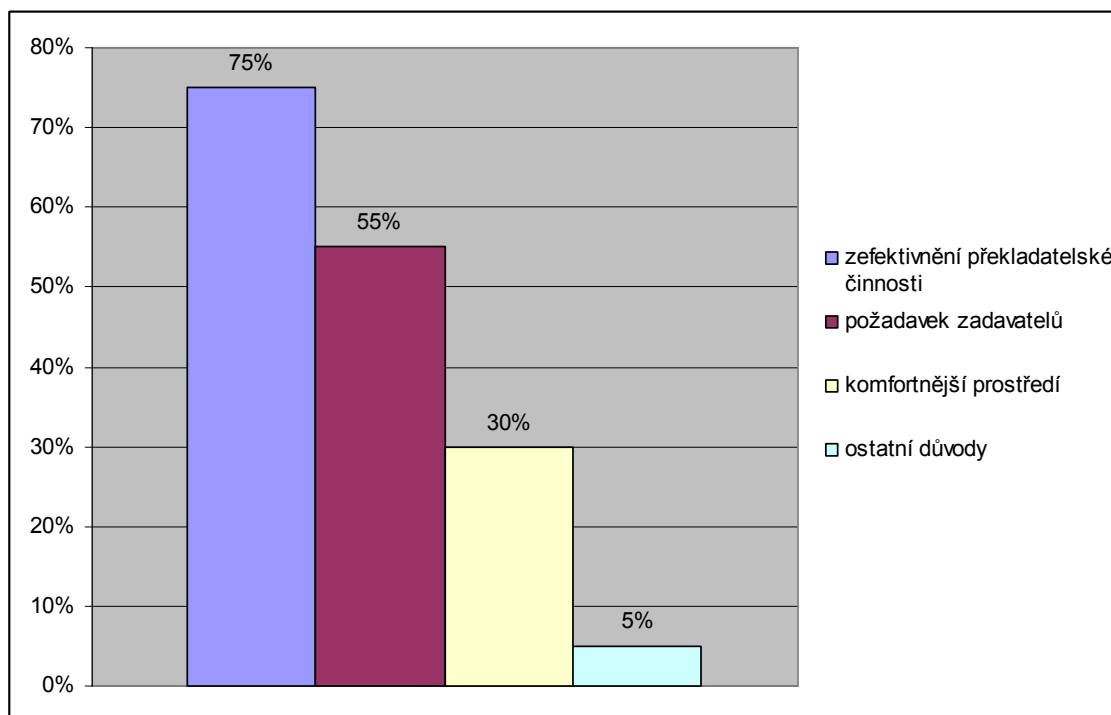
Graf 2 Nástroje CAT nepoužívám, protože:

Překladatelé, kteří nástroje CAT používají, argumentují především tvrzením, že nástroje CAT zefektivňují překladatelskou činnost (75 %). Poměrně zásadním důvodem pro používání nástrojů CAT je požadavek užití těchto nástrojů ze strany zadavatelů překladů (55 %). Naopak poměrně malá část uživatelů nástrojů CAT v této souvislosti zmiňuje vyšší komfort, který nástroje počítačem podporovaného překladu nabízejí (30 %). Jako další důvody respondenti uvádějí kontrolu kvality a snazší práci s terminologií (zachování terminologické jednotnosti, správná terminologie).

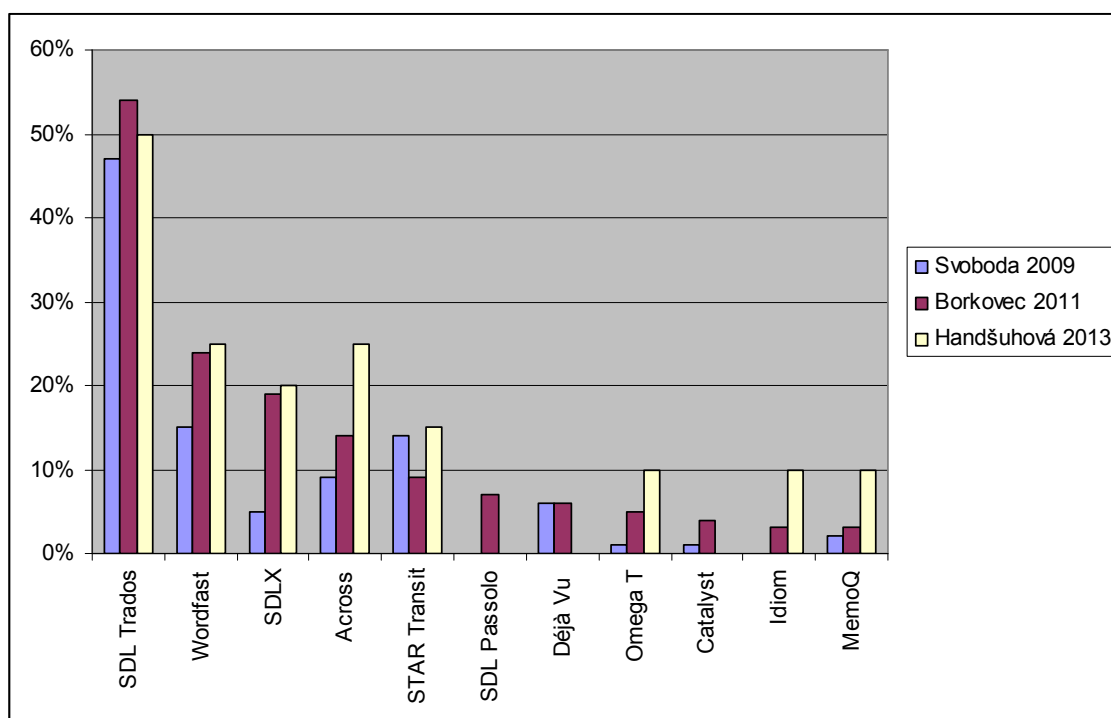
Procentuálně jsou konkrétní produkty mezi respondenty, kteří s nástroji CAT pracují, zastoupeny takto: TRADOS (50 %), Wordfast (25 %), Across (25 %), SDLX (20 %), STAR Transit (15 %), Omega T (10 %), Idiom (10 %), MemoQ (10 %). Respondenti dále zmiňují T-Stream (1 respondent), XTM (1), Memsource (2) a Translation Workspace (1). Jeden respondent zmiňuje Google Translate, který však není nástrojem CAT ve smyslu tohoto šetření, nýbrž nástrojem strojového překladu.

Polovina respondentů, kteří s nástroji CAT pracují, používá zároveň dva a více produktů.

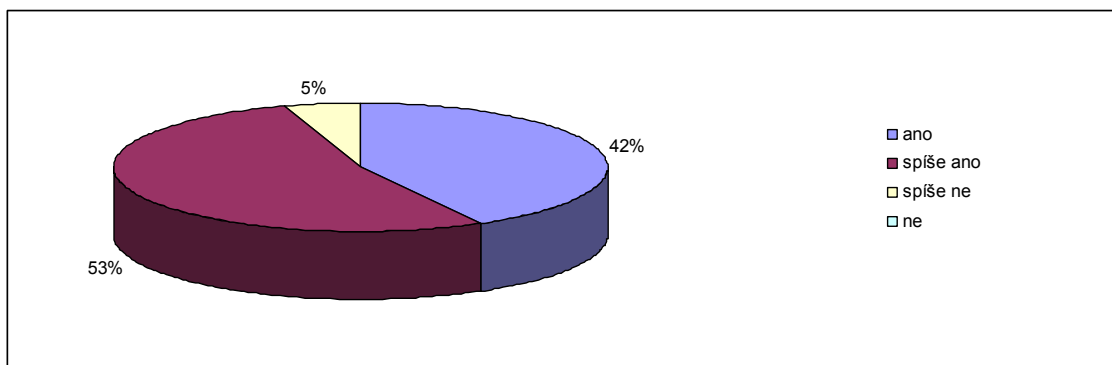
Graf 3 Důvody pro používání nástrojů CAT

Graf 4 Zastoupení nástrojů CAT¹⁵

¹⁵ Graf porovnává výsledky aktuální ankety a níže uvedených průzkumů:

- Průzkum překladatelského trhu UTRL FF UK a JTP,
Dostupný z: <http://utrl.ff.cuni.cz/UTRLLFF-75-version1-AnketaVyzkumTrhu.pdf>
- Průzkum společnosti ZELENKA
Dostupný z: <http://blog.zelenka.cz/tag/trados/>

Respondenti, kteří s nástroji počítačem podporovaného překladu pracují, v drtivé většině případů (95 %) uvedli, že na základě zkušenosti s nástroji CAT mohou potvrdit (či spíše potvrdit), že je překlad za použití nástrojů CAT efektivnější. Jediný respondent uvedl, že toto tvrzení spíše potvrdit nemůže.

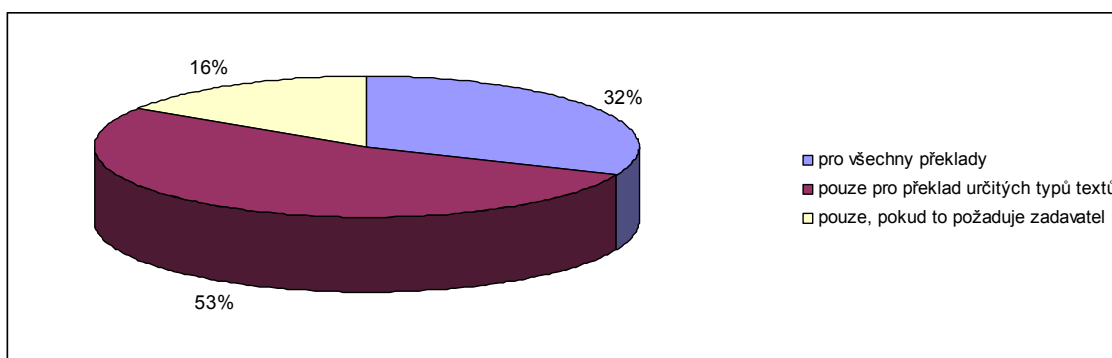

Graf 5 Můžete potvrdit, že je překlad za použití nástrojů CAT efektivnější?

6.1.3 Využití nástrojů CAT v překladu

Kapitola 3.2 se na základě sekundární literatury a principů, na nichž pracují nástroje CAT, pokouší teoreticky zhodnotit vhodnost jednotlivých typů a druhů textů pro překlad za použití nástrojů CAT. Zjištění, ke kterým kapitola dochází, se poměrně přesně odráží ve výsledcích empirického šetření mezi českými překladateli.

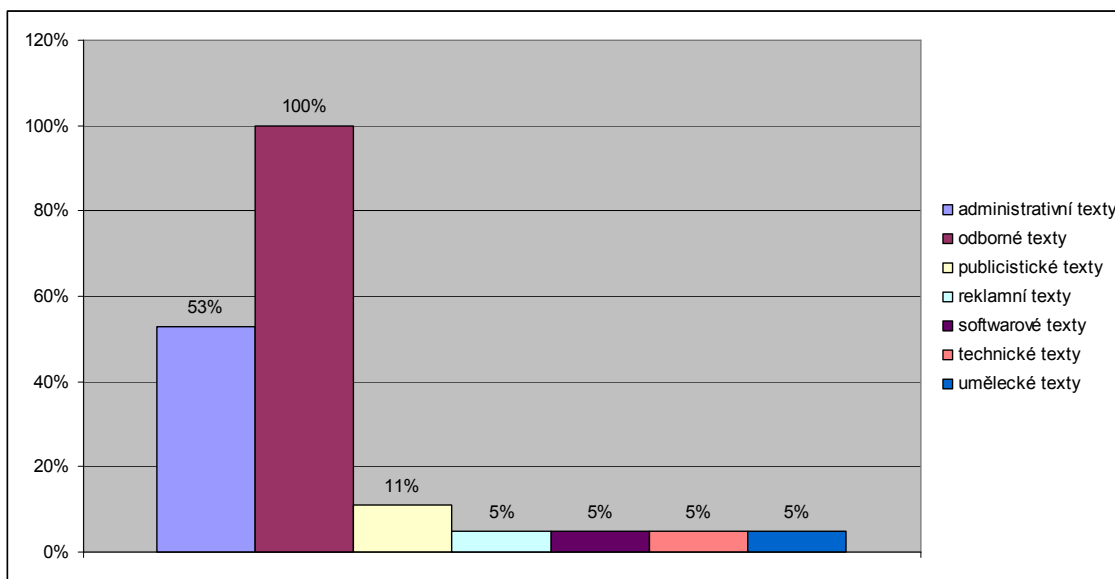
Pouze pro překlad určitých textů používá nástroje CAT 53 % uživatelů, pro všechny překlady 32 % (potvrzení hypotézy o komfortnějším prostředí Král 2006: 81). 16 % překladatelů sahá po nástrojích CAT pouze, pokud to požaduje zadavatel.

Graf 6 Nástroje CAT používám:

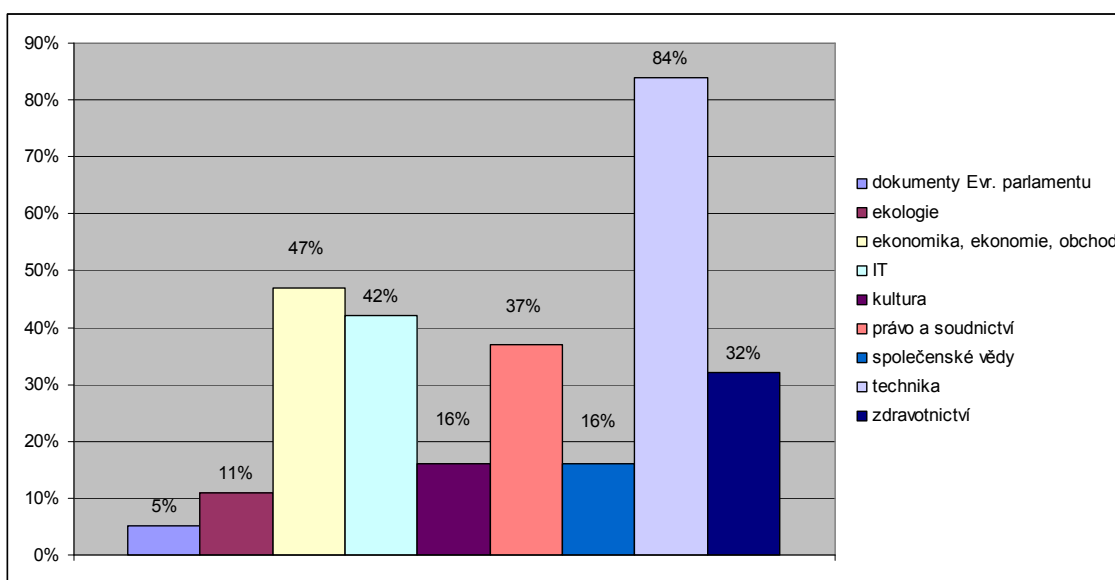
Všichni respondenti, kteří s nástroji CAT pracují, je považují za nejefektivnější pro překlad odborných textů. Více než polovina z nich zmiňuje administrativní texty. Ve dvou případech respondenti míní, že nástroje CAT jsou nejefektivnější pro překlad

publicistických textů, jeden respondent zvolil i texty reklamní a umělecké. Kromě nabízených druhů textu překladatelé zmiňují ještě technické a softwarové texty.

Graf 7 Druhy textů, pro které je překlad za použití nástrojů CAT nejefektivnější

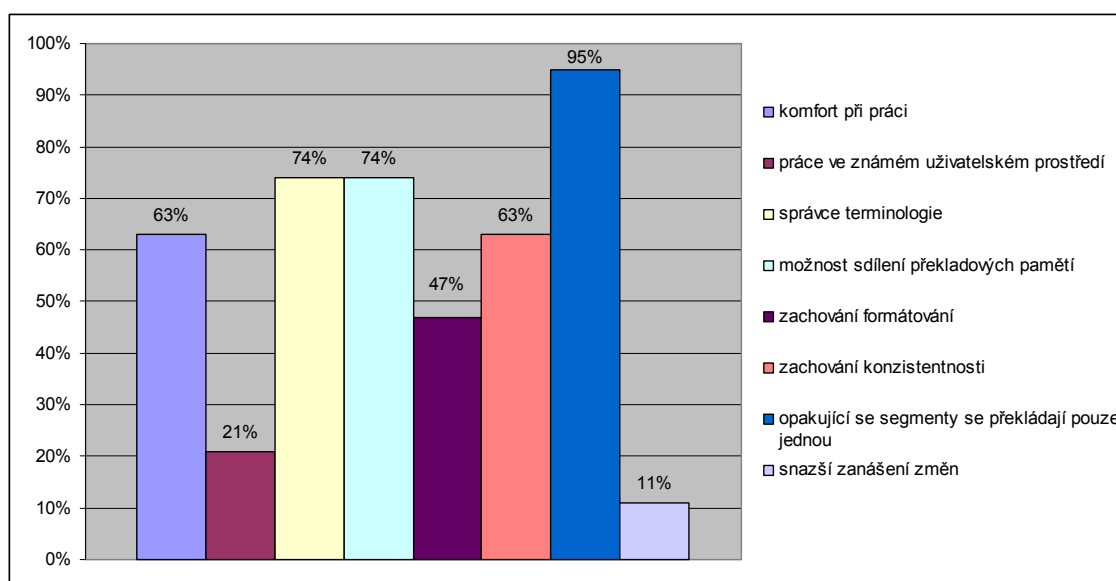
Uživatelé nástrojů počítačem podporovaného překladu nejčastěji uvádějí, že tento software používají pro překlad textů z oblasti techniky (84 %), ekonomiky, ekonomie a obchodu (47 %), IT (42 %), práva a soudnictví (37 %) a zdravotnictví (32 %). Ostatní obory jsou zastoupeny výrazně méně: ekologie (11 %), kultura (16 %), společenské vědy (16 %). Jeden respondent doplňuje dokumenty Evropského parlamentu.

Graf 8 Zastoupení oborů v překladech s nástroji CAT

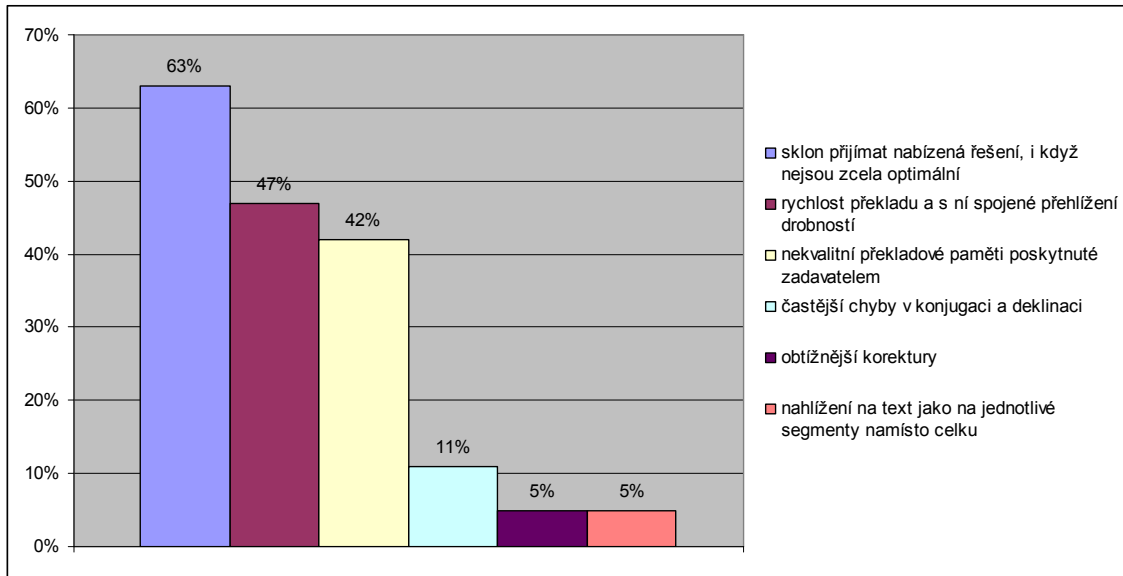
6.1.4 Nástroje CAT a překladatelský proces

Cílem ankety je mimo jiné pokusit se zjistit změny v překladatelském procesu, které souvisejí s používáním nástrojů CAT, tedy změny, které nelze empiricky doložit na výsledném produktu a které mohou být značně subjektivní. Na otázku, co považují za hlavní výhody překladu s nástroji CAT, respondenti odpovídali takto: opakující se segmenty se překládají pouze jednou (95 %), nástroj pro správu terminologie (74 %), možnost sdílení překladových pamětí (74 %), komfort při práci (63 %), zachování konzistentnosti (63 %), práce ve známém uživatelském prostředí (21 %), snazší zanášení změn (11 %).

Graf 9 Hlavní výhody překladu s nástroji CAT

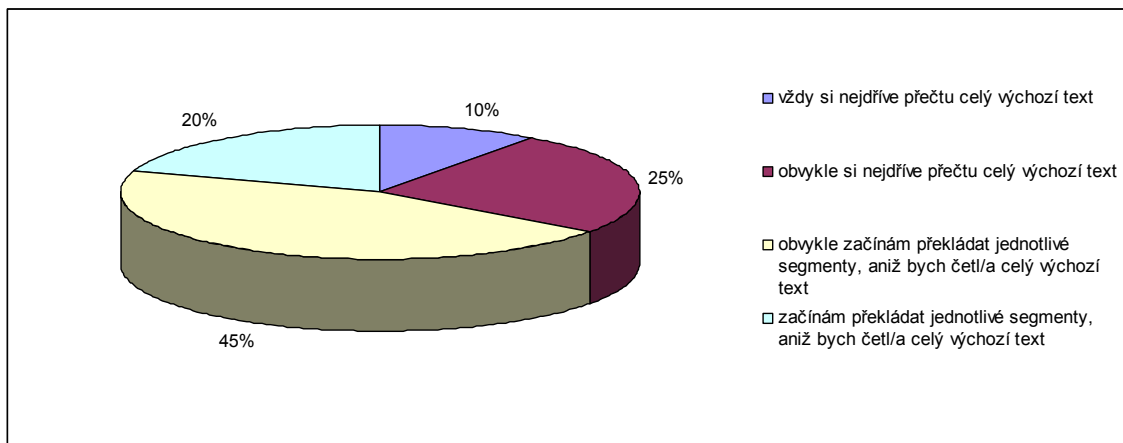
Za hlavní riziko překladu s nástroji CAT respondenti považují sklon přijímat nabízená řešení z paměti, i když nejsou zcela optimální (63 %). Poměrně často uživatelé spatřují riziko také v rychlosti překladu a s ní spojeném přehlížení drobností (47 %). Hojně zmiňují také problémy způsobené nekvalitními překladovými paměťmi poskytnutými zadavatelem (42 %). Naopak častější chyby v konjugaci a deklinaci, obvykle způsobené nedůsledností při revizi, se mezi hlavními riziky objevují zřídka (11 %). Další rizika překladatelé spatřují v obtížnějších korekturách a nahlížení na texty jako na jednotlivé segmenty namísto celku.

Graf 10 Hlavní rizika překladu s nástroji CAT

B. Schnell a M. Aranda (2007: 35) zmiňují některé změny v základních fázích překladatelského procesu¹⁶:

„Da das TM-System dem Übersetzer den AT in Form von Segmenten zur Bearbeitung anbietet, stellt sich die Frage, ob es überhaupt zu einer Orientierungsphase mit Herausbildung einer Makrostrategie kommt. Es ist denkbar, dass der Übersetzer sich gleich der Übersetzung des ersten Segments widmet und dabei allein Mikrostrategien angewandt werden.“

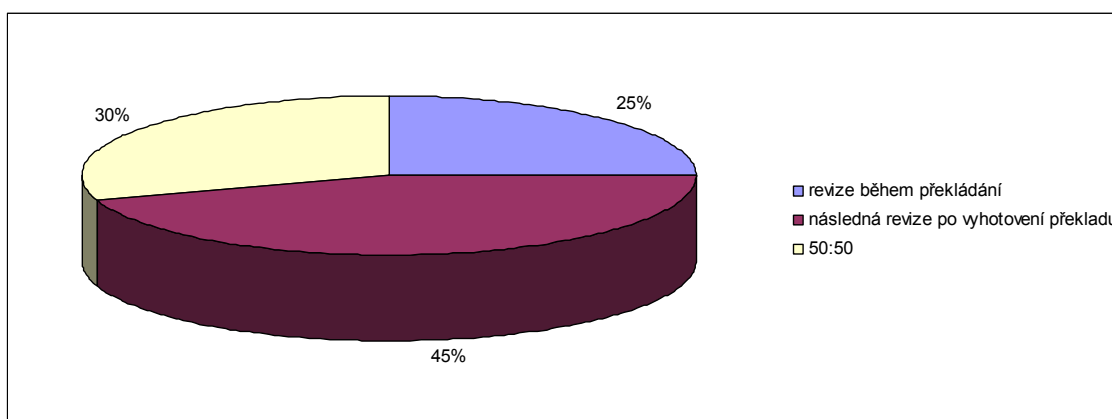
Graf 11 Strategie překladatelů pracujících s nástroji CAT v tzv. přípravné fázi překladatelského procesu

¹⁶ „[...] Übersetzungsprozess gliedert sich in drei Phasen, wobei die erste Phase das Lesen und Verstehen des Ausgangstextes (AT) sowie das Planen der Übersetzung (Orientierungsphase) umfasst. Die zweite Phase besteht im eigentlichen Transfer in die andere Sprache und dem Niederschreiben des Zieltextes (ZT) (Übersetzungsphase). Die dritte Phase umfasst die Nachbearbeitung der Übersetzung (Revisionsphase).“ (Schnell, B., Aranda, M. 2007: 34)

Z ankety vyplynulo, že více než polovina překladatelů začíná překládat jednotlivé segmenty, aniž by četla celý výchozí text (vždy tak činí 20 % respondentů, obvykle 45 %). Výchozí text čte vždy celý pouhých 10 % respondentů, 25 % tak činí obvykle. Nahlížení na text jako na sbírku jednotlivých segmentů, nikoliv jako na celek, může vést k poměrně zásadním chybám v kohezi.

K fázi revize B. Schnell a M. Aranda (2007: 35) poznamenávají:

„[...] die Einfügung von Änderungen und Korrekturen bei TM-Systemen ist mit einem Mehraufwand verbunden. Infolgedessen sinkt die Zahl vorgenommener Revisionen und alternativer Übersetzungsvorschläge. Es besteht somit die Tendenz, die Revision nach Abschluss der Erstübersetzung weitgehend durch Online-Revisionen (während der Übersetzungsphase mit TMS) einzelner Segmente zu ersetzen.

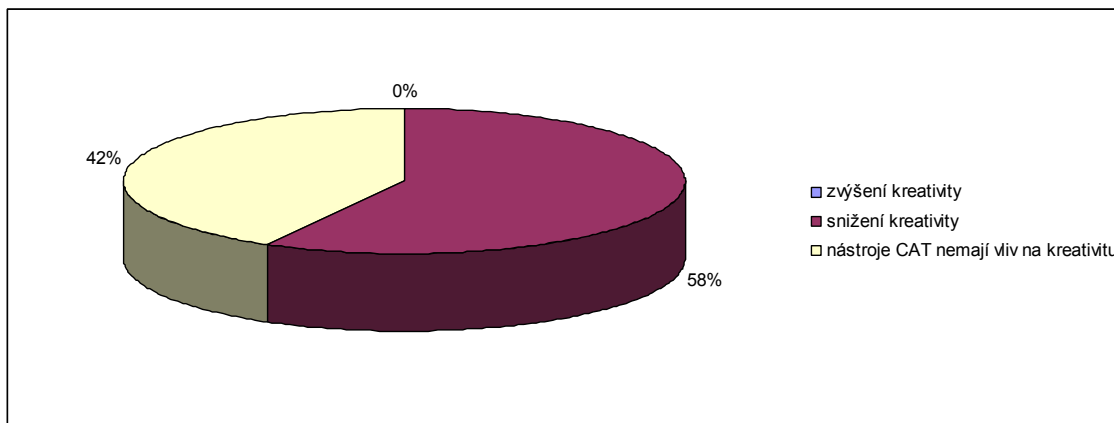

Graf 12 Revize překladu při práci s nástroji CAT

Většina respondentů nadále věnuje více času revizi po vyhotovení překladu (45 %). Je však otázkou, zda se do výsledku nepromítá vliv časové náročnosti následného zanášení změn. 30 % respondentů dělí čas mezi revizi během samotného překladu a po něm rovnoměrně. Čtvrtina pak více času věnuje revizi během samotného překládání.

Anketa A. Novilla, na kterou se B. Schnell a M. Aranda (2007: 35-37) odkazují, přinesla poměrně zajímavé výsledky, pokud jde o vliv nástrojů CAT na kreativitu v překladatelské činnosti. 80,8 % respondentů, kteří s nástroji CAT nepracují, v této anketě uvedlo, že nástroje CAT mají vliv na kreativitu v překladatelském procesu. Mezi uživateli nástrojů CAT takto smýšlelo 46 % dotazovaných. Anketa se sice výslovně nedotazuje na to, zda jde o vliv pozitivní či negativní, lze však předpokládat, že respondenti měli na mysli spíše vliv negativní. Z šetření, které je součástí této diplomové práce, vyplývá, že 58 % dotazovaných uživatelů nástrojů CAT se domnívá,

že nástroje CAT snižují kreativitu v překladatelském procesu, 42 % si myslí, že nástroje CAT na kreativitu vliv nemají. Žádný respondent neuvedl, že nástroje CAT kreativitu v překladatelském procesu ovlivňují pozitivně.

Graf 13 Vliv nástrojů CAT na kreativitu v překladatelském procesu

Poslední otázka nabídla respondentům prostor pro nejružnější další postřehy a připomínky k nástrojům CAT. O atraktivitě tématu svědčí množství respondentů, které tento prostor využilo. Obvykle se jednalo o prosby o tipy a rady, vlastní pozitivní i negativní zkušenosti s nástroji počítačem podporovaného překladu, příp. doplnění odpovědí na předcházející otázky.

6.2 Shrnutí

Průzkum překladatelského trhu se pokouší zmapovat některé aspekty překladu s nástroji CAT. Jde zejména o stupeň rozšíření těchto nástrojů, procentuální zastoupení konkrétních produktů, typy textů, které překladatelé obvykle překládají s nástroji CAT a subjektivní faktory vstupující do překladatelského procesu.

Průzkum se uskutečnil v březnu a dubnu 2013. Dotazník byl rozeslán e-mailem 260ti náhodně vybraným překladatelským agenturám a překladatelům. Návratnost dotazníku činila více než 14 %, což odpovídá 38 respondentům. Přestože je vzorek respondentů poměrně malý, lze si z výsledků výzkumu vytvořit relativně přesnou představu o situaci na českém trhu s překladatelskými službami.

Skutečnost, že se ovládnutí nástrojů počítačem podporovaného překladu postupně stává jedním ze základních předpokladů úspěšné překladatelské činnosti, lze doložit změnou v poměru mezi respondenty, kteří s nástroji CAT nepracují, a těmi, kteří je používají. Zatímco v roce 2009 51 % respondentů uvedlo, že s nástroji CAT nepracují (Svoboda

2012: 103), v aktuální anketě uvádí 53 % respondentů, že s nástroji CAT pracuje. Nástroje CAT z různých důvodů stále ještě nepoužívá 47 % respondentů. Je třeba podotknout, že anketa z roku 2009 pracuje s výrazně větším empirickým vzorkem a zjištěný rozdíl není příliš výrazný, přesto jde o zajímavou skutečnost, která by si jistě zasloužila rozsáhlejšího výzkumu.

Pokud překladatelé nástroje CAT nepoužívají, argumentují zejména tím, že je překlad bez nástrojů CAT efektivnější (39 %). Dalším důvodem je skutečnost, že překládají texty, které se pro překlad za použití nástrojů CAT nehodí (33 %). Překladatelé, kteří s nástroji CAT pracují, naopak tvrdí, že nástroje CAT překladatelskou činnost zefektivňují (75 %). Významný vliv na růst počtu překladatelů, kteří s nástroji CAT pracují, má i situace na překladatelském trhu, kdy zadavatelé překladů využívání tohoto softwaru požadují (55 %). Zakázky se mnohdy přednostně udělují těm překladatelům, kteří s nástroji CAT pracují.

Vedoucí postavení na trhu si udržel TRADOS (50 %), následovaný Wordfastem (25 %) a Acrossem (25 %). Zajímavá je i skutečnost, že více než polovina respondentů, kteří s nástroji CAT pracují, používá zároveň více produktů.

Dotazníkové šetření dále ověřuje teoretické hypotézy o vhodnosti jednotlivých typů a druhů textů pro překlad za použití nástrojů CAT. Hypotetická tvrzení vyplývající z teoretické části diplomové práce se poměrně přesně odráží ve výsledcích ankety. Více než polovina uživatelů nástrojů CAT (53 %) tyto nástroje používá pouze pro překlad určitých typů textů. Za nejefektivnější respondenti považují použití nástrojů CAT při překladu odborných (100 %) a administrativních textů (53 %). Obvykle s nimi pracují také při překladu textů z oboru techniky (84 %), ekonomiky, ekonomie a obchodu (47 %), IT (42 %), práva a soudnictví (37 %) a zdravotnictví (32 %).

Anketa se pokouší zmapovat také některé změny, které nástroje CAT vnášejí do překladatelského procesu a které nelze doložit na překladu jako produktu. V této souvislosti se šetření dotazuje např. na rizika spojená s používáním nástrojů CAT, ale i na subjektivní a objektivní výhody, které nástroje CAT překladatelům přinášejí. Za hlavní výhodu práce s nástroji CAT překladatelé, jak se dalo předpokládat, považují skutečnost, že opakující se segmenty je třeba překládat pouze jednou (95 %). Značná část respondentů zmiňuje i nástroj pro správu terminologie (74 %), možnost sdílení překladových pamětí (74 %), komfort při práci (63 %) a zachování konzistentnosti překladu (63 %). Za hlavní riziko překladu s nástroji CAT respondenti považují sklon

přijímat nabízená řešení z paměti, i když nejsou zcela optimální (63 %). Riziko spatřují i v rychlosti překladu, která může mít negativní vliv na výslednou kvalitu (47 %). Překladatelé se naopak neobávají chyb vzniklých nedůsledností při revizi. Jedno z hlavních rizik v nich spatřuje pouze 11 % dotazovaných.

Poměrně zajímavá zjištění přinesly otázky, jimiž se anketa pokouší zjistit některé zásadní změny v překladatelských strategiích. Šetřením se zjistilo, že více než polovina překladatelů začíná překládat jednotlivé segmenty, aniž by četla celý výchozí text (vždy tak činí 20 %, obvykle 45 % respondentů). Opomíjení makrostrategie v překladatelském procesu však může vést k poměrně zásadním chybám v kohezi. Z translátologické analýzy (kap. 5) jednoznačně vyplývá, že rozhodujícím faktorem pro kvalitu výsledného produktu při překladu za použití CAT je následná revize. Čtvrtina překladatelů přesto věnuje více času revizi během samotného překladu. To je problematické zejména proto, že se nepohybujeme v prostředí WYSIWYG. Vznikající produkt je navíc rozčleněn na segmenty, což může za určitých podmínek značně ztěžovat zachování koherence. V těchto případech je následná revize zcela nezbytná.

„CAT nástroje obecně, tak jako každý nástroj a výtvarník moderní doby, dokáží být vynikajícím pomocníkem v případě, že se mu člověk nepoddá zcela. I zde, a snad i více než v jiných případech, platí: „Dobrý sluha, zlý pán“. Je tedy nutné těchto nástrojů užívat s rozvahou, strídmostí – vlastností, které by překladatel dle mého názoru neměl postrádat.^{17c}

---

¹⁷ Citace jednoho z respondentů

7 Nástroje CAT, MT a budoucnost překladačů¹⁸

Globální propojení světového hospodářství výrazně zvyšuje poptávku po překladačských službách. Dynamický rozvoj internetu jako největšího informačního zdroje a rostoucí počet společností, které vstupují na zahraniční cizojazyčné trhy, znásobil množství textů, které je třeba přeložit do stále většího množství jazyků (Lagoudaki 2010: 4, Svoboda 2012: 108).

Určujícími faktory se na překladačském trhu staly cena, rychlost a kvalita, v pořadí závislém na konkrétním zadavateli. V souvislosti s rostoucími nároky na rychlost překladačských služeb hovoří Lagoudaki (2010: 6) dokonce o překladačství „*Just in Time*“:

„With more user generated content (think Facebook, YouTube, LinkedIn, etc.), customers now have a new norm: real time. And when we say “real time,” we really do mean turnaround in milliseconds instead of minutes. “Just in Time” translation is replacing “Just in Case (someone happens to read it)” translation. Just in Time is about translating AFTER someone shows interest in the content, not before. This is a new model with untapped volumes of content.“

Představa, že se angličtina stane jakousi světovou linguou francou, se mimo vědeckou sféru ukázala jako lichá. Naprostá většina obsahu internetu je přesto nadále k dispozici pouze v angličtině, bez ohledu na fakt, že mateřský jazyk většiny uživatelů internetu je jiný.

Požadavek cenově dostupné vícejazyčné komunikace je jistě oprávněný, příliš se však neshoduje s rostoucími nároky na odborné znalosti překladačů a rychlost poskytovaných služeb. Zdácnivě neřešitelná diskrepance představuje konkurenční výhodu pro ty překladače, kteří dokonale ovládají nástroje CAT a využívají jejich funkce v plném rozsahu.

7.1 Nástroje CAT, budoucnost překladačů

Strojový překlad, od něhož se odborná veřejnost po vydání závěrečné zprávy komise ALPAC v polovině 70. let odvrátila, postupně znovu získává na významu. To je

---

¹⁸ Tato kapitola vychází zejména z:

LAGOUDAKI, E. 2010. Emerging models in translation workflow and new roles for translators. In: Fifth Latin American Congress of Translation and Interpreting.

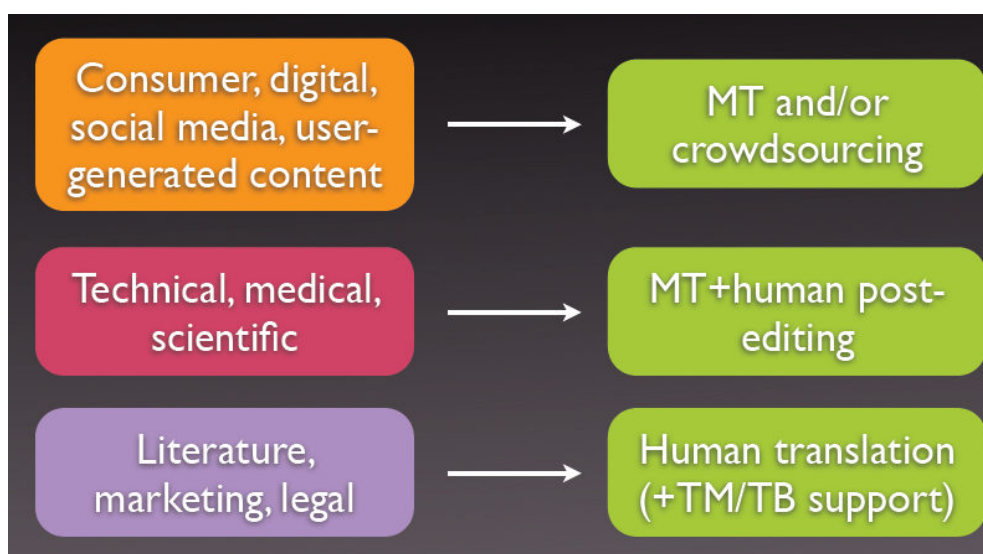
zapříčiněno především obecnou dostupností těchto nástrojů (např. Google Translate, Babel Fish AltaVista, Promt Translator, ...), rostoucí kvalitou jejich výstupů, s níž je spojena větší ochota nadnárodních společnosti používat strojový překlad jako alternativu k lidskému překladu, a v neposlední řadě s množstvím překládaných textů.

Představa, že budoucnost překladu leží výhradně ve strojovém překladu, jak se odborná veřejnost domnívala v 1. polovině 20. století, však zůstává lichá. Budoucností překladu je mnohem pravděpodobněji integrace strojového překladu do inteligentních nástrojů CAT. Lze předpokládat, že se investice do vývoje překladového softwaru nezastaví, ba naopak znásobí:

1. Profesionální překladový software budoucnosti se bude postupně přibližovat tomu, co dnes rozumíme pod pojmem strojový překlad. Převrat v profesionálním využití strojového překladu by zřejmě způsobila možnost výběru korpusů, s nimiž překladač pracuje. Nástroje CAT dnešního typu se zřejmě stanou standardní součástí softwarového vybavení osobních počítačů, jakýmsi Microsoft Office budoucnosti.
2. Producenti překladového softwaru zareagují na volání překladatelů po vzájemné kompatibilitě nástrojů CAT různých výrobců, přestože tím odstraní nutnost vlastnit a ovládat několik různých variant softwaru.
3. Rostoucí zájem o velmi rychlé odborné překlady vysoké kvality a z toho plynoucí nutnost sdílení překladatelských pamětí povede k intenzivnější spolupráci mezi překladateli a větší integraci celého překladatelského procesu (zapojení překladatelů i zadavatelů). Organizace typu JTP či BDŮ a tzv. cloud computing získají na významu.
4. Tématicky užší a rozsáhlejší překladové paměti povedou ke kvalitativnímu i kvantitativnímu zlepšení nalezených shod. Podíl editorské a vlastní překladatelské činnosti na procesu překladu se postupně přesune směrem k činnosti editorské a korektorské.
5. Základní konkurenční výhodou překladatelských agentur se stane vlastnictví kvalitních rozsáhlých překladových pamětí. Část překladatelů bude nejspíš pracovat na jejich vytváření (kontrola párování, čištění dat, vyhledávání a případné skenování paralelních textů, kontrola vhodnosti dat pro zařazení do konkrétní překladové paměti).

6. Snížení cen překladů, ke kterému nutně povede zvýšení efektivity procesu překladu, umožní společnosti efektivněji alokovat omezené finanční zdroje a investovat také do překladu kulturně hodnotných, ale ekonomicky nezajímavých textů.
7. Snižující se kvalita výstupů statistického strojového překladu urychlí vývoj tzv. hybridních systémů, které spojují prvky statistického strojového překladu a strojového překladu založeného na pravidlech (více viz kap. 7.2.3).

Budoucnost zřejmě přinese výrazně vyšší diferenciaci překladatelského trhu a užší specializaci překladatelů. Lagoudaki (2010: 28) předpokládá, že určité typy textů budou překládány výhradně „crowdsourcingovými překladateli“¹⁹ (více viz kap. 7.2.1) či pomocí nástrojů strojového překladu. Tento scénář je reálný především u textů, které by jinak zřejmě vůbec přeloženy nebyly (nejrůznější příspěvky v diskusních fórech, texty zadavatelů motivovaných pouze osobním zájmem, blogy, ...).

Obr. 10 Budoucnost překladatelského trhu dle Lagoudaki (2010: 28)

Lagoudaki (2010) dále předvídá, že texty, které se v současnosti s úspěchem překládají pomocí nástrojů počítačem podporovaného překladu, se v budoucnosti stanou předmětem strojového překladu a následně lidské posteditace. Představa překladatele-korektora je myslitelná tehdy, podaří-li se vytvořit dostatečné množství tematicky velmi úzce zaměřených překladových pamětí dostupných velkému množství překladatelů.

¹⁹ „Crowdsourcingovým překladatelem“ nemusí být nutně pouze překladatel-amatér.

Literární překlad a překlad některých marketingových textů (reklamních sloganů apod.) nanejvýš pravděpodobně zůstanou doménou člověka. Současné nástroje počítačem podporovaného překladu a strojového překladu pracující na principu matematických algoritmů nedokáží nahradit tvůrčí potenciál lidského překladatele a simulovat jeho kreativní činnost. Výrazný posun by přinesl pouze vynález umělé inteligence.

7.2 Fenomény budoucnosti

7.2.1 Crowdsourcing

„Technological advances in everything from product design software to digital video cameras are breaking down the cost barriers that once separated amateurs from professionals. Hobbyists, part-timers, and dabblers suddenly have a market for their efforts, as smart companies in industries as disparate as pharmaceuticals and television discover ways to tap the latent talent of the crowd. The labor isn't always free, but it costs a lot less than paying traditional employees. It's not outsourcing; it's crowdsourcing.“ (Howe 2006: 1)

Snadná dostupnost nástrojů strojového překladu a nejrůznějších elektronických slovníků a terminologických databází na jedné straně a nepřehledné množství zejména internetových textů, které je třeba přeložit, na straně druhé, činí z překladu ideální předmět crowdsourcingu. Dominantní pozice angličtiny jako prvního cizího jazyka²⁰ a výrazná převaha anglických textů na internetu, největším světovém informačním zdroji a korpusu, vytváří symbiotický stav, jehož využívá stále více společností. Na překladatelském trhu se pohybuje kvantitativně téměř neomezené množství potenciálních amatérských překladatelů, jejichž služeb lze využít v mnoha případech zcela zdarma a prakticky okamžitě. Nejvýraznějšími crowdsourcingovými počiny jsou zřejmě překlady webových stránek sociálních sítí (Facebook, Twitter), za crowdsourcing lze zcela jistě považovat také titulkování pirátských kopií nejrůznějších filmů či návodů k počítačovým hrám.

Společnost Facebook navíc svůj úspěšný „překladový systém“ prostřednictvím bezplatné služby „Facebook Translations“ před dvěma lety nabídla také ostatním

---

²⁰ Ve školním roce 2011/12 se anglicky učilo 635 000 žáků, výuka ostatních cizích jazyků klesá. Např. německy se učilo pouze 106 000 žáků. Tento stav podporuje i doporučení ministerstva školství vyučovat angličtinu jako první cizí jazyk.
(Zdroj: Dovalil, V., Engelhardt, O.: Současná situace němčiny v České republice. Kvalitativní výzkum ve školství, 2012.

uživatelům. Na konceptu jakéhosi gigantického překladačského týmu, v němž na jednotlivých úkolech pracuje vždy několik překladačů paralelně a konečné překladačské řešení je výsledkem hlasování, je postaven také „*Drupal Project Translation*“.

Na crowdsourcingových překladech stojí i web „*TED Open Translation Project*“, jehož cílem je zprostředkovat obsah amerického serveru TED.com, založeného na anglických přednáškách předních světových osobností z nejrůznějších oborů, co nejširšímu publiku. „*TED Open Translation Project*“ není založen na „překladačském davu“, který anonymně pracuje na identickém úkolu. O kvalitě navrhovaného překladačského řešení se nerozhoduje hlasováním. Projekt do určité míry simuluje standardní profesionální překladačský proces, kdy na konkrétním překladu či jeho části pracuje pouze jeden překladač a výsledný produkt kontroluje jiný překladač-korektor. Předpokládá se spolupráce mezi překladačem a korektorem. Určitou zárukou kvality je rovněž zkušební překlad, který musí vyhotovit každý nový překladač, a zveřejnění jména překladače i korektora.

7.2.2 Cloud Computing v překladačském procesu²¹

Pojem *cloud computing* označuje sdílení hardwarových i softwarových prostředků pomocí sítě. První nástroje CAT založené na cloudu se začaly objevovat cca před 10 lety, v jejichž průběhu došlo k razantnímu rozšíření těchto nástrojů. V současnosti jich mají překladače k dispozici celou řadu (např. *Google Translator Toolkit*, *Lionbridge Translation Workspace*, *Memsources Cloud*, *Wordbee*, *Wordfast Anywhere*, *XMT Cloud*, ...).

K největším výhodám cloudu v překladačském procesu patří:

- zpravidla není nutné instalovat další software
- automatická a zpravidla také častější aktualizace
- kompatibilita se smartphony a operačními systémy Mac OS a Linux
- výrazné usnadnění a zefektivnění týmové spolupráce

---

²¹ Kapitola vychází zejména z: MUEGGE, U. 2013. Cloud-basierte Übersetzungs-Management-Systeme: Wer teilt, gewinnt. In: MDÜ, 1/2013, s. 14-17.

- přídavné nástroje a služby (projektový management, nástroje pro kontrolu kvality, platba online, vystavování faktur, ...)
- poměr cena a výkon

Přestože se obecně tvrdí, že sdílení hardwarových i softwarových prostředků přináší více výhod než nevýhod, je třeba zmínit, že se v souvislosti s cloudem zmiňují i některé negativní aspekty:

- nebezpečí narušení důvěrnosti, integrity a dostupnosti dat uložených v cloudu u bezplatných cloudových nástrojů
- určitá ztráta kontroly nad jazykovým kapitálem (sdílení pamětí a glosářů s kolegy, zákazníky apod.)

Lze očekávat, že cloud computing se v blízké budoucnosti stane standardní součástí překladatelské činnosti, neboť výhody, které přináší, v naprosté většině případů vyváží negativní faktory s ním spojované. U. Mugge (2013: 13) předpokládá, že do 5 let bude většina poskytovatelů překladatelských služeb a zadavatelů překladů pracovat s nástroji založenými na cloudu.

7.2.3 Strojový překlad

Stále lepší výsledky online překladačů dávají tušit, že význam strojového překladu v překladatelském procesu zřejmě dále poroste. Statistický strojový překlad (SMT), na jehož principu internetové překladače jako *Google Translate* či *Yahoo! Babel Fish*²² pracují, dnes dosahují překvapivě dobrých výsledků především při překladu určitých typů textů (administrativní texty, technické texty, návody, ...):

„Relativně vysokou úspěšnost u Google Translate vykazují administrativní texty, evropská problematika, technické obory, zejména počítačová tematika.“

(Svoboda 2012: 83)

„Brauchbare automatische Ergebnisse lassen sich allenfalls bei der Übersetzung von Produktendatenbanken, Teilekatalogen u. Ä. erzielen.“

(Reinke 2012: 12²³)

---

²² Yahoo! Babel Fish lze považovat za hybridní systém, který spojuje prvky SMT a RBMT (RUBENS 2006, nečíslováno)

²³ REINKE, U.; SEEWALD-HEEG, U. Maschinelle Übersetzung: Den Tiger reiten. In: *MDÜ*, 4/2012, s. 10-14.

„Gerade Anleitungstexte enthalten häufig in größerer Zahl Segmente, deren Übersetzung von einem MÜ-System unbearbeitet übernommen werden kann oder nur einer geringen Nachbearbeitung bedarf.“

(Seewald-Heeg 2012: 14²³)

Přestože SMT dosahuje v některých případech velmi dobrých výsledků, hovoří se o tom, že „se začíná blížit k limitům svých možností“ (Svoboda 2012: 80). V této souvislosti se často zmiňuje tzv. „Google time loop“ (Rubens 2006, Svoboda 2012: 200). Zdá se, že SMT v konečném důsledku doplatí na svou podstatu, jíž je využívání dvojjazyčných korpusů a vyhledávání odpovídajících posloupností znaků v cílovém jazyce. Je zřejmé, že úspěšnost SMT do značné míry závisí na velikosti těchto korpusů²⁴ a jejich kvalitě. Ve chvíli, kdy SMT začne pracovat s větším množstvím korpusů, které vznikly jako produkt SMT a neprošly posteditací, začne se kvalita výstupů SMT zřejmě rychle snižovat. Budoucnost tedy pravděpodobně patří spíše strojovému překladu založenému na pravidlech (RBMT) a korpusové lingvistice, resp. hybridním systémům, které spojují prvky SMT a RBMT.

7.3 Shrnutí

Globální propojení světového hospodářství a rychlý technologický pokrok výraznou měrou přispívají k poměrně rychlým změnám na trhu s překladatelskými službami a odrážejí se i ve změnách, jimiž prochází vlastní překladatelský proces. Rozhodujícími fenomény v překladatelském procesu se s velkou jistotou stanou integrace, cloudové nástroje, strojový překlad, crowdsourcing a vyvážený poměr mezi kvalitou, rychlostí a cenou překladatelských služeb. Profesionální překladový software budoucnosti se bude postupně přibližovat tomu, co dnes rozumíme pod pojmem strojový překlad. Trh si zřejmě vynutí větší integraci celého překladatelského procesu a intenzivnější spolupráci mezi překladateli. Cloudové aplikace téměř s jistotou povedou k růstu týmové spolupráce a propojení všech činitelů, kteří se na procesu překladu podílí. Budoucnost zřejmě přinese také užší specializaci překladatelů.

---

²⁴ Reinke (2012: 12) uvádí, že minimální velikost korpusu činí 2 miliony slov, lépe 5-10 milionů slov.

Závěr

Myšlenka automatizace překladu stará více než tři století přestává být ve 21. století utopickou, byť se v blízké budoucnosti jistě nedají očekávat univerzální překladače jako ze Star Treku. Komerční překladový software založený na principu překladové paměti si však našel pevné místo v procesu překladu a postupně se stává jednou z základních pomůcek překladatele. V průběhu necelých pěti let se také zásadně změnil přístup překladatelů k výstupům strojového překladu. Používat výstupy strojového překladu jako „určitý typ překladové paměti“ již není ostudou, ba naopak.

Skutečnost, že nástroje počítačem podporovaného překladu dávno nejsou exotickým softwarem, který ovládá jen několik průkopníků, souvisí s vývojem světové ekonomiky, neutuchajícím technologickým rozvojem posledních let i novými trendy na překladatelském trhu. V situaci, kdy roste počet textů, které je třeba nabídnout v několika jazykových variantách, zadavatelé požadují specifické služby a zvyšuje se tlak na rychlost a cenu překladů, se pořízení a ovládnutí nástrojů CAT stává nespornou konkurenční výhodou.

Nástroje počítačem podporovaného překladu lze efektivně využít zejména pro překlad textů, jejichž hlavní funkcí je reprodukovat určité sdělení. Ideálním materiálem pro překlad za použití nástrojů CAT jsou texty prosté rysů uměleckého stylu, dostatečně dlouhé, dobře strukturované, typograficky kvalitní, terminologicky konzistentní a obsahující opakující se segmenty, popř. texty, u nichž lze předpokládat vysokou intertextovou repetitivnost. Z toho vyplývá, že nástroje CAT jsou velmi cenným pomocníkem zejména při překladech odborných a administrativních textů.

Funkce nástrojů počítačem podporovaného překladu usnadňují grafickou úpravu cílového textu a odstraňují nutnost pořízení a instalace celé řady programů. Translatologická analýza ukázala, že nástroje CAT přispívají také k zachování intertextové terminologické jednotnosti, a tím do určité míry i intertextové koherence. Hypotézu o častějším výskytu chyb v koherenci a kohezi v překladech vzniklých za použití nástrojů CAT se na základě analyzovaného materiálu potvrdit nepodařilo, zároveň ji však vzhledem k jeho omezenému rozsahu nelze ani vyvrátit.

Pokus zmapovat některé aspekty překladu za použití nástrojů CAT přinesl několik zajímavých zjištění. Skutečnost, že se nástroje počítačem podporovaného překladu postupně stávají jedním z důležitých faktorů úspěšné překladatelské činnosti, ilustruje

zjištění, že mezi respondenty převažují překladatelé, kteří s nástroji CAT pracují. Někteří z nich dokonce používají hned několik různých produktů. Nejčastějším nástrojem CAT je mezi českými překladateli TRADOS, následovaný s poměrně velkým odstupem produkty Wordfast a Across. Dotazníkové šetření také potvrdilo teoretické úvahy o typech a druzích textů, které lze efektivně překládat za použití nástrojů CAT. Nástroje CAT jsou podle respondentů efektivní zejména při překladu odborných a administrativních textů.

Z ankety dále vyplynulo, že největším rizikem spojovaným s nástroji CAT je sklon překladatelů přijímat nabízená řešení z paměti, i když nejsou zcela optimální. Za největší výhodu překladatelé v drtivé většině považují fakt, že díky nástrojům CAT se opakované segmenty překládají pouze jednou.

Trh s překladatelskými službami prochází od počátku 90. let nevídaným vývojem, který se překvapivě odráží také ve vlastním překladatelském procesu, jehož podstata zůstávala po století prakticky neměnná. Budoucnost zřejmě přinese další výrazné změny, v nichž budou hlavní roli hrát integrace, cloud computing, strojový překlad či crowdsourcing. Vývoj globálního hospodářství i lokálních trhů s největší pravděpodobností povede k intenzivnější spolupráci mezi jednotlivými články překladatelského řetězce a posílí roli týmové spolupráce v procesu překlada. Bude jistě zajímavé sledovat, jakým směrem se vydá strojový překlad, zda se naplní obavy spojené s „*Google time loop*“, jak kvalitní budou výstupy hybridních překladačů, příp. překladačů založených na RBMT.

Přestože překladatelský trh čekají poměrně výrazné změny, mohou si překladatelé zatím vydechnout. Technologický vývoj jim zatím přináší převážně pozitivní efekty a v blízké budoucnosti téměř s jistotou nedojde k vynálezu umělé inteligence, která by umožnila splnit sny pionýrů strojového překlada o systémech, které překladatele nahradí úplně.

Bibliografie

Primární literatura

Materiály poskytnuté DGT (Vítězslav Zemánek)

- [1] BESCHLUSS DER KOMMISSION vom 25. Januar 2012 über die Maßnahme C 36/07 (ex NN 25/07) Deutschlands zugunsten der Deutschen Post AG
- ROZHODNUTÍ KOMISE ze dne 25. ledna 2012 o opatření C 36/07 (ex NN 25/07) Německa ve prospěch společnosti Deutsche Post AG
- [2] BESCHLUSS DER KOMMISSION vom 18. Juli 2011 über die staatliche Beihilfe C 15/09 (ex N 196/09), die Deutschland der Hypo Real Estate gewährt hat bzw. zu gewähren beabsichtigt
- ROZHODNUTÍ KOMISE ze dne 18. července 2011 o státní podpoře C 15/09 (ex N 196/09), kterou Německo poskytlo podniku Hypo Real Estate, popř. ji hodlá poskytnout
- [3] Veröffentlichung eines Eintragungsantrags gemäß Artikel 6 Absatz 2 der Verordnung (EG) Nr. 510/2006 des Rates zum Schutz von geografischen Angaben und Ursprungsbezeichnungen für Agrarerzeugnisse und Lebensmittel (2012/C 64/14)
- Zveřejnění žádosti podle čl. 6 odst. 2 nařízení Rady (ES) č. 510/2006 o ochraně zeměpisných označení a označení původu zemědělských produktů a potravin (2012/C 64/14)
- [4] Veröffentlichung eines Eintragungsantrags gemäß Artikel 6 Absatz 2 der Verordnung (EG) Nr. 510/2006 des Rates zum Schutz von geografischen Angaben und Ursprungsbezeichnungen für Agrarerzeugnisse und Lebensmittel (2012/C 55/08)
- Zveřejnění žádosti podle čl. 6 odst. 2 nařízení Rady (ES) č. 510/2006 o ochraně zeměpisných označení a označení původu zemědělských produktů a potravin (2012/C 55/08)
- [5] BESCHLUSS DER KOMMISSION vom 25. April 2012 über die staatliche Beihilfe SA.25051 (C 19/10) (ex NN 23/10), die Deutschland zugunsten des Zweckverbands Tierkörperbeseitigung in Rheinland-Pfalz, im Saarland, im Rheingau-Taunus-Kreis und im Landkreis Limburg-Weilburg gewährt hat
- ROZHODNUTÍ KOMISE ze dne 25. dubna 2012 o státní podpoře SA.25051 (C 19/10) (ex NN 23/10), kterou Německo poskytlo ve prospěch účelového sdružení Zweckverband Tierkörperbeseitigung v Porýní-Falci, v Sársku a v okresech Rheingau-Taunus a Limburg-Weilburg (oznámeno pod číslem C(2012) 2557)

Materiály poskytnuté společností ŠKODA AUTO a.s. (Jiřina Vysoká, Eugen Drgoň)

- [6] Technischer Q-Standard. Einlagerung und Befüllung von Erstbetriebsmotoröl.
Technický standard kvality. Uskladnění a plnění motorového oleje pro první náplň.
- [7] Patentansprüche
Patentové nároky
- [8] SVEJDA, P. Wie kommt der Lack auf das Werkstück?
SVEJDA, P. Jak se dostane lak na obrobek?
- [9] Service Training. Selbststudienprogramm 351. Das Common-Rail-Einspritzsystem des 3,0l V6 TDI-Motors. Konstruktion und Funktion.
Servisní školení. Samostudijní program 351. Vstříkovací systém se společným vysokotlakým zásobníkem u motoru 3,0l V6 TDI. Konstrukce a funkce.

Materiály poskytnuté společností CZ Hartmann s.r.o.

- [10] Abschleppideen 2012/13
Nápady pro vaše odtahy 2012/13
Dostupné z: <http://shop.prolux-systemtechnik.com/index.php?fileName=downloadarea/downkat.htm>

Materiál vzniklý v rámci semináře Odborný překlad 4/2010

- [11] KOM (2010) 138 Bericht der Kommission an das Europäische Parlament – Jahresbericht 2009 über die Politik der humanitären Hilfe und ihre Durchführung SEK(2010)398
Dostupný z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0138:FIN:DE:PDF>

KOM (2010) 138 Zpráva Komise Radě a Evropskému parlamentu – Výroční zpráva o politice humanitární pomoci a jejím provádění v roce 2009 SEK(2010)398

Sekundární literatura

AMMANN, M. 1990: Anmerkung zu einer Theorie der Übersetzungskritik und ihrer praktischen Umsetzung. In: *TEXTconTEXT*, 5.3/4, s. 209-250.

AUSTERMÜHL, F. 2001. *Electronic Tools for Translators*. Manchester: St. Jerome.

Automatic Language Processing Advisory Committee. 1966. *Language and Machines. Computers in Translation and Linguistics*. Washington. D. C.: National Academy of Sciences. Dostupné z: <http://mt-archive.info/ALPAC-1966.pdf>

BEČKA, J. V. 1982. *Česká stylistika*. Praha: Academia.

BOWKER, L. 2002. *Computer-Aided Translation Technology: A Practical Introduction*. Ottawa: University of Ottawa Press.

CYRUS, L. 2009. Old Concepts, New Ideas: Approaches to Translation Shifts. In: *Monti*, 1 (2009), s. 87-106.

ČECHOVÁ, M. et al. 2003. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV Nakladatelství.

DEPALMA, D. A. 2009. Entwicklung des Übersetzungsmarktes: Chancen der Globalisierung. In: *MDÜ*, 2/2009, s. 10-13.

DOVALIL, V., ENGELHARDT, O.: *Současná situace němčiny v České republice. Kvalitativní výzkum ve školství*, 2012.

ELSEN, H. 2012. Maschinelle Übersetzung: Postediting – Schreckgespenst oder Perspektive. In: *MDÜ*, 4/2012, s. 16-21.

FEDER, M. 2003. A tentative proposal for machine assisted human translation (MAHT) tool-specific general text typology. In: *Linguistica Antverpiensia: Linguistics and Translation Studies. Translation Studies and Linguistics*. 1 /2002, s. 365-74. Dostupné z: <http://www.lans-tts.be/img/NS1/P365-374.PDF>

FLEISCHER, W.; MICHEL, G. 1975. *Stilistik der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig: Bibliographisches Institut.

FREIGANG, K. 2006. Translation-Memory-Systeme im Vergleich. In: *MDÜ*, 2/2006, s. 50-52.

GELDBACH, S. 2011. Translation-Memory-Systeme: Der Kunde ist König. In: *MDÜ*, 5/2011, s. 38-41.

GERZYMISCH-ARBOGAST, H. 2005. Texttypologie und Translation. Dostupné z: http://www.translationconcepts.org/pdf/texttypologie_translation.pdf

HÄRTIGER, H. 2010. Textsortentypische Phraseologismen und Formulierungsmuster in europäischen Patentschriften: Kulturspezifika, Typen, translatorisches Management. In: *trans-kom*, 3 [2]/2010, s. 209-238. Dostupné z: http://www.trans-kom.eu/bd03nr02/trans-kom_03_02_05_Haertinger_Phraseologismen.20101218.pdf

HOFFMANNOVÁ, J.; HOUŽVIČKOVÁ, M. 2012. *Čeština pro překladatele. Základy teorie, interpretace textů, praktická cvičení*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

HOROVÁ, E. 1986. K definici a specifičnosti tzv. „odborného“ překladu. In: *Antologie teorie odborného překladu*. 2007. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta. S. 59-63.

HRALA, M.: 2004. Zastarávání překladů jako obecný problém. In: *Antologie teorie uměleckého překladu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta. S. 161-168.

HRDLIČKA, M. Odborný text a jeho translace. In: *Antologie teorie odborného překladu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta. S. 65-72.

HUTCHINS, J. 1998. The origins of the translator's workstation. In: *Machine Translation*, 13/4, s. 287-37. Dostupné z: <http://www.hutchinsweb.me.uk/MTJ-1998.pdf>

HUTCHINS, J. 2004. Two precursors of machine translation: Artsrouni and Trojanskij. In: *International Journal of Translation*. 1/2004, s. 11-31. Dostupné z: <http://www.hutchinsweb.me.uk/IJT-2004.pdf>

HUTCHINS, J., SOMERS, H. 1992. *An Introduction to Machine Translation*. London: Academic Press.

HUTCHINS, J. 1986. *Machine translation: past, present, future*. Chichester: Ellis Horwood. Dostupné z: <http://www.hutchinsweb.me.uk/PPF-TOC.htm>

JOHN, E. 2009. Einsatzmöglichkeiten von Wordfast Classic für Freiberufler: Ein Tool aus der Praxis für die Praxis. In: *MDÜ*, 4/2009, s. 20-23.

KÄSTNER, A., ROUVIÈRE, B., THIELE, J. 2007. Einsatz der TM-Technologie beim Corporate Language Management von Daimler. Standardmäßig schnell, sicher, effizient. In: *MDÜ*, 4/2007, s. 26-29.

KAUTZ, U. 2000. *Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens*. München: iudicium.

KELLER, N. 2011. Translation-Memory-Systeme: Durchblick für Einsteiger. In: *MDÜ*, 5/2011, s. 10-14.

KELLER, N. 2011. Translation-Memory-Systeme: Im Einsatz: SDL Trados Studio 2011. In: *MDÜ*, 5/2011, s. 32-37.

KELLER, N. 2011. Translation-Memory-Systeme: Neun auf einen Blick. In: *MDÜ*, 5/2011, s. 16-31.

KRÁL, P. 2006. *Specifika překladu odborných textů s podporou počítačových technologií*. Olomouc: Rigorózní práce na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci na katedře anglistiky a amerikanistiky.

KRÁL, P. 2011. The Role of Technology in Translation Studies. In: *Teaching Translation and Interpreting Skills in the 21st Century*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 189-206. Dostupné z: https://atp.anglistika.upol.cz/tifo/TIFO2011_book.pdf.

LAGOUDAKI, E. 2008. *Expanding the Possibilities of Translation Memory Systems. From the Translator's Wishlist to the Developer's Design*. Dizertační práce na Imperial College London.

LAGOUDAKI, E. 2010. Emerging models in translation workflow and new roles for translators. In: *Fifth Latin American Congress of Translation and Interpreting*. Dostupný z: <http://www.mendeley.com/profiles/elina-lagoudaki/>

LEINHÄUSER, U. 2005. Vorüberlegungen zum Kauf eines Translation-Memory-Systems. In: *MDÜ*, 4/5/2005, s. 6-7.

LEMSTER, R. 2009. Wie Sprachdienstleister die Globalisierung nutzen können: Gemeinsam am globalen Markt. In: *MDÜ*, 2/2009, s. 14-17.

LEVÝ, J. 1983. *Umění překladau*. Praha: Panorama.

LEVÝ, J. 2012. *Umění překladau*. Praha: Miroslav Pošta – Apostrof.

LÓPEZ-EBRI, E. 2005. Translation Memories und ihre Bumerangeffekte. In: *MDÜ*, 4/5/2005, s. 40-43.

MAČURA, M. 2007. Zvyšovanie produktivity práce prekladateľa pri použití moderných hardvérových a softvérových nástrojov. In: *Prekla a kultúra*. Nitra: UKF, s. 179-190.

MAČURA, M. 2011. Limitation of CAT and MT Technology. In: *Teaching Translation and Interpreting Skills in the 21st Century*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 207-219. Dostupné z: https://atp.anglistika.upol.cz/tifo/TIFO2011_book.pdf.

MAN, O. 1977. Otázky ekvivalence v odborném překladau. In: *Antologie odborného překladau*. 2007. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, s. 128-133.

- MASSION, F. 2005. *Translation Memory Systeme im Vergleich*. Reutlingen: doculine Verlags-GmbH.
- MASSION, F. 2007. TMS aus der Sicht eines Übersetzungsdienstleisters. Welcher Anbieter hat die besten Karten? In: *MDÜ*, 4/2007, s. 30-33.
- MASSION, F. 2009. Überblick über das Translation-Memory-System MemoQ: Aufsteigender Stern aus dem Osten. In: *MDÜ*, 4/2009, s. 24-28.
- MUEGGE, U. 2013. Cloud-basierte Übersetzungs-Management-Systeme: Wer teilt, gewinnt. In: *MDÜ*, 1/2013, s. 14-17. Dostupné z: http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1112&context=uwe_muegge
- NORD, Ch. 1991. *Textanalyse und Übersetzen*. Heidelberg: Groos.
- O'BRIEN, S. 2006. *Eye-tracking and Translation Memory Matches. Perspectives: Studies in Translatology* 14(3): 185-205.
- POPOVIČ, A. 1975. *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran.
- POPOVIČ, A. 1977. K typológii odborného a umeleckého prekladu. In: *Antologie teorie odborného překlada*. 2007. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta. S. 169-172.
- PUSE, H. 2012. *Trados und Co. Übersetzungshilfen für den Profi*. Online. Dostupné z: http://transmit-deutschland.de/lounge/cat_1.html
- QUAH, C. K. 2006. *Translation and Technology*. Basingstoke: Palgrave Macmillian.
- REINKE, U. 2004. *Translation Memories: Systeme – Konzepte – Linguistische Optimierung*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- REINKE, U.; SEEWALD-HEEG, U. Maschinelle Übersetzung: Den Tiger reiten. In: *MDÜ*, 4/2012, s. 10-14.
- REISS, K. 1971. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*. München: Max Hueber Verlag.

REISS, K. 1993. *Texttyp und Übersetzungsmethode: der operative Text*. Heidelberg: Groos.

RUBENS, P. 2012. Building Babel: Lost in machine translation. In: BBC FUTURE, 06.03.2012. Dostupné z: <http://www.bbc.com/future/story/20120306-lost-in-machine-translation/1>.

RÜTTEN, A. 2011. Translation-Memory-Systeme: Auch für Dolmetscher? In: *MDÜ*, 5/2011, s. 42-43.

SEEWALD-HEEG, U. 2005. Der Einsatz von Translation-Memory-Systemen am Übersetzerarbeitsplatz – Aufbau, Funktionsweise und allgemeine Kaufkriterien. In: *MDÜ*, 4/5/2005, S. 8-38. Dostupné z: http://www.metatexis.org/reviews/TM-Vergleich_Version_300805.pdf

SEEWALD-HEEG, U. 2007. Wachsende Anforderungen – neue Entwicklungen. Vielfalt auf dem Markt. In: *MDÜ*, 4/2007, s. 12-25.

SCHMITT, P. A. 2004. Veränderung des Berufsbilds. Vom TippEx zum Translation Memory – Veränderungen des Berufsbilds des Übersetzers. In: *MDÜ*, 2/2004, s. 55-57.

SCHNELL, B.; ARANDA, M. Translation-Memory-Systeme und der Übersetzungsprozess. Engeres Blickfeld, andere Reformulierungen. In: *MDÜ*, 4/2007, s. 34-37.

SCHÜLLER, T. 1995. *Integrierte Übersetzungssysteme*. Saarbrücken: Universität des Saarlandes.

STOLZE, R. 1999. *Die Fachübersetzung: eine Einführung*. Tübingen: Narr.

STOLZE, R. 2009. *Fachübersetzen – ein Lehrbuch für Theorie und Praxis*. Berlin: Frank & Timme.

SVOBODA, T. 2012. *Kapitoly z překladačské praxe. Odborný překlad mezi němčinou a češtinou*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

ŠTÍCHA, F. 2003. *Česko-německá srovnávací gramatika*. Praha: Argo.

TROJANUS, K. 2005. Translation-Memory-Systeme. Nutzen, Risiken, erfolgreiche Anwendung. In: *MDÜ*, 4/5/2005, s. 77.

WALLIS, J. 2006. *Interactive Translation vs Pre-translation in the Context of Translation Memory Systems: Investigating the effects of translation method on productivity, quality and translator satisfaction*. Diplomová práce University of Ottawa, Faculty of Arts. Dostupná z: <http://193.1.97.48/resources/Awards/Theses/Thesis%20-%20Julian%20Wallis.pdf>

WITZEL, J. 2004. Bewegungen auf dem Markt für Übersetzungstools. Was kommt, was bleibt? In: *MDÜ*, 6/2004, s. 42-43.

WITZEL, J. 2004. Der Einsatz von Translation-Memory-Systemen am Arbeitsplatz des Übersetzers. In: *MDÜ*, 2/2004, s. 46-47.

WITZEL, J. 2008. Die Entstehung eines frei zugänglichen Translation-Memory-Systems. Im Open-Source-Land weht ein anderer Wind. In: *MDÜ*, 2/2008, s. 25-26.

Seznam obrázků

Obr. 1	Kategorizace překladu dle J. Hutchinse a H. Somerse (1992).....	12
Obr. 2	Kategorizace překladu dle L. Bowkerové (2004).....	14
Obr. 3a	Kategorizace překladu dle Quaha (2006: 42)	14
Obr. 3b	Kategorizace překladu dle Quaha (2006: 42)	14
Obr. 4	Překladačský proces dle J. Levého (2012: 42)	28
Obr. 5	Překladačský proces dle P. Krále (2011: 200).....	28
Obr. 6	Model překladačského procesu dle Lagoudaki (2010: 2).....	29
Obr. 7	Schéma typologie textů (Reiss 1983: 19)	33
Obr. 8	Informativní texty dle K. Reiss (1993: 19).....	48
Obr. 9	Nepřeložené segmenty v překladech vzniklých za použití nástrojů CAT	49
Obr. 10	Budoucnost překladačského trhu dle Lagoudaki (2010: 28).....	74

Seznam grafů

Graf 1	Procentuální zastoupení jednotlivých nástrojů CAT v ČR.....	26
Graf 2	Nástroje CAT nepoužívám, protože:	62
Graf 3	Důvody pro používání nástrojů CAT.....	63
Graf 4	Zastoupení nástrojů CAT.....	63
Graf 5	Můžete potvrdit, že je překlad za použití nástrojů CAT efektivnější? 64	
Graf 6	Nástroje CAT používám:	64
Graf 7	Druhy textů, pro které je překlad za použití nástrojů CAT nejefektivnější.....	65
Graf 8	Zastoupení oborů v překladech s nástroji CAT	65
Graf 9	Hlavní výhody překladu s nástroji CAT.....	66
Graf 10	Hlavní rizika překladu s nástroji CAT.....	67
Graf 11	Strategie překladatelů pracujících s nástroji CAT v tzv. přípravné fázi překladačského procesu.....	67
Graf 12	Revize překladu při práci s nástroji CAT	68
Graf 13	Vliv nástrojů CAT na kreativitu v překladačském procesu.....	69

Seznam tabulek

Tab. 1	Koncept překladových funkcí integrovaných do „textových editorů“ dle M. Kaye.....	9
Tab. 2	Nástroje CAT dle Lagoudaki (2008: 28)	14
Tab. 3	Typy shod v překladové paměti (Zdroj: Lagoudaki 2008: 43).....	23

Seznam příloh

Příloha I: Dotazník „Nástroje CAT a jejich vliv na proces překladu“

Příloha II: CD s texty originálů a překladů pro analýzu (viz Primární literatura)

Dotazník

Vážené překladatelky, vážení překladatelé,

vyplněním tohoto dotazníku se zúčastníte dotazníkového šetření na téma

"Nástroje CAT a jejich vliv na proces překladu".

Nástroji CAT se v tomto dotazníku rozumí speciální překladový software založený na překladové paměti (TRADOS, ACROSS, ...).

Toto šetření je důležitou součástí mé diplomové práce.

Otázky byly koncipovány tak, aby vám jejich zodpovězení nezabralo více než 10 minut. V převážné většině jsou formulovány jako tzv. multiple choice, to znamená, že vyberete pouze možnost, která nejvíce vystihuje váš názor na danou problematiku, a označíte ji křížkem (někdy lze označit více možností). V některých případech bohužel nebylo možné tento způsob kladení otázek použít, proto je nutné vyjádřit odpověď slovně.

Velmi si vážím vaší ochoty a času, který vyplnění dotazníku věnujete.

S přáním mnoha zdařilých překladů s i bez nástrojů CAT

Jana Handšuhová, studentka ÚTRL FF UK
(j.handsuhova@seznam.cz)

OBECNÉ INFORMACE**Pohlaví:**

- žena
 muž

Věk:

- 18 – 25 let   26 – 35 let   36 – 45 let
 46 – 55 let   56 – 65 let   více než 65 let

Kolik let se profesionálně věnujete překladu?

- méně než 1 rok   1 – 5 let   6 – 10 let
 11 – 15 let   16 – 20 let   více než 20 let

Pracuji:

- výhradně pro agentury   převážně pro agentury   50:50
 výhradně pro přímé zadavatele   převážně pro přímé zadavatele

Pracuji:

- výhradně pro české agentury/zadavatele
 výhradně pro zahraniční agentury/zadavatele
 pro české i zahraniční agentury/zadavatele

Překládám z těchto jazyků:

- angličtina   ruština
 němčina   španělština
 francouzština   jiný jazyk, uveďte jaký

VLASTNÍ ŠETŘENÍ

1. Pracujete s nástroji CAT?

- ano (Přeskočte prosím k otázce č. 3.)
- ne

2. Nástroje CAT nepoužívám, protože:

- je jich pořízení příliš nákladné
- překládám texty, které se pro překlad s nástroji CAT nehodí
- pokládám překlad bez nástrojů CAT za efektivnější
- jiné důvody, uveďte jaké

Děkuji za čas, který jste věnovali vyplnění tohoto dotazníku. Máte-li zájem o výsledky tohoto šetření, kontaktujte mě prosím v průběhu května 2013 prostřednictvím e-mailu uvedeného v zápatí.

3. Nástroje CAT používám, protože:

- zefektivňují překladatelskou činnost
- to vyžadují zadavatelé
- považuji prostředí nástrojů CAT za výrazně komfortnější než standardní prostředí textového editoru
- jiné důvody, uveďte jaké

4. S jakými nástroji CAT pracujete?

- ACROSS
- TRADOS
- TRANSIT
- WORDFAST
- DÉJAVU
- SDLX
- OMEGA T
- ALCHEMY CATALYST
- IDIOM
- MEMO Q
- jiný nástroj CAT, uveďte jaký

5. Můžete na základě zkušenosti s nástroji CAT potvrdit, že je překlad za použití nástrojů CAT efektivnější?

- ano   spíše ano   spíše ne   ne

6. Nástroje CAT používám:

- pro všechny překlady
 pouze pro překlad určitých typů textů
 pouze, pokud to požaduje zadavatel

7. Nástroje CAT jsou podle mého názoru nejefektivnější pro překlad těchto textů:

- administrativní texty
 odborné texty
 publicistické texty
 reklamní texty
 umělecké texty
 jiné druhy textů, uveďte jaké

8. Nástroje CAT používám zejména pro překlad textů z těchto oborů:

- právo a soudnictví
 ekonomika, ekonomie, obchod
 zdravotnictví
 ekologie
 společenské vědy
 technika
 IT
 kultura
 jiné obory, uveďte jaké

9. Za hlavní výhodu překladu s nástroji CAT považuji:

- komfort při práci
 práce ve známém uživatelském prostředí
 správce terminologie
 možnost sdílení překladových pamětí
 zachování formátování
 konzistentnost

- opakující se segmenty se překládají pouze jednou
- snazší zanášení změn
- jiné výhody, uveďte jaké

10. Hlavní rizika překladu s nástroji CAT spatřuji v následujícím:

- rychlost překladu a s ní spojené přehlížení drobností
- častější chyby v konjugaci a deklinaci
- nekvalitní překladové paměti poskytnuté zadavatelem
- sklon přijímat nabízená řešení, i když nejsou zcela optimální (např. v časové tísní)
- jiná rizika, uveďte jaká

11. Překládám-li text s nástroji CAT:

- vždy si nejdříve přečtu celý výchozí text
- obvykle si nejdříve přečtu celý výchozí text
- obvykle začínám překládat jednotlivé segmenty, aniž bych četl/a celý výchozí text
- začínám překládat jednotlivé segmenty, aniž bych četl/a celý výchozí text

12. Překládám-li text s nástroji CAT, věnuji více času revizi:

- během překládání
- následné revizi po vyhotovení překladu
- 50:50

13. Nástroje CAT:

- zvyšují kreativitu v překladatelské činnosti
- snižují kreativitu v překladatelské činnosti
- nemají vliv na kreativitu v překladatelské činnosti

14. Prostor pro vaše postřehy k nástrojům CAT:

Děkuji za čas, který jste věnovali vyplnění tohoto dotazníku. Máte-li zájem o výsledky tohoto šetření, kontaktujte mě prosím v průběhu května 2013 prostřednictvím e-mailu uvedeného v zápatí.

Bibliografické údaje diplomové práce

Jméno a příjmení autorky: Jana Handšuhová

Studijní obor: Překladatelství a tlumočnictví - Němčina

Forma studia: prezenční

Název práce: Specifika počítačem podporovaného překladu z němčiny do češtiny

Jazyk práce: český

Rok odevzdání: 2013

Celkový počet stran: 91

Počet stran příloh: 22

Použitá literatura: 72 titulů

Počet internetových zdrojů:

Vedoucí práce: PhDr. Tomáš Svoboda, Ph.D